

teológia

A TARTALOMBÓL

AZ EGYHÁZ PRÓFÉTAI KÜLDETÉSE

Prófétai küldetésünk és feladataink –
Prófétaság az Ószövetségben – Az apos-
toli egyház prófétái Szent Pálnál – Lélek
és intézmény – Konfliktusok az egyház
első évezredében – Prohászka, a próféta
– Prófétaság és lelkipásztorkodás – Ige-
hirdetésünk prófétai jellege – Kisközös-
ségek a közéletben

Fundamentalizmus és katolicizmus

Baán István – Bán Endre – Fila Béla – Jelenits
István – Kamarás István – Máté-Tóth András –
Miklós Antal – Rózsa Huba – Szennay András
– Tarnay Brúnó írása

XXIII. évf. 1989. 3. sz.

teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XXIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

1989. AUGUSZTUS

SZENNAY ANDRÁS: Prófétai küldetésünk és feladataink	129
RÓZSA HUBA: Prófétai karizma és küldetés az Ószövetségben	138
JELENITS ISTVÁN: Az apostoli egyház prófétái – Szent Pál leveleiben .	144
KAMARÁS ISTVÁN: Hogy íze lehessen a sónak... ..	150

KÖRKÉP

TARNAY BRÚNÓ: Fundamentalizmus és katolicizmus	157
BAÁN ISTVÁN: A prófétai szellem támasztotta konfliktusok az első évezredben	166
MIKLÓS ANTAL: Prohászka Ottokár a próféta, tanító és apostol	173

TEOLÓGIAI–LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

BÁN ENDRE: Prófétaság és lelkipásztorkodás az ember által teremtett világban	178
FILA BÉLA: Igehirdetésünk prófétai jellege és követelményei	184
MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS: Kisközösségek a közéletben	188

Isten szent népe Krisztus prófétai küldetésében is részt vesz azzal, hogy széles körben tanúságot tesz róla és bemutatja Istennek a dicséret áldozatát.

(Lumen Gentium 12.)

Szennay András

PRÓFÉTAI KÜLDETÉSÜNK ÉS FELADATAINK

Félreértések elkerülése végett röviden tisztáznunk kell a kifejezést. A *próféta* az ó- és újszövetségi terminológiában csak olykor-olykor jelent jövendölő, a jövőbe látó embert. Sokkal inkább az a személy, aki Isten üzenetét közvetíti, Isten nevében szól, korhol és biztat, bírál és – amikor szükséges – vigasztal. Kötelessége továbbá, hogy népének, az egyháznak gondját-baját, jogos igényeit és kritikáját világgá kiáltssa. Mindez sohasem volt könnyű vagy hálás feladat. Mert nem mindenki, főleg a vétkesek, a jót elmulasztók, értenek a prófétával egyet, mert ellenszenves azok számára, akiket bírálata érint. A prófétai szónak akkor sem örülnek, ha erkölcsi-etikai követelményekre hívja fel egyes személyek vagy kisebb-nagyobb közösségek figyelmét. Szava akkor sem talál lelkes fogadtatásra, ha társadalmi vagy épp egyházi vezetőket mulasztásaira figyelmeztet vagy felszólít, hogy tegyék, amit tenniük kell.

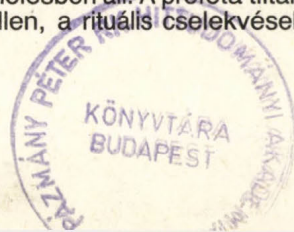
A prófétai feladat vállalása azért sem könnyű, mert gyakran félreértik, olykor tudatosan félremagyarázzák megnyilatkozásait. Esetleg előítélettel olvassák-hallgatják szavát, vagy nem is akarják azt meghallani. Az ószövetségi próféták közül sokat – csakúgy, mint később Jézust – perbe fogtak és kivégeztek.

Mindez valamit már megsejtet abból: mit is jelent az egyházban a prófétai küldetés és feladat vállalása, végzése. A felsorolt néhány megállapítás elégségesen utal rá, hogy e feladat vállalásához a fortitudo erényére, nem csekély fokú bátorságra, hitből fakadó küldetéstudatra van szükség. Továbbá: a kimondott vagy leírt prófétai szónak a közösség javát kell szolgálnia – természetesen nem feltétlenül evilági mértékek és szempontok figyelembevételével. Az igazat, csakis az igazat kell az emberek elé tárnia.

Láthatjuk tehát, hogy a prófétai küldetés és feladatok vállalása nem könnyű. Isten és az emberek iránti szeretet és felelősség erejében lehet csak végezni. Az egyházban elhangzó prófétai kimondott vagy leírt szó a jobb, erkölcsösebb, igazabb, tisztább – röviden – krisztusibb holnap felé kell hogy mutasson, vezessen.

Anélkül, hogy részletesebb ó- és újszövetségi, vagy egyháztörténeti vizsgálódást végeznénk, megállapíthatjuk, hogy mind a két szövegség története, mind az egyháztörténet szinte folyamatos feszültségeket tár elénk a prófétai megújítási törekvések és az egykönnyen formalizmusba, ritualizmusba, legalizmusba süllyedő élet gyakorlata között.

A templom és az öröklött papság mellett az *Ószövetségben* ott álltak a *próféták* is. Isten szabad döntésével hívta meg és küldte népéhez őket. Az intézmény, a kultusz és a törvény mellett kezdettől fogva élt és hatott a *szabad* szó, melyet Isten önmagának tartott fenn s melyet az általa meghívott és küldött próféták közvetítettek. *Jeremiás* tragikus alakja, akit eretneknek tekintettek és büntettek, akit a törvény elleni lázítóként bélyegeztek meg, üldöztek és ítétek halálra, s aki névtelen deportálként fejezte be földi életét – szemléltetően tárja elénk a prófétai küldetés és feladatvállalás olykor nagyon is nehéz sorsát. S hány és hány Jeremiás volt egyházunk, hazai egyházunk történetében is! A próféta lényege – amint *J. Ratzinger* írja (Das neue Volk Gottes, Patmos, 1969. 250–1) – épp a prófétai protestálásban, tiltakozásban, szavának a hitszegők, a hívó tanúságtételtől elpártolók elleni felemelésben áll. A próféta tiltakozik az önelégült és hatalmi bódulatban élő intézmény ellen, a rituális cselekvésekben

kimerülő, az embertestvéreket elhanyagoló, megvető magatartás ellen, a szertartások előírásaira kínosan ügyelő, a templomot tiszteletben tartó, de az embert csak eszközként tekintő, a megterésre nem vállalkozó szemlélet és gyakorlat ellen (vö. Iz 58). A próféta sohasem a maga dicsőségét, előnyeit keresi. Mindig az Isten küldötte és tanúja, aki fellép Isten szavának önkényes eltorzítása, értelmezése ellen. Felszólal azok ellen, akik saját gyarló tudásukat és hatalmukat illetéktelen és önkényes módon az Isten nevében akarják érvényesíteni. A „hivatal”, az intézmény már az Ószövetségben is és azóta is gyanúsította és gyanúsítja, perbe fogja, elítéli az Isten üzenetére, parancsaira figyelmeztető prófétákat. Fél kritikájuktól, emeljük bár fel szavukat akár a hatalmon lévő király, akár a hatalommal rendelkező papi fejedelmek ellen.

Szembetűnik a prófétai szó jelentősége az *egyház történet* azon periódusaiban, amikor a tekintély, a hatalom túlzó hangoztatása és gyakorlata, a reformot késleltető centralisztikus törekvések túltengése a prófétai figyelmeztető, felszólító, kritikus hangot el kívánta nyomni. Feszültségekkel terhes időszakok voltak az ilyenek, de egyben a megújulást igénylő életnek is jelei. A prófétai szó nem lehet soha az önmagunktól és a világtól való elidegenítés vagy a nyugtatgató, elaltató optimizmus hangja: „Az egyházat úgyis a Szentlélek vezeti, ő majd mindent szép lassan elrendez” – mondják egyesek, vagy talán sokan. E megállapításnak ugyan van igazságtartalma, de egykönnyen a lustáknak, kényelmeseknek, langyosoknak öngazoló megnyilatkozása is lehet. Az ún. struccpolitikusok inkább homokba dugják fejüket, hogy ne lássanak, ne halljanak meg semmit, ami biztonságérzetüket, nyugalmukat zavarná. Gondoljunk csak a múlt század derekán a szavát felemelő, tragikus sorsú *Rosmini* esetére. Mint ismeretes, Rosmini az akkor szerinte öt sebből vérző egyházzól adott ki könyvet. Munkáját a hivatalos egyház elítéléssel sújtotta. Az öt seb, melyről írt: a nép és a klerus a liturgia érthetetlen nyelve miatt egyre jobban eltávolodik egymástól; – a papok elégtelen teológiai képzettsége nagy veszély az egyház számára; – a püspöki kollegialitás, a püspökök együttes tanításának és fellépésének hiánya súlyos bajok forrása; – az állam és az egyház, a politika és a lelkipásztori munka összekeverése komoly veszélyekkel jár; – s végül, az egyház merev ragaszkodása birtokaihoz, gazdagságához súlyos hiba. (Csak zárójelben: vessük össze az elmúlt mintegy 60–80 év magyar egyházi életét, annak problémáit, fogyatékososságait Rosmini megállapításaival – vajon milyen következtetésre kellene jutnunk?) Rosmini prófétai figyelmeztetései ma számos vonatkozásban – ha nem is mindenben – már túlhaladottnak tűnhetnek. De ő maga nem kerülhette el a próféták sorsát: elítélték, megbélyegezték. Ismeretes, hogy az egyház sújtó ítéletét 1967-ben, mintegy száz esztendő elmúltával feloldották, könyvét nagy példányszámban újra kiadták, mely két hónap alatt elkelt.

Rosmini esete – egy a sok közül – szemléltetően mutatja: az intézmény nem akarja feladni nyugalmát, s miközben elaltatja saját lelkiismeretét, meghurcolja azt, akinek volt bátorsága – mintegy a jövőbe látva – a saját korában jelentkező, elburjánzó bajok ellen szavát felemelni.

Természetesen e jelenség nemcsak az egyházban, hanem a *társadalom* életében is újra meg újra megtapasztalható. A prófétai kijelentések reális érzékkel tárják fel a társadalom hibáit, s azokra megfelelő orvoslást javasolnak. Csak ritkán hallgatnak rájuk, a kényelmetlen felszólalók sorsa nemegyszer börtön vagy bitófa. Az *egyház életében* a prófétai megnyilatkozások alapvető kritériuma az evangéliummal való összhangjuk, továbbá a „sentire cum ecclesia” lelkülete. Ez utóbbi a biztosítéka annak, hogy nem bomlasztani, hanem építeni akarják Krisztus titokzatos testét. Annak megállapítása viszont, hogy az adott órában a hivatalos egyház döntései nem szükségképpen tévedhetetlen megnyilatkozások, az infallibilitás dogmájának (I. Vat. zs. 1869–70) kihirdetése óta már sokkal könnyebb, mint Rosmini könyvének megjelenésekor volt.

Egyébként a prófétai funkciót, a prófétai feladatok végzését *teológiailag* autentikus módon könnyű igazolnunk. Mi több, a mai ekléziológia fontos témái közé tartozik, hogy az egész egyháznak, Isten egész népének és nem csupán a hierarchiának kell aktívan bekapcsolódnia az isteni tervek, a prófétai küldetés megvalósításába. A Lumen

gentium 12. pontjában olvashatjuk: „Isten szent népe Krisztus prófétai küldetésében is részt vesz azzal, hogy – elsősorban élő hite és tevékeny szeretete által – széles körben tesz bizonyosságot róla és bemutatja Istennek a dicséret áldozatát... A hívők összessége a Szentlélek kenetét kapta (vö. Jn 2, 20 és 27) és így nem tevékeny meg hitében... Ezenkívül ugyanaz a Szentlélek Isten népét nemcsak a szentségeken keresztül és papi szolgálatokkal szenteli meg... hanem ajándékait 'tetszése szerint juttatva kinek-kinek' (1Kor 2,11), sajátos kegyelmeket is szétoszt a hívők minden fokozata között. Ezekkel a kegyelmekkel alkalmassá és készségessé teszi őket különféle feladatok és munkák vállalására az egyház megújítása és továbbépítése érdekében, ahogyan az Írásban áll: 'A Lélek ajándékait mindenki azért kapja, hogy használjon velük' (1Kor 12, 17)”.

A keresztény teológiának első jelentős megnyilatkozása – ahogy ezt Ratzinger írja idézett munkájában – *István diakonus* beszéde volt (ApCsel 7, 1–53). Egyenes folytatása ez az ószövetségi prófétai megnyilatkozásoknak. Beszéde világosan elénk tárja, hogy Isten nem feltétlenül az intézmény oldalán áll, hanem az igazak, a szenvedők és üldözöttek pártján. István nagy beszédében Krisztust azzal legitimálja, hogy az üldözött próféták sorába iktatja. A hierarchia tagjai elvetették, Isten szaváért szenvednie kellett. Mindez – István tanúsítása szerint – Krisztust a próféták küldetésének beteljesítőjévé tette. Ratzinger így fejezi be gondolatmenetét: Jézussal kapcsolatban elsősorban nem azért kell a prófétákra gondolnunk, mert őbenne beteljesültek a jövődölések, hanem azért, mert az ószövetségi papi intézmény ellen a végsőkig küzdött és miattuk szenvedett. E magatartásával, szenvedésével, halálával mondta ki teljességgel igenjét az egész emberiségre, épp ezen az úton hívta életre – az Atya akaratából – Isten új népét, az egyházat. – Ebben az „új népben” sem hallgathat el a prófétai bíráló, figyelmeztető, vigasztaló szó, s kell, hogy láthatóvá váljék benne a prófétai tett: a másokért, mindenkiért vállalt „merész” élet, önfeláldozó szenvedés, sőt, ha kell, a mártírhalál. A megírt és meg nem írt martirológium erről ékesen tanúskodik. Isten újszövetségi népének történetét is át- meg átszövi a próféták szava, keresztthorozása, keresztre vonása.

Feladatok, veszélyek

Az egyháznak, illetőleg tagjainak prófétai küldetését és feladatait minden időszakban lehet és kell is realizálni. Jézus élete, példája, tanítói működése szinte megszámlálhatatlan sok lehetőséget és feladatot tár mindazok elé, akik az ő prófétai tisztében, küldetésében részesülnek. Néhány *gyakorlati feladatra*, követelményre utalnék:

– Az egyház képviselőinek, tagjainak környezetükben *szavukat kell hallatniuk*, amikor Krisztustól nyert küldetésük és lelkiismereti meggyőződésük alapján ez kötelességük. Erre kötelezi őket Urunk, aki útra küldte a benne hívőket, erről fog majd az egész nyáj pásztoraival együtt Jézus evangéliumának ítélszéke előtt számot adni. Természetesen a prófétai misszió végzésénél nagy szükség van a megfelelő hitérzékre. Erre ügyelve, a *sensus fidei* birtokában az egyház vezetői és tagjai például semmiféle bal- vagy jobboldali politikai törekvésnek nem válhatnak szószólójává – célzatos, manipulált értelmiséssel nem „olvashatnak bele” semmit Krisztus tiszta evangéliumába. A kritikátlan, ún. keresztény azonosulás bármiféle politikai rendszerrel az evangélium félreismeréséből vagy manipulálásából ered. A történelem tanúsítja, hogy csakis totalitárius rendszerek követeltek az egyháztól totális azonosulást. Részleges azonosulás természetesen lehetséges mindaddig, amíg egy-egy rendszer programja, annak lényeges tanítása nem mond ellent az evangéliumnak. E megállapítás nem zárja ki, sőt magában foglalja – épp keresztény motívumból fakadóan – a türelmes magatartást mindaddig, amíg a keresztény ember a Krisztushoz való hűséget meg tudja őrizni.

– Az egyháznak elsősorban nem az ún. idők jeleit kell szem előtt tartania, hanem a *Krisztustól kapott küldetést*. Az már következmény, hogy a küldetés végrehajtásánál az idők jeleire is ügyelnie kell. Szükség van ma is prófétákra, akik figyelmeztetnek, sőt számon kérnek: vajon annak nyomdokában járunk-e, akire állandóan hivatkozunk? –

Vajon nem az olykor fellengzős, máskor felelőtlen vagy épp hamis, tudománytalan Jézusra-való-hivatkozás váltotta-e ki számos kortársunkból, mindenekelőtt a fiatalabb nemzedékből a félelmetes megkülönböztetést: Jézust, őt igen, de az egyházat nem!

– Vajon nem épp a túlintézményesülés, a legalizmus, a nemegyszer már leírásakor túlhaladott törvényfogalmazás, a kegyetlen ítélkezés – és még sorolhatnánk, hogy mi minden sugallta már sokaknak a kemény megállapítást: Jézus és úgynevezett újra és újra a farizeusok és írástudók kezébe került.

– A prófétai küldetés végzése során a *megelejtendő bajok, visszaélések, problémák ellenére sem szabad soha rezignálni, feladni a küzdelmet*. Nem szabad az árral úszni, a demagógokkal együtt hangoskodni, de elnémulni sem. Aki akár opportunizmusból, akár féltékeny bátortalanlás miatt, netán saját érdekeit védő gyávaságból hallgat, arra nemcsak Isten számonkérése vár, de áll rá a költő megállapítása is: vétkesek közt cinkos, aki néma. Püspököknek, papnak és világi hívőnek fel kell ezért emelnie szavát, ha akár az egyházon belül jelentkező, akár az egyházat kívülről támadó igazságtalansággal, törvénytelenességgel találkozik. Sajátos feladatok hárulnak a *püspöki konferenciákra*, melyeket a helyi egyházak belső életének rendezettségéért és külső életfeltételeinek biztosításáért nagy felelősség terhel.

– Túlon túl sok keresztény kritizálja a pápát és a püspököket, de elmulasztja, hogy *szavával, tanúságtéve életével* tegyen is valamit Krisztusért és egyházáért. Ha egy kisebb-nagyobb egyházközösségen az istentiszteletet vonatottan, színtelenül, lélektelenül végzik, vagy az igehirdetés jogosan bírálható, mert unalmat keltő készületlenségről tanuskodik, – ha a lelkipásztori munka eredménytelen, mert hivatallá degradálták a plébániát, az emberek gondjaival-bajaival pedig vajmi keveset törődnek, – ha az ökomenikus törekvések a minimális szinten stagnálnak vagy teljességgel hiányoznak, – akkor a hibát és mulasztást ne a pápa és püspökök bírálatával kendőzzék, hanem az adott helyen működő (vagy épp alig működő) papok és a passzív, fel nem szólaló hívek számlájára írják. A plébános, káplán, világi hívő prófétai feladatát az ilyen helyeken ne a felsőbbtség bírálatában hallassa, hanem saját környezetének, életvitelének megváltoztatásában realizálja. Egyébként is: a „nagy” egyház, vagy az egyházmegye nemcsak szorgalmazni hivatott, hanem egyenesen igényli is a kisebb egyházi közösségek kezdeményezéseit, buzgóságát, a jobb felé mutató, figyelmeztető, példaadó életét.

– Sajátos és nagy felelősséggel járó prófétai feladat az ún. *alulról érkező szó és tett*. A keresztény testvériség szelleméből fakadó, alulról felfelé ható ún. „nyomás” nemcsak legitim lehet, de súlyos kötelességévé is válhat a beosztottaknak, a lejjebb állóknak, ha a hivatalviselők nem, vagy akár csak részben nem teljesítik kötelességeiket, ha nem látják el feladataikat. Természetesen nagy körültekintésre és diszkrécióra van itt szükség. Az ilyen „alulról” érkező figyelmeztetés ugyanis csak akkor jogos, és akkor válik kötelességgé, ha a felsőbbtség megnyilatkozásai, tettei egyértelműen és vitathatatlanul nem felelnek meg Krisztus tanításának, az evangélium által támasztott követelményeknek, mindenekelőtt a szeretet legfőbb törvényének.

– Az egyház életének, folytonos megújulási kötelezettségének talán legnagyobb *kísértése*: úgyszólván érteleme semminek. Más szóval: *a befelé vagy kifelé történő emigráció*. Akik feladták a reményt, azok ajkán *elnémul a prófétai intés*, buzdítás, tettekre hívó felszólítás, Isten üzenetének közvetítése. Küzdelem nélkül, szavak és tettek nélkül nincs sehol, az egyházban sem lehetséges a megújulás. Csakis a végsőkig kitartók biztosíthatnak maguk és mások számára is jövőt. Az egyház életében gyakran jelentkező polarizáció türelmes és szeretetben fogant dialógussal mindig feloldható. Aki viszont bármilyen módon – belső vagy külső – emigrációba vonul, aki feladja a küzdelmet, az már nem hallgat a krisztusi küldő szóra, nem vállalja a küldetésből fakadó feladatokat. Ismeretes, hogy az ószövetségi próféták is gyakran tiltakoztak, gyengeségük tudatában megrettentek a küldetés vállalásától – mégis, Isten szava, ereje, kegyelme elég volt ahhoz, hogy útra keljenek, hogy szavukat felemeljék, sőt, hogy olykor életüket is feláldozták.

– A sokféle út és feladat közül még külön rá kell mutatnunk: nemcsak szólni, de tenni is kell, olykor sokat kell tenni a prófétai küldetés során. Azután: *vállalni kell a lelki kínokat*,

esetleg még a testi szenvedést is. Erre természetesen csakis a Megfeszítettben való erős hit, az Ő példáját követő életút tehet képessé. Krisztus ott és akkor is értelmessé, elfogadhatóvá tudja tenni a prófétai feladatok végzését, ahol az ún. józan ész teljességgel csődöt mond, ahol a kényelmes önszeretet az erőfeszítések helyett a nem létező babérokra való pihenést javasolja. Egy biztos: Krisztus, a KÜLDŐ küldöttével marad akkor is, ha az nehéz órákon, az üzenet közvetítésének rizikóval járó szakaszaiban ezt nem is érzi.

– Sokan megkérdezték már: vajon a francia forradalom nem éppen azért tűzte zászlójára az „*egyenlőség, testvériség, szabadság*” jelszavakat, mert a keresztények nem élték, nem tárták a világ szeme elé ezeket az evangéliumi alapértékeket? Fel kell tennünk nekünk is a kérdést: vajon mai világunkban az egyház, a keresztények megvalósítják-e prófétai küldetésüket, ha ezeket az értékeket mindenekelőtt az egyházon belül nem tartják, vagy gyakran nem tartják kellő tiszteletben? Sőt, olykor mintha úgy tünnék, újra elfeledkeztünk ezekről? Vajon a nagyobb és kisebb egyházi közösségeknek nem élő felkiáltójelként kellene-e világunkban élniük, hogy ezekre a kinyilatkoztatott tanításban előttük álló, abból ismert értékekre környezetük figyelmét felhívják? Hiszen Isten gyermekeiként mindannyian egyenlőek vagyunk, fivérek vagyunk Krisztusban, az elsőszülöttnél és Isten gyermekeinek szabadságára nyertünk meghívást. Vajon lesz-e, lehet-e az egyház vezetőinek és tagjainak hitelük akkor, amikor a lelkiismereti szabadságról, emberi jogokról nyilatkoznak – az egyházon kívül vagy esetleg azzal szemben állók előtt –, maguk pedig az alapvető emberi szabadságjogokat nem tisztelik és védelmezik, olykor az emberi méltóságot is megalázzák?

– De még tovább mehetünk. Prófétai küldetésünk helyett egyfajta álszerénységből vagy épp ál-alázatosságból már-már *kisebbrendűségi tudatot* alakítunk ki. Mintha olykor elfeledkeznénk, hogy az emberiségnek, közel- s távolállóknak senki nem közvetíthet, nyújthat többet Jézus Krisztus üzeneténél. Ezt a felszabadító, valódi békét biztosító örömhírt nekünk kell ország-világ elé tárunk. Ha túl halkan szólunk, netán elnémulnánk, ennek szörnyű következményei lennének nemcsak soraink között, de a társadalom számára is, melyben élünk. Szabadjon feltennem a talán merésznek tűnő, de jogos kérdést: vajon *hazai társadalmunk* helyzete számos vonatkozásban ilyen mélypontra jutott volna, ha az elmúlt 40 év egyházi vezetői – támogatva a keresztények hitvalló szavával és életével – opportune-importune szavukat hallatták volna? Egyrészt Krisztus evangéliumának, az evangéliumi követelményeknek hangosabb hirdetésével, másrészt, amikor szükséges volt, intéssel, korholással, kritikával.

Ne feledjük: a prófétai küldetés szinte mindig rejt magában *feszültségteremtő erőket, tényezőket* is. Ez a feszültség mindig jelen volt – már az ószövetségi hirdások is erről tanúskodnak – az üzenet közvetítői és hallói között. Meg lesz akkor is, ha a kritika, az intó szó a ma szokásos dialógus főmájában van jelen. Mert kétségtelen ugyan, hogy az evilági valódi értékekkel kapcsolatban nyitottaknak kell lennünk, de azt sem hallgathatjuk el – s ez nem térítő szándékból, hanem az igazság megvallásának, az igazsághoz való hűségnek lelkületéből fakad –, hogy lelki és világnézeti értékekben, erkölcsi útmutatásban, felelősséget motiválóan Jézus Krisztusnál többet senki és semmi nem nyújthat számunkra – de a társadalom, az emberiség számára sem.

Ha az egyház vezetőinek és tagjainak nemcsak szava, de tanúságtétele is Isten felé, az igazi értékek felé fog mutatni – akkor a lelkileg kiéhezettek, az igazság, az élet értelme után kérdezők, az elhagyottak, kisémmizettek, betegek felemelése, támogatása (a felsorolást még hosszan lehetne folytatni) – prófétai küldetést fog betölteni.

– Prófétai küldetésünkből fakad *környezetünk lelkiismeretének felrázása*. Kényes és nehéz feladat ez. De fel kell emelnünk szavunkat e hazában és másutt is, ahol a szeretet és béke helyett a gyűlölet és megosztás, az igazság és igazságosság helyett a tévedés és megtévesztés, illetőleg jogtiprás akarna diadalt ülni. Volt ugyan régen is és van ma is olyan törekvés egyházunkban, mely azt kívánja, hogy húzzuk meg élesebben a határokat. Régi, középkori terminológiával: élünk gettó-életet. Mentse mindenki önmaga nyugalomát – jámborabb megfogalmazásban a saját lelkét – és ne törődjön a világgal, környezetével. Tudjuk, hogy ez nem a krisztusi küldetésből fakadó prófétai lelkület, feladatvégzés szemlélete és életstílusa. Ebből az olykor szálnalmas,

máskor kényelmes törekvésből, mely a meglévő viszonylagos nyugalmat, biztonságot nem cserélné fel munkával, áldozatos étellel – legfeljebb csak az a szomorú következmény származhatna, hogy az ezredfordulóra – s ez már csak tíz esztendő – bezárhatjuk templomaink nagy részét, szemináriumaink kapuit s a maradék kereszténység itt, e hazában – de másutt is, ahol így gondolkoznak – rezervátumba vonulhat.

Ha nem vállalnánk – itt és ma – prófétai küldetésünkönkből származó feladatainkat, ha – Krisztus felszólításának engedelmeskedve – nem leszünk a föld sója, a világ világossága, akkor – ha számban még nem is azonnal, de súlyban feltétlenül – jelentéktelen embercsoporttá fogunk összezsugorodni. S nem feledhetjük: pusztán szavakkal, kegyes szólamokkal, melyek mögött nem áll tanúságtevő aranyfedezetünk, semmit vagy csak alig valamit tudunk az Istentől ránk rótt feladatokból elvégezni.

Azzal a tudattal kell járnunk-kelnünk környezetünkben, hogy a meghívott és küldött próféták nehéz, de Isten üzenetét közvetítő, terveit megvalósító feladatát folytatjuk. Hogy Krisztus küldetéséből és – ha szükséges – szenvedéséből vállaljuk a magunkra eső részt. E küldetés nem elvben és általában, hanem minden időben, azaz itt és ma is kötelez. Egy olyan egyház, mely túlnyomóan csak hallgató vagy épp „fogyasztó” tagokból állna, lassan feladná önmagát, életcélját, küldetésstudatát. Egyházunk tagjainak külön-külön és együttesen is vannak feladatai. E feladatok vállalását és végzését nem szabad csakis a hivatalviselőkre áthárítani. Nemcsak az ő feladatuk, hogy kérjenek, intsenek, feddjenek, hogy Isten üzenetét közvetítsék, hanem minden Krisztust megvalló, az ő nyomában járó kereszténynek.

Vigasztaló és figyelmeztető szó

Napjainkban, amikor közismert statisztikák igazolják, hogy egyre kevesebb ember találja meg helyét az életben, a társadalomban, amikor öngyilkosok és életuntak tízezrei vesznek körül, fokozott mértékben hárul a prófétai funkciót betölteni hivatott keresztényekre, hogy *vigasztalják az embereket* (vö. Izajás – vigasztalódjál népem), és eléjük tárják életük igazi értelmét. Sajnos, mintha a rutin-gyóntatók és tanácsadók helyét joggal vették volna át a szakmában szolid ismeretekkel rendelkező pszichológusok és pszichiáterek (a szakma valóban lelkiismeretes képviselőire gondolok). Érthetetlen, hogy teológiai főiskoláinkon és akadémiáinkon máig is miért idegenkednek a komolyabb pszichológiai ismeretek közvetítésétől. Egyik ok nyilván az, hogy nincs vagy alig akad olyan pap, professzor, tanár, aki kellő ismeretekkel rendelkezne. A másik: a de facto itt-ott meglévő és működő sarlatánok károkozása mellett nem veszik észre – sem papok, püspökök, sem tanárok –, hogy e téren nagyon is lemaradtunk. Kegyes, jámbor, a konkrét személynek alig vagy semmitmondó szavak csak elijesztenek, viszolygást, ellenérzést váltanak ki és annak a szomorú elhatározásnak szülőanyjai: ehhez a paphoz sem megyek többé... Lelki tanácsadásra és nem parancsolgatásra, bátorításra, vigaszra és nem ijesztgetésre van kortársainknak szükségük.

Társadalmunk, annak vezetői is egyre többet hangoztatják, hogy még igen távol állunk az elképzelt, kitűzött nagy céljainktól. Valóban így van. De sorainkban is egyre többen érzik, mi több, élük át, hogy nem éltek, nem élnek helyesen. Hogy utópiát kergettek, hogy nem az életet választották, hanem szívárvány nyomában jártak. Hát ha így van, akkor nem érezzük-e egyre jobban felelősségünket a múltért és jelenért, nem teszünk-e meg mindent, vagy legalábbis nem kezdünk-e el sokkal többet megtenni azért, hogy kortársaink rátaláljanak az *élet igazi értelmére*. Bálványokat kergettek és már-már imádtak – jólét, életszínvonal, szabadosság – anélkül, hogy reálérzékkel vettek volna sok mindent tudomásul, ami szintén hozzá tartozik az élthez – egészen a megromlott vagy legalábbis rosszra hajló emberi természetig, a festett egekbe nézésig. Újra csak: hol voltak és vannak azok a prófétalelkek, akik figyelmeztettek volna a készülő bajokra, hol voltak vagy vannak, akik figyelmeztettek, hogy sem végleges békénk és nyugalomunk, sem teljes szabadságunk, sem elveszítethetetlen gazdagságunk nincs e földön. – De azok is, akiknek m á r rendelkezésre áll minden, amit meg akartak szerezni, vajon nem kezdik-e észrevenni, hogy mindezt elveszíthe-

tik, hogy véglegesen megtartani nem tudják? Hol voltak a kortárs proféták, akik figyelmeztették volna: mit használ az embernek, ha az egész világot is megszerzi, de lelkének kárát vallja – és ehhez talán még elveszíti környezete, kortársai megbecsülését is. Vajon az életszínvonal profétáival szembeszegültek-e az evangéliumi helyes, tartalmas, az igaz és igazságos élet hirdetői? Vajon kellő eréllyel szembeszálltunk-e – Krisztustól nyert profétai küldetésünk és feladataink tudatában – egy olyan világfelfogással, amely minden értéket az anyagból eredeztetet és oda vezet vissza? Amely a szellemi értéket csak az anyagi jólét fokozásának, a technikai haladásnak szolgálatába kívánta állítani?

Jól tudom, e kérdések, e megfogalmazás sarkított. Szembe lehet vele állítani az ellenpéldákat. Azokat, akik egészen másképp gondolkodtak evilágról s az élet értelméről. De vajon nyertek-e ezek valódi megbecsülést, tiszteletet az egyházban? Természetesen olykor ezek is. Szerencse azonban, hogy statisztikánk e téren nem áll rendelkezésre. Mert gyanítom, hogy félelmetes bizonyíték lenne azok ellen, akik – legalábbis a némák módján – cinkosává váltak evilág bölcseinek.

Feladataink hazai egyházunkban

Hogyan is áll a helyzet itt és most, *magyar helyi egyházunkban*? Vajon nem történik-e túlonúl sok csak megszokásból, rutinból? Nem éltük-e át és éljük át olykor illés proféta helyzetét, aki megfáradva lefekszik a borókabokor alá? Hol vannak a Szentlélek erejéből töltekező mozgalmak? És ha vannak, betöltik-e profétai küldetésüket? Kovász módján hatnak-e, vagy bezárkóznak? Figyelmeztetnek-e szavukkal, életvitelükkel a többre és jobbra? – Vajon a meglévőkről nem szólunk-e gyakran lekicsinylően, esetleg gyanakodva? Megvan-e soraikban, elsősorban a fiatalabb generációnál a szükséges lelkesedés? Vajon igehirdetésünk profétai karakterről tanúskodik-e vagy túlteng benne az alapelvek ismételtetése, esetleg – ami ennél is problematikusabb – az indokolatlan korholás? Van-e bátorságunk az ún. diplomatikus formulázás, fogalmazás helyett nyíltan és bátran szólni? Vagy talán az elmúlt évtizedek színté természetünkkel tették a félelmet öncenzúrára. A csak félig, sorok között kimondott, leírt vagy agyonhallgatott igazságok elérték-e az emberek értelmét, szívét? Tudtunk-e, tudunk-e nehéz helyzetekben – ahogy ezt Krisztus is tette, kívánja – egyértelmű nemet vagy igent mondani? Tudunk-e felelős döntéseket hozni, vagy – amint a közelmúltban hallottam valakitől: várjuk, majd az idő mindent megold. Tudunk-e – nem jóvendőlni – de reálisan tervezni saját hazai ezredfordulónkra? Tudjuk-e az egyházi kibontakozásunkhoz szükséges felméréseinket, adatgyűjtésünket önmagunk és a világ elé tárni? Van-e bátorságunk a mai súlyos gazdasági helyzetben az egyház hivatalos szociális tanítására, a krisztusi alapelvekre hivatkozni? Vállaljuk-e jó szívvel azokat a terheket, melyeket milliányi honfitársunk kénytelen viselni, – és igyekszünk-e a rászorulókon az irgalmas szamaritánus módján segíteni? Megelégszünk-e még mindig a bürokrata, a bizottságokat és albizottságokat szervező egyházi stílussal, vagy akarunk-e, tudunk-e több lelkesedéssel, lehetőleg azonnal munkához látni? Van-e bátorságunk új stílussal, a megújítást szolgáló módszerekkel kísérletezni, vagy meg akarunk maradni a kényelmesebb, kipróbált, de már nem korszerű, alig-alig életképes úton?

Ha szellemtörténeti, társadalomtörténeti, szociológiai vizsgálódásaink során végre rádöbbenénk, hogy milyen változások között élünk, – melyeket nem kell ugyan túlértékelni, de életveszélyes lenne tudomásul nem venni –, vajon jó lelkiismerettel állunk-e a korfordulón, nézünk-e az elkövetkező évek, évtizedek elébe? Összegezve a számos kérdést: él-e bennünk a profétai küldetés tudat, elhangzik-e ajkunkról a bíráló, biztató, felelősséget ébresztő szó, vállalkozunk-e profétai jellegű cselekedetekre? Bár olykor önmagunkkal és másokkal tusakodva, de végül is az Isten akaratának és útra küldő szavának engedelmeskedünk-e?

Ha bárki is úgy vélekednék, hogy a felsorolt, a számos problémát nyíltan kimondó kérdések olcsó kritikai szellemből fakadnak csupán, ha bárki is vonakodnék a felsorolt és fel nem sorolt problémákkal szembesülve – legalábbis – üdvös nyugtalanságot

érezni, ha bárki úgy vélné, hogy a korszellemből, kortünetek nyomán jelentkező bajokra úgyszincs recept vagy orvosság – az nem tudja vagy nem képes megérteni: *mit jelent e hazában, magyar egyházunkban a prófétai küldetést komolyan venni, a prófétai szót és feladatokat, Isten munkára felszólító szavát meghallani, a munkára jelentkezni és azt végezni.* Való igaz: minden ma jelentkező vagy régebbi bajt azonnal gyógyító receptünk nincsen. S az sem kétséges, hogy demoralizáló lenne panaszos hangvétellel sok mindenről úgy szólnunk, hogy saját feladatainkat nem végezzük, hogy magunk is mulasztással vétkezünk. De az sem kétséges: másoktól, mindenkitől csak akkor igényelhetünk jobbat és többet, ha erre a jobbra és többre magunk adunk példát. Arról sem feledkezhetünk el, hogy *már* vannak – talán nagyobb számban, mint ismernénk – a Lélekkel töltetők, a Szentlélek erejében élő és cselekvő testvérek közöttünk, akik valóban a szeretetben és a szeretet erejéből élnek, és hoztak már a múltban és készek a jövőben is áldozatokat hozni, keresztet hordozni, bátran szólni és tenni. „Ime, téged küldelek”, – meg kell hallanunk ma, itt és most az Úr szavát. S a küldés nem távoli földrészek lakói felé vezet, hanem ki kell hogy nyissa szemünket, fülünket a környezetünkben meglévő problémákra, az elvégzendő tettekre, a hozzánk érkező kérő, segítséget váró szavakra. Ma, ha az Úr hangját meghalljátok, ne keményítsétek meg szíveteket... Tudjuk, hittel valljuk, hogy Krisztus Lelke ma sem hagy magunkra. De helyettünk nem fog szólni, sem cselekedni.

Mint említettük, a próféták útja keserves, fáradságos és veszedelmekkel terhes út. Nem a vészprófétáké, hanem azoké, akik világosan meghallják és közvetítik Isten figyelmeztető, a holnap felé vezető, irányt mutató szavát. Egykönnyen kimondják (kimondjuk?) rájuk az ítéletet: álmodozók, fantaszták, zavarkeltők, politikai-társadalmi rendbontók. Ha valaki csak egyszer végigolvasta az ószövetségi próféták történetét, aki ismeri Jézus sorsát, az nem is csodálkozik az ilyen megállapításon.

Ha bárki is rádöbbenne, hogy égeti lelkét az a felismerés, hogy nem tett eleget prófétai feladatainak, ha akár szíve keménysége, akár gyengesége, gyávasága miatt válik elmarasztalhatóvá, annak, ha valóban a Krisztus által kijelölt úton akar a jövőben járni, komoly *metanoiára* van szüksége, *azaz meg kell térnie.*

E megtérés majd hallóvá és látóvá tesz, hogy felismerjük feladatainkat és erőt ad, hogy azokat vállalni is tudjuk. Imádságra indít, könyörgő kérésre a Lélekhez, hogy ne vétkezzünk sugallásai elhanyagolásával. Az ilyen „figyelő” keresztény nyitott lesz a Jelenések könyvének felszólítására és meghallja, hogy *mit üzen a Lélek az egyháznak*, a helyi egyházaknak. Arra is ügyelni fog, hogy a Lélek indítását és vezetését nem fogja emberi alternatívák mélylegén lemérni, bár jól tudja, hogy a Lélek tüze olykor fájdalmasan éget, s e tűz (melyet maga Jézus hozott közöttünk s melyről ő mondja, hogy annak lángra kell lobbanni) ösztökeként fogja hajtani, Isten mai prófétájává avatni.

Hazai egyházunkban van még jócskán megoldásra váró ügyünk, akár befelé, akár kifelé tekintünk. Rosminivel elmondhatjuk, hogy – ha nem is épp az általa felsorolt öt –, de jó néhány sebből vérzünk. Épp erre gondolva kell egyre tudatosabban részt vállalnunk Krisztus prófétai küldetéséből. E feladat vállalása még igen sok elvégzendő munka elé állít. Mindenekelőtt: egyre nagyobb igyekezettel, bevetéssel kell papnak és világinak Isten üzenetét, Krisztus evangéliumát szóval, de főleg tanúságtétellel hirdetni. Küzdenünk kell a másokat, de önmagunkat is ért vagy érő igazságtalanság ellen. Tiszteletben kell tartanunk soraink között, és mindenütt másutt az emberi méltóságot, a lelkiismereti szabadságot. Aktív részt kell vállalnunk egy igazságosabb és jobb világ kialakításában. Segítenünk, vigasztalunk kell a lelki válságban, tanácstalanságban élőket, ételt kell nyújtanunk az éhezőknek, és fel kell emelnünk az elesetteket. És talán mindenekelőtt: soraink között egyre jobban el kell mélyítenünk a testvériség szellemét, a szeretetet, hogy környezetünk ezt látva – hirdesse Isten jóságát és emberszeretetét.

Kitekintés

Az egyház szüntelenül „krízis–állapotban” él. *A régiből az újba való átmenet* kínjai és reményisége közepette prófétákra van szüksége. Nem volt véletlen, hogy számos

és reménysége közepette prófétákra van szüksége. Nem volt véletlen, hogy számos nagy szent nemcsak a világgal, annak hatalmaival vette fel a küzdelmet, hanem az egyház vezetőivel és tagjaival is, az intézmény képviselőivel, a múzeumi vagy temetői csönd őrzőivel. Együtt éltek az egyházzal, szenvedtek az egyházért s az egyház miatt. Így volt kora prófétája Asszisi Szent Ferenc, Loyolai Szent Ignác és azóta is – egészen napjainkig – sokan mások.

A próféták mindig küzdöttek az egyházban élősködő „Babilon” ellen, akár a világi kortársaik, a hatalom vagy pénz megszállottai, akár az egyházi vezetők vagy csoportok jelentették számukra ezt a „Babilont”. Engedelmesek voltak az egyház, annak vezetői iránt, de nem a hízelgők és talpnyalók engedelmességével (ez esetben hazug és hamis próféták lettek volna), nem fejbólogató vagy szolgai módon, hanem azzal az igazsághoz hű és gerinces magatartással, mely a meg nem értettségben és üldözések között sem adja fel Krisztus és egyháza iránti szeretetét. A prófétáknak nemcsak vére, hanem áldozatokat vállaló szeretete és Isten igazságához való töretlen ragaszkodása volt és lesz mindig is emberi garanciája és Isten kegyelmével megerősített pecsétje az egyház újraéledésének, továbbélésének.

Ami régen is, ma is gyakran „hiánycikk” egyházunkban, az nem a meglévő dicséretének fellengzős hangoztatása, nem az önelégültség, hanem azoknak a prófétai lelkeknek jelenléte, szava, akik alázatosan, engedelmesen élnek, de nem meghunyászkodók. Akik nem az árral úsznak, mert szenvedélyesen elkötelezték magukat Isten és az ő ügye mellett. Akik világgá kiáltják Isten üzenetét, igazságát és a meglévő közöny vagy fenyegetés ellenére is – opportuné-impertuné – erről adnak hírt. Akik jobban szeretik Krisztust és egyházát, mint saját nyugalmaikat, kényelmüket.

Szabad és igaz szó, azaz prófétai szó az egyházban. Van-e ilyen, lehetséges-e ez? Ne bonyolódjunk most konkrét esetek és helyzetek elemzésébe. Talán félelmetes eredményre jutnánk... De annyit megállapíthatunk: az egyház csakis úgy élhet, ha a szabadság szelleme élte, úgy, hogy nem felejtje el a Szent Pál-i figyelmeztetést: A Lelket ki ne oltsátok (I Tesz 5, 19). Erre gondolva kinek nem jutna eszébe az ún. Factum Antiochenum, Pál ütközése, szembeszállása Péterrel – a mai terminológiával, az első pápával (Gal 2, 11–14). Kétségtelen, hogy Péter az adott esetben gyenge volt. Az evangéliumi szabadságot a Jakab-követőktől való félelmében nem merte garantálni. Csak késői, újkori értelmezés, hogy mindezt ún. pasztorális prudenciából tette. Az első századok patrisztikus irodalma ezt másképp látta, értette. Gyenge volt, de ugyanakkor mégis nagy, mert elfogadta Pálnak a szabadság lelkületéből fakadó, a szabadságot biztosítani akaró korholását, szembeszállását. Egyházunk még ma is ennek a prófétai szónak, ennek a szabadság lelkületéből fakadó magatartásnak erejében él és áll fenn (nyilván nem Isten akarata nélkül), mely akkor, régen megóvta attól, hogy egy szektává váljék a pogány környezetben. – Vajon a mai pogány környezetben, az újpogányság közepette hogyan tudnánk élni és fennmaradni Péter alázata és Pál szabad, bátor, őszinte, a jövő felé vezető szava nélkül?

Végezetül: senki ne mondja, hogy túlon túl emberi a prófétai feladatokra, vízióra való utalás. Nem, mert nem szolgáltatjuk ki az egyház evilági jövőjét evilág okosainak, bölcseinek, vezetőinek vagy menedzsereinek. Az egyház-vízió hátterében, de már az őszövségi felfogásban is Isten állt és áll. Hogyha az Úr nem építi a házat, hasztalan fárad, aki azt építi (Zsolt 12). Amikor tehát ma azokról a karizmákból táplálkozó, prófétai feladatokról, vízióiról beszélünk, mely az egyház jövőjének alakításában fontos szerepet kap – ugyanarról a tervről, annak megvalósításáról szólnak, melyet Isten „álmodott meg” egyházáról. Arról szólnak, amit az Isten akar *ma* népevel, hogy biztosítsa *holnapját*. Arról, hogy az emberekben oly remény éljen, mely ösztönzi őket ennek a holnapnak előkészítésére, az érte vállalt munka végzésére (vö. Iz 29, 12). Arról, melyre Isten ma is prófétákat hív meg és küld, hogy figyelmeztessék népét: Ezt igen, azt azonban nem! Épp ezért a *helyes kérdésfeltevés*, melyet a próféta ma önmagának és másoknak is feltesz: *mit akar Isten MA egyházával, hogy előkészítse annak holnapját?* Melyek az Isten szándékai, sőt igényei velünk, a ma élőkkel, hogy a jövőt, az egyház jövőjét munkálhassák az utódok is?

PRÓFÉTAI KARIZMA ÉS KÜLDETÉS AZ ÓSZÖVETSÉGBEN

Az egyház az apostoli időkől kezdve nagyra becsülte a prófétai igehirdetést, amelyről alapvetően az Újszövetség kánoni írásai tanúskodnak. Ezekben az ősegyház Jézus személyét, küldetését és üdvözítő művét elsősorban a prófétákra támaszkodva magyarázza. A II. Vatikáni zsinat óta elmúlt időszakban az egyház megújulásában a prófétaság, „prófétai karizma” új aktualitást kapott az egyházban. Ha tisztázni akarjuk, hogy a prófétaságra való hivatkozás mikor és mennyiben jogosult, meg kell vizsgálnunk, mit jelent a prófétai karizma és küldetés az Ószövetségben: a gyökerekhez kell visszamenni, hogy megérthessük a prófétaság újszövetségi jelentőségét.

PRÓFÉTAI MEGHÍVÁS ÉS KÜLDETÉS.

A bibliai prófétizmus kezdetei visszanyúlnak a Kr. e. XI. századra, az állam megalakulása előtti időszakra. Ekkortól kezdve ismert a Bibliából azoknak a személyeknek tevékenysége, akik Jahve szentélyei körül, adott esetben közösségekbe tömörülve éltek mint Jahve hitének védelmezői. A prófétaság ezen formája önálló rendként egészen a fogságig megmarad, mint a szentélyekhez kapcsolódó és a papságnak alávetett kultikus prófétaság, vagy a királyi udvarban tanácsadóként tevékeny udvari prófétacsoportok. A Bibliában azonban megjelennek a kultusztól független és eksztatikus jelenségektől mentes prófétai személyek is, mint pl. Illés és Elizeus.

A klasszikus próféták Izrael történetében a Kr. e. VIII. századtól egészen a Kr. e. IV. századig lépnek fel. Az ő igehirdetésüket találjuk az Ószövetségben. Tevékenységüket a naba' igével (nifal formában) írja le a Biblia, jelentése: „hirdetni, hívni, prófétaként beszélni”, és az Istentől hívott és küldött próféták tevékenységét jelöli. A naba' igéből vezetjük le a nabi szó (próféta) jelentését is, amelynek értelme lehet aktív: „aki beszél, aki hirdet”, és lehet passzív: „hívott, meghívott”. Így tehát az Ószövetség nabinak nevezi azt a személyt, aki *isten meghívást kapott arra, hogy Isten igéjét hirdesse a népnek*. Ez a meghatározás fejezi ki legalábbabbban a prófétai küldetés tartalmát.

A klasszikus prófétaság fellépésével valami új kezdődik Izrael üdvtörténetében. Meghívottságukat azzal bizonyítják a próféták, hogy közvetlenül Jahve, Izrael Istene szólította és állította őket szolgálatába. Egyedül és kizárólag az őket meghívó Isten nevében vagy megbízásából beszélnek. Nem tartoznak számadással, csak Istennek, rajta kívül nem érzik magukat alávetve semmiféle intézménynek. A személyes Istennel való találkozást és a tőle való lefoglaltságot olyan erőnek élik meg, amely ellenállhatatlan, és egész életüket gyökeresen átalakítja. A meghívás kiragadja őket eredeti életkörülményeikből, és olyan útra vezet, amelyet esetenként vállalni sem akarnak. Ámosz így vall: „Ha az oroszlán ordít, ki ne félne? Ha az én Uram, Jahve szól, ki ne prófétálna?” (Am 3., 8).

A személyes meghívásban a prófétát „Isten lelke” vagy „Isten igéje” ragadja meg. Isten lelke adományában részesülnek a királyok és bírák is, Ebed Jahve és a Messiás. Ezért megkülönböztetésül a klasszikus próféták Isten lelke mellett gyakrabban említik „Jahve igéjét” mint az Istennel való találkozás módját, vagy mint a tevékenységükben ható erőt. S bár a próféta kapcsolatban van a hagyománnyal, igehirdetésének forrása a kinyilatkoztató Istennel való találkozás. Küldetése egész Izraelhez szól. Közvetlenül a jelen helyzetet értelmezi, úgy látja, hogy Jahve Izraelt üdvösségre hívta, de az a jelen bűnös állapota miatt ezt elveszíti. Ezért Isten büntető ítéletét hirdeti, hogy a kilátásba helyezett büntetés kortársait megtérésre bírja. A próféta a jelenből a jövő felé is fordul. Hirdeti, hogy az üdvtörténetben Isten szándéka nem az ítélet, ő üdvösséget készít az embernek. A megtérésre képtelen embert maga Isten formálja készséggé, hogy befogadja igéjét. A jövőt csak az üdvösség és ítélet szempontjából értelmezi, s a bekövetkező valóságot kora irodalmi eszközeivel ecseteli.

PRÓFÉTASÁG ÉS HAGYOMÁNY.

A klasszikus prófétaság idején Izrael nemzeti állammá alakult, és körvonalazódott az a normatív vallási hagyomány, amely indoklást nyújtott Izrael léteire, meghatározva a nép és egyén cselekvésformáit. Ide tartozik a honfoglalás, a Dávid- és Sion-hagyomány, amelyek Izrael isteni választottságát tanúsítják. A honfoglalás-hagyomány tanúsítja, hogy Jahve Egyiptomból kivette, majd kiválasztotta és elkötelezte magának Izraelt, a júdai eredetű Dávid-hagyomány pedig Izrael fennmaradásának biztosítékát Jahve Dáviddal kötött szövetségében és a dinasztia fennmaradására adott ígéretekben látja. Ezzel kapcsolatos a Sion-hagyomány is: Jahve földi lakóhelyül választotta Siont, és innen megoltalmazza népét, Sionon uralkodó választott királyával együtt.

A prófétai ígéhirdetés értékelésének mindig sarkalatos pontja volt a próféták és a hagyomány kapcsolata. A modern bibliakutatás első és még mindig ható állásfoglalását a múlt században Wellhausen rendszere fogalmazta meg, amely a prófétizmus és hagyomány kibékíthetetlen ellentétét hangsúlyozta. Izrael történetének kezdetén a vallás gyakorlata kötetlen volt, a vallásfejlődés során azonban az ősi hit fokozatosan intézményessé vált. A fogság után az újjászerveződött zsidó közösség alkotmánya már a papi gyakorlatban kialakult kultikus rend lett. Így az isteni uralom papi uralomná merevedett. Izrael vallásának tetőpontját a próféták jelentették. A prófétai, vagyis az igazi kinyilatkoztatás lényegéhez tartozik, hogy Jahve minden intézményes közvetítő kikerülésével közli magát az egyénnel, a prófétaságra meghívott emberrel. Ez a szemléletmód egyoldalúan a próféták eredetiségét és személyét emeli ki, s ezzel a hagyomány leértékeléséhez vezet. A prófétaság és hagyomány ebben a felfogásban két egymással ellentétben álló valóság, és Izrael vallási életében az igazi értéket egyértelműen a próféták képviselik.

A forma- és hagyománytörténeti módszer új irányba vezette a vizsgálódást. A prófétai tanítás anyagának és motívumainak elemzése megmutatta azt, hogy a próféták és a hagyomány viszonyát nem lehet kizárólag elutasításként jellemezni, mert ígéhirdetésük ugyanolyan súllyal tanúskodik a hagyomány iránti elkötelezettségükről is. Izrael nagy prófétáiban a mózesi kor és a honfoglalás nagy hitélményei támadnak fel megújult formában. Személyes sorsukban a kinyilatkoztató Istennel való találkozásban tapasztalják meg Jahve csodálatos tetteit és az embertől feltétlen odaadást követelő akaratát.

Az elmúlt évtizedek biblikus kutatásaiból világosan leszűrhető, hogy *a prófétaság és a hagyomány nem áll kibékíthetetlen ellentétben*. A kutatások eredményét az az álláspont tükrözi legjobban, amely szerint a próféták támaszkodtak a hagyományra, de eredetiségük is érvényre jutott. Küldetésük nem a mózesi kinyilatkoztatásból örökölt hithagyomány érvényének megszüntetése, de nem is pusztá ismétlése vagy új viszonyokra való alkalmazása. Nem új hitet vagy új erkölcsöt hirdettek, hanem a személyes Isten minden mást kizáró nagyságának megtapasztalásából merítve megújították a mózesi örökségben hagyományozott ősi Jahve-hitet és új távlatokat nyitva addig nem tapasztalt magasságra vezették. Ígéhirdetésükben egyszerre jelenik meg a folytonosság és a személyükhöz szóló isteni kinyilatkoztatás újdonsága.

A prófétai ígéhirdetésben megnyilvánuló folytonosság és újdonság kettősségét a Jahve-hit két fontos mozzanatában mutatjuk be: a próféták Isten-képében és az üdvösségre hívottság állapotában.

A próféták istenképe. A próféták ígéhirdetése az Ószövetség monoteista hagyományát építi tovább az egyetlen, személyes és világ feletti Istentől, a történelem urától, aki maga Jahve, Izrael nemzeti Istene. A klasszikus prófétaság olyan időben kezd tevékenykedni, amikor a népben a kánaánita vallás hatása elhomályosította Isten világfeletti, személyes valóságát és akaratának minden kötelezettségtől mentes tökéletes függetlenségét. A kánaánita hitvilág az istenekben a megszemélyesített természeti erőket tisztelte és meggyőződése volt, hogy az ember a kultuszban lekötelezheti őket, biztosítva ezzel a maga számára a természet áldásait. Ezzel szemben áll a próféták tapasztalata. Meghívásukban, majd egész tevékenységük során azzal az Istennel találkoznak, aki több, mint a vak természet, ő a személyes „TE”, aki megszólítja az

embert és feltétlen engedelmességet követel tőle. Jelenlétét ellenállhatatlan erőként élik meg. Egyéni terveik és vágyaik helyére Isten fellebbezhetetlen akaratának végrehajtása – Istenének szolgálata – lép. Istent felfoghatatlan másszerűségében ismerik meg, akit az ember nem képes elkötelezni. Ebből a megtapasztalásból hirdetik a próféták kortársaiknak, hogy Jahve korlátlan és mindenképpen felett álló Úr, aki személyes akaratának teljesítésére, majd erről számadásra szólítja Izraelt. Felfoghatatlan másszerűségében felülmúlja azokat a szemléleti formákat, amelyekkel az ősi Jahve-hit összekapcsolta Isten uralmát és tiszteletét. Vallották, hogy amint Isten megjelenése életükben minden emberi feltételt és ellenkezést felülmúlva átalakította sorsukat, ugyanúgy képes Izraelben hasonló fordulatot létrehozni.

Meghívottság az üdvösségre. Isten világfelettségének és lekötelezhetetlenségének élményével függ össze az a *radikális látásmód*, ahogyan a próféták az embert, ill. Izraelt az üdvösségre meghívott voltában, és a bűn miatt az üdvösség elvesztésének lehetőségében szemlélik. Az ősi Jahve-hit hangsúlyozza, hogy Isten kiválasztotta magának Izraelt a népek közül és különleges védelmet ígért neki. Ez azonban nem akadályozza meg őt abban, hogy hűtlenség esetén büntesse népét. A fogság előtti klasszikus próféták tevékenységével egyidejűleg a kultikus-nemzeti beállítottságú Jahve-hit a választottságot egyoldalúan értelmezve, az üdvösség biztos beteljesedését hangsúlyozta. Elfeledve a kiválasztásban az ember számára szabott feltételeket, állította, hogy Isten minden körülmények között üdvösséget ajándékozik. A próféták ismételen szembeszálltak ezzel a hamis nemzeti reménnyel. Izrael és Sion választottsága csak akkor segít, ha az Jahve akaratának teljesítésével és a megtéréssel kapcsolódik össze. Jeremiás templomban mondott szavait idézem: „ezt üzeni a Seregek Jahvéja, Izrael Istene: Javítsátok meg utaitokat és tetteiteket... ha nem nyomjátok el az idegent, az árvát és az özvegyet, ha nem ontotok vért ezen a helyen és nem szegődtek idegen istenek szolgálatába a saját vesztetekre, akkor veletek lakom ezen a földön... De... loptok, gyilkoltok, házasságot törtök... idegen istenekhez szegődtek... Aztán mégis eljöttök és élém álltok ebben a templomban, amely az én nevem viseli, és azt mondjátok: Biztonságban vagyunk, olyan biztonságban, hogy továbbra is elkövethetjük ezeket a gonoszságokat” (Jer 7, 3 köv.).

A PRÓFÉTASÁG ÉS AZ INTÉZMÉNYEK.

A próféták idején Izraelben már múlttal rendelkező intézményeket találunk, amelyek közül a királyságot, a jogrendet és a kultuszt kell kiemelnünk. Ezek szükségszerűen kapcsolatba kerültek a próféták tevékenységével.

A királyság. A királyság intézményének kialakulását Izraelben feszültségek kísérték, mert ellentétesnek érezték az izraelita törzsek Jahve-hiten alapuló szolidaritásával és életrendjével. Izrael királya egyedül Jahve, előtte mindenki egyenlő, és a néphez tartozás az egymást összekötő szolidaritás táplálója.

Az a felfogás, hogy a királyság Jahve üdvözítő akaratának letéteményese, a jeruzsálemi királyságban alakult ki. A bírák korának zavarai, főként a filiszteusveszély szükségessé tette a törzseket egységbe tömörítő királyság létrejöttét. Ebben Dávidnak volt alapvető szerepe: békét teremtett, az ellenséges veszélyt felszámolta, a törzseket nemzetté egyesítette. E helyzet hozza a felismerést: Dávid és dinasztija királysága Jahve üdvözítő tette, aki ezáltal akar üdvösséget adni népének. A bírák meghatározott időre szóló karizmáját Jahve a királyságban állandóvá tette.

Így a jeruzsálemi királyságban bontakozik ki a vallásos királyeszmé, amely végső soron elvezet a Messiás-eszméhez. A királyság szakrális, létrejötté üdvörténeti esemény, és a király Jahve megbízásából uralkodik. A király, vagyis a dinasztia minden tagja különleges, isteni védelemben, Isten lelkének különböző adományaiiban részesül (Zsolt 2; 110). A király rész vesz Jahve Izrael javára végbevitt üdvözítő tetteiben, mint az ellenségtől való megszabadítás, a béke megteremtése, az isteni jog és igazság érvényesítése és védelme a népben (Zsolt 72), uralma egyszerre evilági és vallási rendeltetésű.

Fokozatosan kialakul az ideális király eszméje (lásd Zsolt 72!), amelyet legegyszerűbben egy idealizált Dávid-képpel azonosíthatunk. A történelmi realitás viszont ennek az ideális királyeszmének a cáfolata, és a klasszikus próféták – két kivétellel Júdában tevékenykedtek – ezzel a valósággal találkoztak és ezzel kerültek szembe. Közülük kettőt érdemes kiemelni. Izajás és Jeremiás a királlyal és a királyi udvarral közvetlen kapcsolatba kerültek. Egyikük sem vonja kétségbe a királyság legitimitását, ugyanakkor kemény kritikával illetik a királyt és szembesítik a királyeszmével. A király az isteni rend biztosítója Izrael közösségében, s Jahve nevében uralkodik. Amikor a próféták ennek ellentétét tapasztalták saját korukban, Isten üdvözítő akaratának érvényesítéséért szálltak síkra.

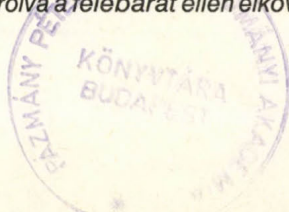
Jogrend. Izraelben a jogrend vallásos volt, Istentől eredőnek tartották, melynek teljesítéséért vagy megsértéséért az ember végső soron előtte felel, tehát elválaszthatatlan az erkölcsi rendtől. Ezt tanúsítja az a tény, hogy az ószövetségi törvénysszövegek a Sinai törvényhozással állnak vonatkozásban, és a Dekalogus minden megkülönböztetés nélkül közjük tartozik.

A prófétai szolgálat egyik legnagyobb teljesítménye, hogy az emberi tevékenység egészét az istentisztelet szintjére emeli, és a Jahve-hitet magasrendű etikai magatartással kapcsolja össze. Amikor ugyanis felszólalnak az isteni jogrend, azaz a Jahvétől Izraelnek adott életrend megsértése miatt, rámutatnak, hogy az azonos Isten akaratának elutasításával, amelyért felelni kell.

Kezdetől fogva a Jahve-hit lényegéhez tartozott, hogy Isten tisztelete elválaszthatatlan Isten parancsainak teljesítésétől, amelyek az ember egész magatartását meghatározzák. A próféták azonban eddig nem ismert radikálissal szólítják fel hallgatóikat Jahve akaratának követésére. Meghívásukban úgy élik meg a személyes Istent, mint aki hívja és feltétlen engedelmességre szólítja az embert. Ezért hangsúlyozzák szokatlan élességgel a számadás elkerülhetetlenségét is. A próféták többnyire az egész néphez fordulnak, amikor a bűnökről vagy megtérésről, üdvösségről vagy ítéletről beszélnek, de nem tévesztik szem elől az egyén cselekedeteit és az abból fakadó felelősséget sem. Ezekiel egyenesen elutasítja a kortársakban élő kényelmes biztonságérzetet, hogy bárki csupán önmagában azért üdvözülhet, mert Isten népének tagja, amelyet Jahve kiválasztott magának és ígéreteivel elhalmozott. Kinek-kinek egyéni döntésével kell vállalni Izrael közösségéhez tartozását, ennek minden Jahveszabta kötelezettségével együtt. Ennek teljesítése dönti el az üdvösséget vagy az üdvösség elvesztését (Ez 3, 17–21; 14, 1–20; 33, 1–20).

A próféták Jahve akaratának erkölcsi követelményeit elsősorban az embertárs iránt tanúsított magatartásban hangsúlyozzák. Szerintük Istennel csak ott alakulhat ki helyes kapcsolat, ahol az hatással van az emberek egymás közötti viszonyaira. A Jahve-hitből táplálkozó ősi szolidaritás, a törzsek között fennálló kölcsönös elkötelezettség és testvériség eszméit hirdetik az adott kor megváltozott körülményeire alkalmazva. Részletekbe menően kimutatják a közösség életében az isteni jog és igazságosság, az emberi kapcsolatokban pedig az erkölcsös cselekvés hiányát. Mindezt nemcsak a felebarát iránti kötelesség elmulasztásának látják, hanem egyenesen mint Isten ellen elkövetett súlyos bűnt bélyegzik meg. Ennek jegyében emelik fel szavukat Izrael királyságának utolsó éveiben Ámosz és Ózeás, Júdában különösen Mikeás, tevékenységének első esztendeiben és később Jeremiás.

A kultusz. A próféták, mivel a jog és szociális igazságosság legfőbb védnökét Istentben látták, felháborodtak kortársaik magatartásán, akik elvben tisztelték Izrael Istent, de a hétköznapi életben semmibe vették rendelkezéseit. Kultuszkritikájuk hátterében ezt a jelenséget kell keresnünk. A kortársak úgy vélték, hogy Jahve tiszteletének eleget tehetnek a nagy gazdagsággal és külső fényvel megült kultusszal, amelyet nem követ a cselekedetekben megnyilvánuló odaadás Isten iránt. A próféták elítélik a kultusz formális gyakorlatát, részletesen felsorolva a felebarát ellen elkövetett

bűnöket. A Jahve parancsai iránti elkötelezettség hiányát nem pótolja a kultusz területén tanúsított buzgalom, sőt ez egyenesen Isten akaratának megkerülése. A kultusz az engedelmisség és hála kifejezése, s nem annak pótlása. Jogosultságát és igazi tartalmát Jahve parancsokban kifejezett akaratának követése adja meg, enélkül csak lélektelen gyakorlatná válik. A próféták nem egy kultusz nélküli Jahve-tiszteletet akartak bevezetni, szándékuk nem a kultusz eltörlése volt, hanem azt az Istennel való igazi kapcsolat normái alá akarták helyezni.

A PRÓFÉTÁK AZ ÓSZÖVETSÉGI ISTEN NÉPÉBEN

A prófétai küldetés és karizma mibenlétének megértéséhez szükséges még, hogy megvizsgáljuk, Izrael teológiailag miként értelmezte az üdvtörténetben betöltött szerepüket. A prófétai igehirdetést ma a többi nagy hagyománnyal együtt a Szentírásban találjuk, és ezekkel együtt képviselik az ószövetségi kinyilatkoztatást: a prófétaság is annak a kinyilatkoztatásnak egyik eszköze, amelyet Isten Izraelnek adott.

A babiloni fogság előtti időszakban a klasszikus prófétaság Izraelben csak kisszámú hallgatóságra talált, amely befogadta és továbbadta tanítását. Ez a hallgatóság a próféta tanítványi köre, amely a nemzedékek során hagyományozó körre bővült, vagyis már a fogság előtti időszakban felismerték, hogy a próféták Jahve autentikus üzenetét közvetítik, szavuk összhangban áll a mózesi örökséggel és Izrael javára szolgál.

Fontos felfigyelni egy másik nagy ószövetségi szellemi áramlat, a deuteronomista-deuteronomisztikus mozgalom döntő szerepére, amely Jahve és Izrael kapcsolatát mint szövetséget értelmezte. Ez a több évszázadon át (Kr. e. a VII. századtól a fogság utáni időszakig) széles körre terjedő mozgalom a prófétákat elfogadta, és a Sinai-szövetség összefüggésébe állítva értelmezte. Erről tanúskodik a Második Törvénykönyv, amelyben Mózes így beszél a néphez: „Neked prófétát támaszt az Úr körödből, testvéreid közül mint engem, órá hallgassatok... neki adom ajkára szavaimat, s ő mindent tudtukra ad, amit parancsolok neki” (MTörv 18, 15–22).

A deuteronomista tanítás szerint tehát a próféta Mózes hivatalának folytatója, akinek Istentől rendelt küldetése, hogy Jahve Izraellel kötött szövetségének közvetítője legyen. A prófétaságot Jahve akaratából létrehívott maradandó intézménynek tekinti, amelynek mindig van képviselője Izraelben. Igazolásként hivatkozhatunk a 700 év izraelita történetét összefoglaló deuteronomisztikus történeti műre. A Józsué – Bírák – Sámuel 1–2 és Királyok 1–2 könyve Sámueltól kezdve úgy mutatja be a prófétákat, mint akik Judát és Izraelt a törvény megtartására intették és Mózeshez hasonlóan a szentély szolgálói voltak. A 2Kir 17, 13–14 szerint „az Úr figyelmeztette Izraelt és Judát a próféták meg a látóemberek által. Azt mondta: Térjete meg gonosz útjaitokról és tartsátok meg parancsaimat és törvényeimet, pontosan úgy, ahogy atyáitoknak meghagytam, és szolgáljaim, a próféták által rendeltem nekik.”

ÖSSZEFOGLALÁS

A Jahve-kinyilatkoztatást Izrael népe kapta hosszú és fordultatos története során folyamatosan, mindig további új tartalommal gazdagítva. A különböző történeti, intézménybeli, kultikus-liturgikus vagy bölcsességi hagyományok adott helyzetekből kibontakozva sajátos szempontjaikkal, formáikkal hordozzák Isten igéjét. Mellettük vitathatatlanul kialakult egy önálló prófétai tradíció a VIII. századtól egészen a III. századig, amelyet összeköt a próféták meghívásukból fakadó küldetésstudata, igehirdetésük formái és motívumai. A más-más történeti körülmények között tevékenykedő, jellemükben, társadalmi helyzetükben különböző próféták igehirdetését a hagyományozó körök összegyűjtötték, kiegészítették és írásos formájukat rendezték. Ezekből alakult ki a Bibliában őrzött írásos prófétai hagyomány. Mindebben döntő szerepe van Izrael vallási közösségének, amely ezekben a kiemelkedő emberekben felismerte Jahve küldötteit, és azt, hogy a mózesi hit talaján álltak. Ugyancsak felismerték, hogy

tanításuk, még koruk vallási állapotainak kritikájában is, mindig Izrael üdvösségét és jövő fennmaradását tartotta szem előtt. *Isten szavát közvetítették, amely mindenkor útmutatásul szolgált Izrael közösségének.* Ezért őrizték meg a prófétai igehirdetést, mint megújulást jelentő hagyományt a jövő nemzedékek számára.

Végigtekintve a próféták tevékenységén, kapcsolatain és helyzetén az Ószövetségben, vizsgáljuk meg, *milyen következtetéseket vonhatunk le ebből a prófétai karizma ma is aktuális kérdésében.* – A prófétákra való bármely hivatkozásnál meg kell őrizni a küldetésükben érvényesülő kényes egyensúlyt, hogy egyszerre képviselik a Jahve-hit folytonosságát és az általa közvetített isteni kinyilatkoztatás újdonságát. Jelentőségüket csak Isten népében – Izraelben – betöltött helyzetükben lehet fölmérni. Helytelen lenne azt mondani, hogy a próféták a Jahve-hit kizárólagos képviselői, mert ennek letéteményese az Izraelnek adott kinyilatkoztatás egésze, amint a szentírási kánon is bizonyítja, egyesítve a különböző hagyományokat. A Mózesről örökölt hit áramlatában álltak, amelyet ugyanakkor páratlan magasságra emeltek. A próféták és a többi hagyomány egységét az Újszövetség is vallja: a megdicsőülés hegyén Jézusról Mózes és Illés együttesen tanúskodnak.

A prófétai küldetés *alapvetően az üdvösségre irányult.* Meghívásukban az üdvözítő Istent tapasztalták meg, aki az embert üdvösségre hívja, de tudták, hogy a meghívottság felelős elkötelezettséggel jár. Igehirdetésükben a kortársak felé irányuló kritikájuk az elkötelezettség hiányát fedi fel, és a kilátásba helyezett ítélettel a megtérésre akarnak indítani. De arról is meg voltak győződve, hogy Isten szándéka az üdvösség, ezért a próféták ismételtlen hirdetik Izrael helyreállítását (prófétai könyvek szerkezete: ítélet Izrael felett – ítélet a népek felett – üdvösség). *Vigasztalnak Isten bocsánatával és a jövő üdvösség jóhírével* a nagy nemzeti katasztrófák idején. Egyoldalú lenne tehát a prófétai küldetés és igehirdetés lényegét a kortárs Izrael kritikájában keresni.

A prófétai karizma túlzó hangsúlyozása azt a látszatot kelti, mintha ők lettek volna Jahve szavának egyedüli közvetítői. Ismét hivatkozni kell a fentiekben kifejtett tényre, hogy Jahve lelkének adományában részesültek a bírák, a királyok és a bölcsek is. Így tehát a prófétaság Jahve lelke tevékenységének csak egyik megnyilvánulása. Az újszövetségi prófétaság is az egyházban tevékeny Szentlélek egyik adománya a sok között (1Kor 12).

A próféták Izrael történetének egy meghatározott korszakában tevékenykedtek. Isteni meghíváson alapuló kinyilatkoztatásközlésük azonban igehirdetésük révén továbbra is jelen van. De a Deuteronomiumból láttuk, Izrael lényegéhez tartozónak vallotta a prófétaságot, ezért várta, hogy a végidőben ismét megjelenik az élő prófétai szó. Krisztusban valóban beteljesedett ez a végidőbeli remény, amint a názáreti zsinagógában Izajás próféta könyvét olvasva ő maga vallja. Benne azonban már nem egy Istentől megszólított ember, hanem maga Isten Fia, az isteni élet birtokosa szól hozzánk, megadva nekünk a kinyilatkoztatás teljességét. Ennek az élő tanításnak, az evangéliumi igének megértését, továbbadását szolgálja a Szentlélek által adott prófétai karizma az egyházban.

„Végül is lassan száz éve már, hogy bíráljuk ezt a fogyasztási társadalmat. Bíráljuk mindannyian: papok, férfiak és nők, az egész Egyház! De bírálóatunk csak platónikus maradt mindeddig! Itt lenne az ideje, hogy valami hatásosabb módszert válasszunk, amely végre képes lenne kikezdeni annak erejét, ami ellen felkelünk, harcolunk.”

Yves Congar

AZ APOSTOLI EGYHÁZ PRÓFÉTÁI SZENT PÁL LEVELEIBEN

Amikor a *próféta* szót halljuk, tétovázás nélkül az *Ószövetség* nagyjaira gondolunk. „A törvény és a próféták” a Sziracidész prológusában az egész *Ószövetséget* jelenti. Ez a megjelölés ismeretlen magában az *Ószövetségben*, s a rabbinikus irodalomban sem használatos, de ismételten fölbukkan a qumráni iratokban, és gyakran megjelenik az evangéliumokban, az Apostolok cselekedeteiben, némelykor Pálnál és Jánosnál is (Róm 3, 21; Jn 1, 45). Lukácsnál olvassuk: „A törvény és a próféták Jánosig tartottak. Azóta az Isten országának örömhíre terjed...” (16, 16). A Zsidóknak írt levél első mondata szerint Isten először „a prófétákban” nyilatkoztatta ki önmagát, a beteljesedés napjaiban „fiúban” szólott hozzánk (1, 1–2). Ebben a szembeállításban az egész *Ószövetséget* a próféták működése jellemzi.

Az ősegyház számára azonban a *próféta* szó nemcsak *ószövetségi* emlékeket idézett. A Te Deumban gyakran énekeljük: „Te gloriosum apostolorum chorus, te prophetarum laudibilis numerus, te matyrum candidatus laudat exercitus: te per orbem terrarum sancta confitetur ecclesia: téged dicsőségesnek hirdet az apostolok kara, a próféták dicséretes csapata, a vértanúk tündöklő serege, téged világszerte magasztal a szent egyház”. A mondat első, három tagból álló, hosszabbik fele a győzelmes egyházat idézi fel, második fele a földön élő, harcoló egyházra mutat. Az apostolok után említett próféták bizonyára nem az *Ószövetséget* képviselik itt, akkor az apostolok előtt kellene szerepelniük. Azokról az *újszövetségi prófétákról* van itt szó, mint az Efezusiakhoz írt levélben is: „Apostolokra és prófétákra alapozott épület vagytok, s a szegletkő maga Krisztus Jézus” (2, 20). Erre a mondatra a későbbiekben még vissza kell térnünk. Most azonban lássunk egy összefoglaló képet az *Újszövetség* szóhasználatáról.

A *Dictionnaire de la Bible* modern Supplément-ja az 1972-ben megjelent VIII. kötetben dolgozza fel a próféta címszót. *Prófétaság az Újszövetségben* címmel egész kis monográfiát közöl, Ed. Cothenet tollából (1222–1337 hasábokon). Ennek számszerű adata szerint az *Újszövetségben* 144-szer fordul elő a *próféta* szó, 123 alkalommal az *ószövetségi*, 21 alkalommal az *újszövetségi* „prófétákra” utal. A *prófétál* ige 28 előfordulásából 7 utal az ó-, 21 az *újszövetségi* próféták tevékenységére. A *prófétaság* szó 19-szer szerepel, ebből háromszor *ószövetségi*, tizenhatszor keresztény vonatkozásban.

Ezek a számszerű adatok önmagukban tanúsítják, hogy a *prófétaság* az apostoli egyház életének eleven tartozéka volt. De hibáznánk, ha csak magának a szónak előfordulásait gyűjtögetnénk. Az *Újszövetség* könyvei gyakran közvetve szólnak az apostolok nemzedékének *prófétasággal* kapcsolatos tapasztalatairól. Például Szent Pál saját damaszkuszi úti tapasztalatát úgy teszi szavá, hogy Jeremiás meghívásának jelenetére utal. „Isten úgy kiválasztotta anyja méhétől fogva, hogy élete, akárcsak a prófétáké vagy épp Isten szolgájáé, már kezdettől fogva Isten különös gondviselése alatt folyt.” (H. Schlier: Der Brief an die Galater). A Gal 1, 15 szövege mögött első látásra fölismerhető a Jer 1, 5; de Schlier okkal utal itt Izajásnak a szenvedő Isten-szolgájáról szóló jövendöléseire is. (Iz 41, 9; 49, 1). Cothenet szerint legalábbis tágabb értelemben *prófétai* funkciót tölt be az apostoli egyházban mindaz, „aki liturgikus áldást mond, vagy buzdítja (parakalei) testvéreit” (i. m. 1223). G. Dautzenberg – bár maga is megállapítja, hogy „a 'parakaleó' ige már az *ószövetségi* szóhasználat alapján emlékeztet a hajdani próféták tevékenységére” (Urchristliche Prophetie – Kohlhammer, 1975. 231.), – mégis félrevezetőnek tartja, ha az *Újszövetség* minden 'paraklézis'-ét *prófétai* cselekedetként értelmeznénk, hiszen pl. a Róm 12,

6 skk-ben a Lélek adományai között külön szerepel a prófétálás mellett „a buzdítás ajándéka: ho parakalón en té paraklészei”. Viszont bőven bemutat más, jellegzetesen a prófétaság képzetköréhez tartozó újszövetségi szakkifejezéseket, például meggyőzően bizonyítja a *misztérium* szónak a prófétasággal való kapcsolatát (i. m. 234 skk. és passim).

Az elmúlt évszázad biblikus kutatásai nagy érdeklődéssel vizsgálták azt a kérdést, hogy mit is jelentett az apostoli egyházban a prófétaság. Ennek a vizsgálódásnak különös lendületet adott 1883-ban a Didaché fölfedezése és kiadása. Ez az első századból származó irat súlyos óvásokat tartalmaz a hamis próféták ellen. Első nagy értelmezője, a protestáns racionalista Harnack innen indulva értelmezte az Újszövetségnek a prófétaságról szóló megállapításait. Szerinte az apostoli egyházban kétféle közösségi modell állt szemben egymással: egy karizmatikus és egy tekintélyelvű, intézményes jellegű. Az elsőt Korinthusban, a másodikat Jeruzsálemben látjuk kibontakozni. Harnack szemében természetesen a karizmatikus közösségi modell a rokonszenvesebb, veszteségnek tekinti, hogy ezt gyorsan visszaszorította a másik. Szemlélete – visszafogottabban, de érezhetően – tovább él Käsemannak és Küngnek az ősegyház szervezetről szóló tanulmányaiban (vö.: J. Budillon: La première épitre aux Corinthiens et la controverse sur les ministères – in: *Istina* (1971) 471–488).

R. Bultmann formatörténeti szempontból vizsgálta az evangéliumokban Jézus szájából elhangzó kijelentéseket, s úgy találta, hogy közülük sokban felfedezhetők az ószövetségi prófétai megnyilatkozások formai jellegzetességei. Ezek a logionok tartalmilag gyakran hordoznak valami apokaliptikus vonatkozást. Bultmann szerint ezek mögött a mondatok mögött az ősegyház prófétáit kell keresnünk. Nekik, mint lélektől vezetett embereknek joguk volt Jézus nevében nyilatkozniuk: az ősegyház nem tett különbséget a történetileg hiteles Jézus-logionok meg az általuk Jézus szavaként meghirdetett mondatok között, mert meg volt győződve arról, hogy Jézus él az ő egyházában, s kinyilatkoztatását új meg új elemekkel gyarapítja. Ez a Bultmanntól származó gondolat tovább él tanítványai közt, megint csak Käsemann tanulmányaira gondolunk, de rajta kívül többen is kísérletet tettek arra, hogy a „prófétai” prédikációnak ezt a teremtő jelenlétét kimutassák az evangéliumokban. P. Vielhauer az összes „Emberfia”-logiont szíriai és észak-palesztíniai prófétáknak tulajdonítja, de G. Bornkamm is fontosnak tartja a próféták szerepét az evangéliumok Krisztus-képének kialakulásában.

A legutóbbi évtizedek kutatásai azzal járultak hozzá az újszövetségi prófétaság megközelítéséhez, hogy föltárták az „intertestamentális” irodalomnak ide vonatkozó anyagát, vagyis azt a környezetet, amelyben Jézusnak a prófétasággal kapcsolatos megnyilatkozásai elhangzottak, s az egyház megtette első lépéseit. Eddig úgy tudtuk, hogy a Jézus korabeli zsidóság lezáró üdvtörténeti ténynek tekintette a prófétaságot. A Makkabeusok első könyve valóban így ír: „Olyan nagy elnyomás volt Izraelben, amilyen nem fordult elő, mióta véget ért a próféták ideje” (9, 27). A prófétai kánon is lezárult Malakiás könyvével, Dániel könyve már nem került bele, a héber kánonban is a „ketubim: iratok” csoportjába tartozik. Erről a szemléletről tanúskodik Josephus Flavius s a Talmud jó néhány szakasza (v. ö. G. Vermes: *Jesus the Jew*. Franciaül használtam: *Jésus le Juif*, Desclée, 1978: Le prophète dans le judaïsme postbiblique i. m. 120–135: és E. Cothenet cikkének vonatkozó részlete: *Survivances du prophétisme dans le bas-judaïsme* i. m. 1224–1233). Az újabb eredmények azonban arra világítottak rá, hogy a judaizmus teológiai szemléletében sok különböző nézet megfert s vitázott egymással. A qumrániak például elevennek vallották a prófétaságot, voltak prófétái a zélótáknak is, s a maga módján az egész apokaliptika továbbviszi a prófétai vonalat. Sokakban élt a remény, hogy az a Lélek, aki a nagy ószövetségi prófétákban megnyilatkozott, újra kiárad. Várták Illés második eljövételét, a Másodtörvényben megjövendölt Mózesnél is nagyobb prófétának érkezését, és a prófétai vonásokkal rajzolták meg a Messiás alakját is. Volt, aki azt tartotta, hogy a mindenkori főpap örököse a prófétáknak is: erre utal a János evangélium egyik mondata: „Jobb ha egy ember hal meg a népért, mintsem, hogy az egész nép elpusztuljon! – De ezt nem

magától mondta, hanem mint főpap, megjövendölte, hogy Jézus meghal a népért” (11, 50–51).

G. Dautzenberg már említett disszertációjában, amelyet R. Schnackenburg vezetése alatt írt, nagyon gondosan elemzi azoknak a szavaknak, szókapcsolatoknak a sorsát, amelyek eredetileg a prófétaság tényének felidézésére szolgáltak. Vizsgálataiból az derül ki, hogy a Krisztust megelőző századokban a korábban elkülönülő teológiai áramlatok egymásba szövődtek, s a prófétaság szókinccse is megjelent a bölcsességi hagyományban, sajátosan befolyásolta az egész zsidó gondolkodást (i. m. 43–122).

Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a Keresztelőt sokan az ószövetségi próféták örökösének tekintették (Mt 21, 26). Az evangéliumok tanúsága szerint ezt a vélekedést Jézus is jóváhagyta: „Mit mentetek ki látni a pusztába?... Mondom nektek, prófétánál is nagyobbat” (Mt 11, 7–11).

Márk evangéliuma a Keresztelő kivégzéséről szóló szakasz bevezetésében beszél Jézus prófétaságáról. Heródes „hallott róla (Jézusról), hiszen messze elterjedt nevének a híre. Azt gondolta, Keresztelő János támadt fel a halálból, azért van benne csodatevő erő. Voltak, akik azt állították, hogy Illés. Ismét mások azt híresztelték, hogy a próféta, olyan, mint egy a próféták közül” (6, 14–16). Ezek az értelmezési lehetőségek visszatérnek Péter vallomásában (Mk 8, 28 és párh. h.). Az evangélisták nemcsak a nép vagy a Heródeshez hasonló járatlanok véleményeként említik ezt a Jézus-értelmezést. Maguk is párhuzamba állítják Jézust Illéssel: csodatettei és nyilatkozatai miatt. Leggondosabban Lukács – egyedül nála mondja majd Jézus: „Ma, holnap és holnapután folytatnom kell utamat, mert nem lehet, hogy próféta Jeruzsálemmen kívül vesszen el” (13, 33). Hogy az „opus Lucanum”-ban hogyan bontakozik ki Jézus prófétaságának témája, azt szépen összefoglalja J. A. Fitzmayer a harmadik evangéliumhoz írt kommentárjának bevezető tanulmányában: *The Gospel according to Luke, The Anchor Bible*, 1981. I. kötet 213–215). Ebből a mondatból is látszik, hogy az evangéliumok tanúsága szerint maga Jézus elfogadta, hogy prófétának nevezzék, s úgy beszélt magáról, mint prófétáról (Mk 6, 4 és párh. helyek: Lk 4, 25–27; Mt 11, 41 stb.). Az evangélisták beszámolója szerint az Atya is úgy mutatja be Jézust, mint prófétát, sőt mint a (Másodtörvénykönyvben megjövendölt) prófétát (Mt 17, 5; Jn 12, 28 ssk).

Egyébként az Újszövetség Jézus-értelmezésében világosan összefonódik az Ószövetségnek minden jövőbe mutató vonulata: a dinasztikus remények, a bölcsességi vonal s a prófétaság egyaránt beteljesednek. Mint Szent Pál írja: „Istennek valamennyi ígérete *igenné* vált benne” (2Kor 1, 20).

Jézus a Lélek embere, s amikor föltámad, kiárasztja a Lelket övéire. Az ósegyház elsősorban nem is arról tud, hogy az ő közösségében újra támadnak próféták, hanem inkább arról, hogy a prófétaság Lelke az egész közösségre, a közösség minden egyes tagjára kiáradt. Beteljesedik Joel próféciája: „Az utolsó napokban – mondja Isten – kiárasztom Lelkemet minden emberre...” (Joel 3, 1, – ApCsel 2, 17). Jeremiás így jövendölt: „Ez lesz a szövetség, amelyet majd Izrael házával kötök... Bensejűkbe adom törvényemet, és a szívükbe írom... Többé nem lesz szükség arra, hogy egyik ember a másikat, testvér a testvérét így tanítsa: Ismerd meg az Urat, mert mindnyájan ismerni fognak” (31, 33–34). Ennek a jövendölésnek beteljesedését ünnepli a Zsidóknak írt levél szerzője (8, 8–12 és 10, 16–17). Pál is erre utal, amikor saját szolgálatát mutatja be a Korinthusiaknak írt második levél harmadik fejezetében. Ebben a környezetben kapja meg igazi értelmét Jézus evangéliumi figyelmeztetése: „Ti ne hívassátok magatokat rabbinak, mert egy a ti mesteretek, ti pedig mindnyájan testvérek vagytok” (Mt 23, 8). Ennek a mondatnak a variánsa így végződik: „Egy a ti tanítótok: Krisztus” (23, 10). Okkal gondoljuk azonban, hogy a *Krisztus* szó nem volt benne az ősi logionban. Az egyetlen mester, atya, tanító Az volt, aki Krisztust küldte közénk, s aki Krisztusban minden hívő embert fiává fogadott (vö. T. W. Manson: *The sayings of Jesus*. in: *The Mission and Message of Jesus*, London, 1937. – Az említett elemzés helye: 523–525).

Az 1Pt 2, 1–10 szövege alapján beszélünk arról, hogy az egész egyház papi

közösség, s minden megkeresztelt ember részese az egyetemes papságnak. Az előbb elmondottak alapján azt is lehetne mondani, hogy az egyház prófétái nép, prófétái hivatásának a maga módján minden keresztény ember részese. P. Poucota a Jelenések könyvének vizsgálata alapján épp erre a következtetésre jut (La mission prophétique de l'Église dans l'Apocalypse johannique, Nouvelle Revue Théologique 110 (1988) 38–58): „Ily módon a Jelenések könyve kijelenti, hogy minden kereszténynek prófétái küldetése van” (i. m. 55). „Egy teljesen felfordult világban az egyház küldetése a virrasztóké, akik égő lámpással ébren maradnak, és ébresztgetik a többieket. Az egyház teli torokból világgá kiáltja felháborodását és haragját a rossz ellen, de ennél is nagyobb erővel hirdeti reményét, amely a Bárány győzelmes és ragyogó jelenlétéből fakad” (57).

Amint azonban a hívek egyetemes papságának ténye nem zárja ki azt, hogy Krisztus egyházában némelyek másféle módon is papok legyenek, úgy a keresztények közös prófétasága mellett is megfér egy *különös prófétái küldetés*, amely nem minden Krisztus-hívőnek osztályrésze. Az evangéliumból is kiderül ez: „Jaj nektek, farizeusok és írástudók, ti képmutatók! A prófétáknak sírboltot építtek, az igazak síremlékeit feldíszítitek, s azt mondjátok: Ha atyáink idejében éltünk volna, nem lettünk volna részesek, mint ők a próféták vérének ontásában. Ezzel magatok is megvalljátok, hogy a próféták gyilkosainak vagytok a fiai. Töltsétek csak be atyáitok mértékét!... Nos, prófétákat, bölcséket és írástudókat küldök hozzátok. Közülük némelyeket megöltök és keresztre feszíttek, másokat megostoroztok a zsinagógában, és városról városra üldöztök...” (Mt 23, 29–34). „Ebben a prófétái vádbeszédben – írja Cothenet – Jézus jellemzi annak a tanúságtételnek különböző formáit, amellyel küldöttei a hitre nem hajlandó Jeruzsálemnek tartoznak: a nép bűneinek nyílt föltárása (vö. Szent István beszédét az ApCselekedeteiben), az isteni bölcsesség titkainak bemutatása (ez a „bölcsék” dolga a Dániel-könyvben), a Törvény helyes értelmezése (vö. Mt 13, 52). Nem állítjuk, hogy a szolgálatok teljes felsorolását találjuk meg itt, de az egyértelműen kiderül ebből a szövegből, hogy Jézus egy új prófétaságnak és egy új tanítói küldetésnek forrása” (i. m. 1271).

Ha pedig *időrendben követni* akarjuk ennek a speciális prófétaságnak útját az *apostoli egyházban*, Szent Pál leveleinek, illetőleg a páli levélkorpusznak ide vonatkozó adatain kell végigszaladnunk.

Az Újszövetség legelső könyvében, a *Tesszalonikiaknak* írt első levélben már található egy intelem a prófétaságot illetően: „Ne oltsátok ki a Lelket, a prófétái beszédet ne vessétek meg. Mindent vizsgáljatok meg, ami jó, tartsátok meg, mindenféle rossztól óvakodjatok” (5, 19–22). A levél egyik központi kérdése, hogy mikor is várható Krisztus második eljövetele. Vajon ezzel kapcsolatos a prófétái beszéd, amiről itt szó esik? Ki tudja? A levél záradéka előtt olyan téma is szóba kerülhet, aminek nincs köze a korábbiakhoz. Mindenesetre a tesszalonikiak szembe találtak pneumatikus tényekkel, s Pálnak bátorítania kell őket, hogy legyenek irántuk nagyobb bizalommal. Úgy látszik, a prófétaság jelenségei nem kapcsolódnak egy-egy karizmatikus személyhez, hanem inkább hol ebből, hol abból törnek elő, mert Pál nem a próféták megbecsülésére buzdít, hanem a prófétálás tiszteletére. Bátorítása akár arra is utalhat, hogy aki magában efféle indítatást érez, ne rettenjen meg tőle, ne fojtja el. Ugyanakkor jelentkezik már a felülvizsgálat igénye is. Mi ennek a mércéje? Majd a későbbi levelekben világosabban kifejti Pál. A sok „ne” között egyetlen pozitív felszólítás hangzik el: „ami jó, *tartsátok meg*”. Mit jelent ez? Alighanem annyit, hogy a megbízható prófétái beszédnek a gyakorlati életben kell gyümölcsöt hoznia. (vö.: Traugott Holz kommentárját EKK XIII: Benziger, Neukirchener Vlg. 1986. 258–262).

A nagy Pál-levelek közül a *Korinthusiakhoz* írt első levél különösen sokat foglalkozik a prófétaság témájával. Minden jel arra mutat, hogy a korinthusiak különösen érzékenyek voltak a pneumatikus tapasztalatokra. Itt nem attól kellett félni, hogy „elfojtják” magukban a Lelket, vagy hogy idegenkedve veszik tudomásul a közösségben fölhangzó prófétái beszédet; inkább az ellenkező véglét fenyegetett, a pneumatikus tapasztalatok túlértékelése, öncélú hajhászása. Ez a kérdéskör nem ok nélkül igényel bővebb kifejtést, az egész témának nagy jelentősége lehetett a korinthusi

egyház életében, s így a levél egyik központi témája (vö. H. Schlier: *Über das Hauptanliegen des 1. Briefes an die Korinther* – in: *Die Zeit der Kirche*, Herder 1962³ 147–159).

Az említett levélnek három fejezete kapcsolatos a prófétálás kérdéskörével: a 12., a 13. és a 14. fejezetek. Pál először azt tisztázza, hogy a pneumatikus tények súlyát, igazságát nem föltétlenül rendkívüliségük adja: „Azt sem mondhatja senki: Jézus az Úr! – csak a Szentlélek által” (12, 3).

A 12, 4 skk-ben egy szentháromságos szerkezetű mondat tárja fel Isten kegyelmi adományainak gazdagságát és belső összetartozását. Egy a Lélek, egy az Úr (a feltámadott Jézus) és egy az Isten; nem ellenkezhetnek hát egymással azok a karizmák, szolgálatok és tevékenységi formák, amelyek tőlük erednek, és közreműködésükkel valósulnak meg. A Lélek, az Úr, az Isten sor crescendót jelent, bizonyára ezzel párhuzamosan egyre tágabbak a velük kapcsolatban felsorolt megjelölések. Aztán színes részleteire bomlik ez a gazdagság, de mielőtt a felsorolást olvassánk, előkerül egy fontos szó: a Lélek megnyilvánulásai mind arra való, hogy *haszonra* (később kiderül: *közhaszonra*) forduljanak. Semmi esetre sem arra, hogy az egyén *dicsekedjék* vele – ez a Korinthusiaknak írt levélnek másik, negatív kulcsszava.

A most következő felsorolás elűt a Pálnál egyébként találhatóktól. H. Schürmann feltevése szerint olyan listával van itt dolgunk, amelyet a korinthusiak állítottak össze („...und Lehrer” in: *ETHSt* 37, Leipzig, 1977. 107–147 – 112 és 125; egyetértéssel idézi: Chr. Wolff: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther 2. Teil*, EVA, Berlin, 1982. 103). Szokatlan, hogy az itt szereplő karizmák közül hiányoznak a segítő és a vezetésre irányuló tevékenységek, csak a megismerésnek és a szenzációértékű cselekedeteknek sora marad meg. Pál nem veti el ezt a felsorolást, nyilván tudja, hogy úgysem lehet a teljesség igényével szólni a Lélek dolgairól. A prófétálás itt is előkerül, csaknem a sor végén, tetőpontként. Vele együtt mindjárt a lelkek megkülönböztetésének adománya is. G. Dautzenberg azt próbálja bizonyítani, hogy itt inkább a Lélektől eredő beszéd értelmezésének képességére kell gondolnunk: vagyis, hogy ez az ajándék megfelel a „nyelvek értelmezése”-nek. Ezt a gondolatot többen elutasították, rámutatva Dautzenberg érvelésének hibáira (Chr. Wolff: i. m. 104, 200. jegyzet, ott irodalom!).

Az adományok méltatása után Pál Krisztus egyetlen testéről ír: ennek vagyunk mi egyenként tagjai. Utána visszatér a karizmákhoz, de új, most már rá jellemző felsorolásban. A 28. vers elemei kérdő formában visszatérnek a 29–30-ban. De csekély eltéréssel ugyanez a sor jelenik meg a Róm 12, 6–8-ban, sőt az Ef 4, 11-ben is. Ebben a felsorolásban egymás mellett, elől szerepel az apostolság és a prófétaság, utánuk harmadikként a tanítás. Megjelennek a karitatív készségek, illetőleg a vezetői szolgálat tényezői. A nyelveken szólás a sor végére kerül. (Lásd Cothenet táblázatát, i. m. 1291–1292 és H. Schürmann tanulságos összefoglalását: *Die geistlichen Gnaden-gaben in den paulinischen Gemeinden*, St. Benno Vlg. Leipzig, 1970. 54–55).

Chr. Wolff szerint „mivel Pál nincs Korinthusban, s így ott most nem él apostol, a közösség lelki vezetése a próféták kezében van” (i. m. 114). Alkalmadtán mások is prófétálnak (11, 4!), de ők tartósan a Lélektől vezetett, irányító szerepet töltenek be.

A következő két fejezetben Pál összehasonlítást végez el. Rámutat a szeretetre, ami nagyobb a prófétálás adományánál (13. fejezet), és ír a nyelveken szólás képességéről, amely viszont kisebb értékű, bár talán látványosabb (14. fejezet). Ezek a fejtegetések nagyon tanulságosak: nemcsak az értékviszonyokat tisztázzák, hanem abban is segítenek, hogy a prófétaság természetét jobban megértsük.

Az értékek megkülönböztetése alá- s fölerendeltséget is jelent. A prófétaság értelmezésében nagyon fontos az *értelem* szerepének kidomborítása (14, 20). A Lélektől származó kinyilatkoztatás nem roncsolja szét, nem tolja félre az ember intellektuális képességeit, kritikai érzékét, az emberek kölcsönös kommunikációs kapcsolatát. A *pneuma* mellett nem szűnik meg a *nousz* szerepe. Ezért van, hogy „Isten nem a zűrzavarnak, hanem a békességnek az Istene” (14, 33), ezért kritériuma minden valódi prófétaságnak, hogy bennmarad az egyház közös hitének, tanításának keretében (14, 36). Amint A. Vanhoye megállapítja: „Pál ideálja nem az, hogy az

ember öntudata megsemmisüljön az Istenben, hogy az értelem és a személyes lét föloldódjék az istenség óceánjában, hanem inkább Isten tevékeny jelenléte a létezésnek minden szintjén. Isten nem issza föl saját teremtményeit, hanem élteti őket” (I carismi nella comunità di Corinto in: Carisma e Istituzione, Ed. Rogate, Roma, 11–40; az idézet a 31. lapról).

Tanulságos volna az első Korinthusi levél adatait összehasonlítanunk azzal, amit a *Rómaiaknak* írt levél elmond a prófétaságról, karizmákról (2, 6–8). Még fontosabb az Efezusiaknak írt levélre és a pasztorális levelekre figyelünk. Az Ef 4, 11 elemzői arra mutatnak rá, hogy itt az apostolság és a prófétaság már nem a jelenben is élő tevékenységi formaként szerepel, hanem az egyház történeti fundamentumaként (R. Schnackenburg in: EKK X. 185.) Ez forrása az egyház későbbi hitének, s meghatározója annak a gondolkodásmódnak, amely Krisztus egyházában él, érvényesül. A Timóteusnak írt első levél még tovább jut ezen a vonalon (J. Roloff: EKK XV.)

Nagyobb tér, több idő kellene a bibliai helyek gondos bemutatásához, de ez a rövid áttekintés is meggyőzhet arról, hogy a részletekbe menő vizsgálat módosítja a századfordulónak és Bultmann körének „forradalmi” elméleteit. Amint Krisztusban minden ígéret igenné lett, úgy az egyházban minden adományával együtt otthon van a Lélek. Az ókeresztény prófétaság története nem a karizmatikus és a tekintélyi elv küzdelmének fonalán tárható fel, gazdagabb és kevésbé drámai annál. Az apostolok és próféták nem egymás ellenében, hanem együtt alapozták meg az egyház hitét.

A TEOLÓGIA 1989. és 1990. évi témái: (kéziratok beküldési határideje)

1989. 4. sz.: A KERESZTÉNY SZERETETSZOLGÁLAT (július 1-ig)

1990. 1. sz.: A SZERZETESRENDEK ÚJJÁÉLEDÉSE HAZÁNKBAN

(1989. nov. 1-ig)

2. sz.: TÁJÉKOZTATÁSI ESZKÖZÖK ÉS AZ EGYHÁZ (1990. febr. 1-ig)

3. sz.: ELSORVAD-E A MAGYAR LELKIPÁSZTORKODÁS? (1990. máj. 1-ig)

4. sz.: VAN-E AZ ÉLETNEK ÉRTELME? (1990. júl. 1-ig)

HOGY ÍZE LEHESSEN A SÓNAK...

Egy szociológus, egy értelmiségi, egy sajátos értékeket és érdekeket képviselő csoport tagja beszél az egyházzal. Félő, hogy az ilyen „okos beszédre” is többé-kevésbé igaz az, amit Dosztojevszkij Aljosával mondat: „Minél butább a beszéd, annál jobban megközelíti az igazságot. És minél butább, annál világosabb. A butaság szerény és őszinte, az ész meg köntörfalaz, és titkolózik. Az ész alávaló, a butaság meg nyílt és becsületes.” Oda kell figyelni Aquinói Tamásra is, akit semmiképpen sem lehet a buták közé sorolni. Ő arra int minket, hogy: „Lehet, a büszkék felfognak valamit értelmükkel, de az ízére nem jönnek rá. Ha tudják is, mint vannak a dolgok, mégsem tudják, mi az ízük.” Persze a buta, a ráérző is lehet gógos. Akárhogy is, a szociológusoknak mint bármilyen szakembernek a horizontja csak *részhorizont*. Még akkor is, ha a szociológus egyben értelmiségi is. Márpedig az értelmiségi legfőbb kritériumai a kritika és a jelértelmezés mellett éppen az egészben látás képessége és felelőssége. Akárhogy is, figyelni kell mindig: ki beszél az egyházzal, és abból, amit mond, „le kell vonni” az illetőt előzetes ítéleteivel, előítéleteivel együtt.

Szociológusként szólok, de nem steril szaktudomány, amit közreadok, hanem az egyház szociológus tagjának gondolatai az egyházzal. Aggodalmának és szolgálatának egyik fontos formája – ami egy értelmiségi állapotbeli kötelezettségéből is adódik – a *kritika*. Kritika érette, és nem ellene, a kritika mint diagnózis, mint gyógyítás, mint „szakszerű szeretet” (ami persze eléggé tökéletlen szeretetfeleség), olyasféle kritika, mint Hankiss Eleméré: „Szemem van a jóra, bőrömön is érzem, de szót valóban nem vesztegetek rá, mert a jó megléte kézenfekvő és természetes, aki józan, örül neki, istápolja, de nincs szükség arra, hogy idegesen és öngazolásképpen állandóan fölmutogassuk. Teendő elsősorban nem a jóval, hanem a rosszal kapcsolatban van. Azokhoz szólok, akik keresik önmagukban és a világban a meglevőnél, az adottnál, a már elértnél jobbat.”

1. LÉLEK ÉS INTÉZMÉNY. Kell-e az ételt, az életünket megízésítő sóhoz sóhivatal? Szembeállíthatók-e? Mindjárt leszögezem: az *intézmény* vívmány, eredmény, sőt áldás. Nélküle nem teljesíthető a feladat: az ajándék magunkévá tétele, a föld uralmunk alá hajtása. *Szervezet*, vagyis az előírt cél foglalat, a viszonylag állandó struktúra nélkül nem lehetne emberi társadalom. Egyház sem. A szó tágabb értelmében még a „Miatyánk”, a szentségek és maga az egyház is intézmény, és – mint Nyíri Tamás Lélek és intézmény című írásában megállapítja – az isteni alapítói akaratnak köszönhetik létüket. Vannak az egyházon belül történelmi struktúrák is, *egyházi, emberi kifejezőmódjai* az isteni kinyilatkoztatásnak; a dogmatikus formulák, a tanítói hivatal iránymutatásai, a teológiák, az igehirdetés. Az intézményhez képest a Lélek szabadon szárnyal, „ott fúj, ahol akar”. Ez a jánosi kijelentés keményen intézményellenes megállapításnak tűnhet, persze János nem a Lélek és az intézmény viszonyáról értekezett. Akadtak többen, akik ezt nem vették eléggé figyelembe, mint például Kolakowski, és fel nem oldható, mondhatnám, ki nem engesztelhető ellentmondást éreztek a Lélek és az intézmény között. Aki az egyház történetét tanulmányozza, sok érvet hozhat fel Kolakowskiék mellett, és ellenük is. Én is úgy látom, mint Nyíri Tamás, hogy – mindent összevetve – az egyház sosem lett teljesen hűtlen a Lélekhez. Igaz, sokszor csak legitimizáló szerep jutott az „idomított Léleknek”, a galamb ketrecbe került, pedig – bocsánat a hasonlatért – eredetileg postagalambként érkezett.

2. ÜDVJAVAK PIACA VAGY INGYEN LAKOMA? Bourdieu úgy véli, hogy a társadalmi és a gondolkodási struktúrák közötti megegyezés a *szimbolikus rendszereknek*, a nyelvnek, a művészetnek és a vallásnak köszönhető. A vallás felfogása szerint olyan szimbolikus rendszer, amely „elősegíti, hogy rejtett módon a hívekre erőszakolják a

világ, s kivált a társadalom észlelésének és elgondolásának strukturáló elveit, a gyakorlatoknak és képzeteknek olyan rendszerét kényszeríti a hívekre, amelyek struktúrája objektíve ugyan a hatalommegosztás elvére épül, ám mégis a kozmosz természeti-természeteletti struktúrájaként jelenik meg.” Ne kedvetlenülítsen el bennünket ez az elfogultnak tűnő alapkonceptió, nézzük meg, mit fogott a francia tudós ezzel a – szerintem – lyukas hálával. Meggyőzőnek tűnő bizonyítékai vannak arra, hogy az egyistenhit, az osztálytagozódás és az erős szervezet együtt jár, miként a papság (ószövetségi értelemben használja ezt a fogalmat!), az allegória és az üdvjavak monopolizálása együtt jelentkezik. Sokféle bizonyítéka van arra, hogy a különböző vallási rendszerek laikusai nem rendelkeznek vallási tőkével, szent tudással és hogy az Istennel és a pappal való viszony a hivatal és az ügyfél viszonyához hasonlítható leginkább. Elgondolkodtató az is, amit a karizmáról állapít meg: „A karizmák azok a szimbolikus tulajdonságok, amelyek olyan mértékben válnak a vallás tevéleges szereplőivé, amilyen mértékben ők a karizma ideológiáját elfogadják; a karizma szimbolikus hatalom, amellyel az ruhazza fel a vallási ágenseket, hogy hisznek tulajdon szimbolikus hatalmukban.” Mondhatjuk ezzel szemben, hogy a karizma ajándék és feladat, hogy nem rendkívüli, hogy sokféle, hogy univerzális, hogy a közösség tagja kapja ajándékba és feladatul, hogy az egyház szolgálatára való? Hogy nem a sóhivatali rendjele, hanem a ránk hintett só? Mondhatjuk is, meg nem is. Mondhatjuk Bourdieu prekonceptiójával vitatkozva, de nem mondhatjuk Bourdieu tényeivel szemben, hiszen Bourdieu azt a gyakorlatot elemezte, amelyben ezeket az ajándékokat és feladatokat így-úgy megvalósítottuk, sok esetben sóhivatali papírokkal és packázással helyettesítve a sőt.

Vajon nem lehet-e az egyházat bizonyos perspektívákból – bizonyos időkben és helyeken – az *üdvjavak piacának* látni, érezni? Nem tűnhet-e olykor az egyház rendhagyó elemeit likvidáló, megfegyvelmező vagy államosító hatalomnak? Abban talán nincsen igaza Bourdieu-nek, hogy Szent Ferencet is államosította a prófétáit rendre bekebelező egyház. Talán ez esetben józan kompromisszum született. De minden esetben így történt? Vajon nincs semmi igazság abban, hogy Bourdieu az alsópapságot a proletarializálódott értelmiséghez sorolja? Vagy abban, hogy az egyház gondolkodási sémáit olykor hasonlónak vagy egészen hasonlítóknak érzi a politikai struktúrához, mint például Dionysos Areopagita esetében, aki szerinte egyszerűen fordítja át a politikai rendszert a misztika és a logika nyelvére?

Sorolhatnám még a fontos részizságokat tartalmazó, a találó vagy éppen telibe találó példáit „A vallási mező kialakulása és struktúrája” című tanulmány szerzőjének. Nem tolhatjuk félre helyenként meglepően pontos térképét, nem térhetünk ki kihívásai elől. Bernanos szerint az egyház úgy menetel az időn át, mint egy csapat katona ismeretlen országokon keresztül, ahol minden rendes ellátás lehetetlen. Úgy táplálkozik az egymás után következő rendszerekből és társadalmakból, mint a katonaság a lakosságból napról napra. Balogh Zoltán alapos elemzés tárgyává tette a Mária-megjelenések helyeit az időpontjait. Zömmel olyan vidékek ezek, ahol abban az időpontban a legnagyobb volt a tudatlanság, a kizsákmányolás, a hiány. De miért ne éppen ezekre a helyekre küldjön jelet az, aki legalább olyan jól ismeri a térképet, mint a szociológus – kérdezhetnénk. Ha azonban azt kezdenénk vizsgálni, hogy kik, mikor, miért és ki ellen kezdeményezték vagy erősítették a Mária-kultuszt (tudjuk, olykor a protestánsok ellen, olykor a liberalizmus ellen), aligha tudnánk ilyen frappánsan válaszolni. Találónak érzem pap ismerősöm reagálását arra a hírre, hogy napirendre került a IX. Pius szentté avatása. „Kérdés, ki ellen”, jegyezte meg kesernyésen az illető, aki a maga részéről Gandhi és Albert Schweitzer kanonizálását szorgalmazta volna. Arra, hogy a Lélek ott rendez happeninget, tűzijátékot vagy ingyen lakomát, ahol akar, nemigen lehet mit mondani, de a másorfüzetet összeállító, a jegyeket osztó és az eseményekkel önmagát legalizáló hivatal működéséről véleményt nem formálni, olykor a panaszkönyvbe nem beírni azok részéről, akik kellőképpen tájékozottak – közömbösség, álszentség vagy gyávaság.

3. KELL-E ISTEN NÉPÉNEK DEMOKRÁCIA? A *hatalom* önmagában sem jó, sem

rossz, sőt, ha mindenképpen választani kell, inkább jó, mint rossz, hiszen a hatalom az emberi élet fenntartása és szabad alakítása, értékek birtoklása akkor is, ha nincsen semmim, csak önuralmam, öntudatom. A hatalom persze mindenekelőtt felelősség. Az egyházé óriási, hiszen nem kevesebb bízott rá, mint a juhok legeltetése. Nem a juhok, hanem a legeltetésük. Miként egyetlen „i”, egy személyrag is a lényegen változtathat. A „Legeltetd juhaidat!” csúnya félrehallás, és meghökkentően makacsul ismétlődik napjainkig.

Az egyház nem politikai rendszer (ami nem jelenti azt, hogy ne lehetne az egyházi intézmény tevékenysége politológiai elemzés tárgya, függetlenül attól, hogy a vizsgált időszakban az egyház tudatosan politizált-e vagy sem), de olyan együttese a léleknek és az intézménynek, amely több vonatkozásban is hatalmi rendszerhez hasonlítható. Gombár Csaba az uralom négy összetevőjét különbözteti meg, ezek: a *bürokrácia*, a *technokrácia*, a *logokrácia* és a *demokrácia*. Az első a szervezet, a második a gazdaság, a harmadik a tudomány, a negyedik az érdekképviselő szakszerűsége. Mind a négyre szükség van, és egy hegemónisztikus rendszerben természetesen jóval több tere és hatása van a logokráciának és a demokráciának, mint egy monopolisztikus rendszerben. Ha a bürokrácia uralkodik el a többi felett, akkor használhatjuk rosszálló értelemben a „bürokratikus” kifejezést, ha az üzlet és a menedzselés, a „technokrata”, ha a hideg ész, a „racionalista” vagy a „logokrata” kifejezéseket. Ismerjük a szépirodalomból a demokrácia paródiáit is, és azt is tudjuk, hogy M. Weber a demagógiával is rokonította. Ebben az értelemben a *demokrácia* nem cél, hanem eszköz, nem szinonimája a felebaráti szeretetnek, az egyenlőségnek, leginkább talán a fair play-nek. Jelentése Gombár Csaba szerint: a legkülönbözőbb érdekek képviselete és érdekérvényesítési törekvés, amely a politikai döntésekre hatással van. A demokrácia tehát nem népuralom, nem demofília, nem paternalisztikus uralom. Nem azt jelenti, hogy becsületes emberek ülnek fontos posztokon, hiszen – ezt bizony az egyház története is bizonyíthatja – ez még nem biztosíték arra, hogy az érdekek szakszerű képviseletére is képesek, nem is beszélve a tudományos szakszerűségről. Termékeny ötletnek tartom ebből a szempontból megvizsgálni a katolikus egyházat. Mérlegelni például, hogy milyen az összeműködés ebben a szervezetben a különböző „kráciák” között.

Mielőtt ebbe belekezdénénk, meg kell válaszolnunk azt a kérdést, hogy vannak-e különböző *érdekek* abban az együttesben, amelyet felebarátok együttesének, Isten népének szeretünk nevezni. Vannak, hiszen léteznek különböző *funkciók*, különböző *kultúrák*, különböző *érdekű* embercsoportok. Ha vasárnap a templomban jól kinyitjuk a szemünket és a fülünket, észrevehetjük, hogy különböző korszakok kultúrái, értékrendjei, lelkiségei élnek egymás mellett.

Már az elhangzó énekek sokfélesége is érzékelteti a körünkben előforduló, nem mindig manifesztálódó érdeksokféleséget; gregorián, Szent vagy Uram népének, apokrif népének, virágénekből lett egyházi ének, Taizé-i dalok, Silye Jenő dalai, az „Édes Jézus, légy vendégünk” népdalra alkalmazva, spirituálé, Bach-korál, beatmise, kis magyar uzuális, és lehetne még tovább is folytatni. Nem állítom, hogy mindegyik ízlésirány, mindegyik kulturális hagyomány vagy kezdeményezés mögött élesen elkülönülő érdek áll, de az sem bizonyos, hogy az „egy nótát fújók” minden esetben érdekegységet képeznek. Ha az egyház számára – remélhetőleg csak átmenetileg – többé-kevésbé elveszett rétegekre, munkásokra, az ifjúságra, az értelmiségiekre gondolunk (újabbán többek a nők elvesztésének lehetőségére is felhívják a figyelmet, papok és szociológusok egyaránt), akkor el kell ismernünk, hogy az érdekek nem megfelelő képviseletén is múltott ez a veszteség, amely kiegészíthető „másként” gondolkodó teológusokkal, megtérítendő más vallásúakkal, gyanakvással körülvett más lelkiségű katolikusokkal. Keresztény demokrácia nincsen, de van esélye – ha Krisztust komolyan vesszük, az egyházban nagyobb, mint bármely más szervezetben, rendszerben – a *demokratizmus* érvényesülésének, az egyházi intézmény demokratikusabbá tételének.

Természetesen nem a felülről lefelé demokratizálásra, hanem a Lélektől lefelé és az alulról fölfelé *demokratizálódásra* van szükség. Hogyan? Az alapelv végtelenül

egyszerű: *érdekegyeztetés* Krisztusban. A végrehajtás azonban bonyolult, roppant nehéz, Krisztust a legkülönbébb jelek, értékek, érdekek képviselik. A demokratizálódás célja természetesen nem lehet a többi „krácia” megszüntetése, hanem a különböző „kráciák” helyükre kerülése.

4. ERŐS VÁRUNK AZ EGYHÁZ? Ha igen, ki ellen? Néha szentelt vízzel teli árokkal körülvett erődítménynek érzik a hívek akár az egész egyházat, akár csak „csúcsszerveit”, akár csak plébániájukat, akár a plébánosukat. Néha úgy érezzük, hogy benn a várban van a féltve őrzött egység, és kinn vagyunk, mi ilyenek-olyanok Krisztusban. Úgy tűnik, onnan, a bástyák mögül az *egységet* keveslik, mi pedig innen, kívülről (vagy onnan is, belülről) a *sokféleséget*.

Nem az zavar bennünket, „egyszerű híveket”, hogy egy fentről érkező „atya” márkás kocsival, kísérettel és akár bíborban érkezik. Nem a tekintély zavar, hanem a lekezelés, a kioktatás. Az bánt, ha az elsősorban ránk tartozó kérdésekben nem kapunk eligazítást, ha bizalmatlanok velünk, ha nem a nyelvünön beszélnek hozzánk (a bérmentésen, lelkigyakorlaton, ifjúsági seregszemlén, nagymisén), ha egyházi vezetőnk elfelejti, hogy a hatalom szolgálatot jelent, ha kicsinyes feltételekhez köti a rábízott értékek és titkok továbbadását.

Hogyan lehetne ismét vagy egyre inkább a *sokféleségek egysége* az egyház? Ha *komplementer, egymást igazoló szerepekké* állnak össze az egymástól elidegenedő papok és hívek, vezetők és vezetettek, a kisközösségek és az intézmények, a nemzeti és az egyetemes egyház, a világi és az egyházi értelmiségiek, hogy csak a számomra legfontosabbakat említsem.

A *papok és hívek szerepidegenségének* kétségkívül egyik fő oka a „papi világ” és a „világi világ” szükségszerűen különböző irányú és sebességű mozgása. Legalább annyira fontos tényező a papok választékának csökkenése vagy megszűnése. Sok pap arra kényszerül, hogy nagyon sokféle szerepet vállaljon fel, nagyon sokféle igényt elégítsen ki. Az igények nyomása húsz-negyven évvel ezelőtt több (és többféle) papon oszlott meg. Az univerzálisnak lenni kényszerülő papok szinte szükségszerűen veszítenek egyéniségükből, sajátos karizmáikból. (Aki a kamara műfajokban – például a lelki vezetésben – jeleskednének, óriási szimfonikus zenekar vezénylésére kényszerülnek.) Vagy fellázadva a mindent csinálás ellen, a hívek nagy részének érdekeit sértve, önkényesen specializálódnak (gyerekekre, zárandoklatok vezetésére stb.).

A szekularizálódó, demokratizálódó és emancipálódó társadalommal szemben a papok többségének szerepértelmezése korszerűtlen és rugalmatlan.

Lehet, kell is több és jobb papokban reménykedni, de csupán erre várni nemcsak naivitás, hanem még cinizmus is. Nemcsak több, *többféle pap* is kell, s főképpen minél többféle átmenet a „pap” és a „világi” között. Kellenek olyanok is, akik egész életükre azok, és olyanok, akik csak egy időre vagy idejük egy részében vállalkoznak papi funkciókra. Kellenek házasok és nem házasok, szerzetesek és nem szerzetesek, nők és férfiak, diakónusok, áldoztatók, hitoktatók, ilyen-olyan besegítők. Nem tudom belátni, hogy egy ilyen tarka együttesben miért csökkenne egy szerzetes vagy egy cölöbsz pap fontossága és tekintélye, és ami a legfontosabb: hitele.

A *kis léptékű közösség* valamilyen formája ma elemibb szükséglete az embernek, mint bármikor, mégis csak az esetek kisebb részében, az emberek töredéke számára realizálódik. Nem véletlen, hogy éppen a vallásos emberek körében gyakrabban. Több kisközösség büszkén vallja, hogy szemben a merev, a hatalommal rendelkező, a Lelket eljátszó intézménnyel, ő a spontán, a tiszta, a hiteles képződmény, s nem veszi észre, hogy már alakulásakor rálépett az intézményesülés útjára, mert nem tanulta meg, hogy az intézményesülés és a társadalmiasulás (a közösségivé válás) egymást feltételező ikerfolyamat. A *kisközösség* feladata, amennyiben Krisztus követőinek vallják magukat, a *szolgálat*. Ezt általában be is látják, de többen megrekednek a „belsőszolgálatnál”, és nem hajlandók két urat, Krisztust és a szemükben néha antikrisztusnak tűnő intézményt is szolgálni. Nehéz persze felismerni, hogy a kisközösség pusztá léte egyszerre kritikája és megújulása a nagyobb (a részben intézménye-

sült) közösségnek. – A *szolgálat* az, ami létjogosulttá és manapság nélkülözhetetlenné teszi a kisközösségeket, az egyházon belül is csak szabad emberek szolgálata lehet. „Megkeresztelésük”, megszelídítésük, államosításuk, egy-egy feladatra való mozgósításuk, pusztá eszközként való felhasználásuk az intézmény részéről nem lenne szerencsés, mert erőszak lenne. *Érdekegyeztetés Krisztusban*: ez a recept itt is.

A „közpapok” és a *főpapok* közötti viszony bizony megdöbbentő a berkeinkbe tévedő, az egyház belügyeit nem ismerő szociológust vagy politológust. Megdöbbentő hasonlóságokat fedeznek fel az állami és a pártapparátus, valamint az egyházi „apparátus” között. Meglepi őket az is, hogy az egyszerű papok még kevesebbet tudnak arról, hogy miről tárgyalnak vezetőik az állami vezetőkkel, mint az egyszerű párttitkárok. – A világiaktól őket elválasztó szenteltvízes árok ugyan kényelmet is jelenthet a papoknak, de hátrányt is, amikor feletteseikkel gyűlik meg a bajuk, hiszen egy szál maguk állhatnak ki, egy szál szablyával, nem érezhetik maguk mögött az övéiket, s így sokszor igazukat sem. – Világos, hogy nem annyira a kompromisszumokkal van baja az elégedetlen alsópapságnak, és nem is a csupán kis lépésekkel, hanem azzal, hogy ezeket nem együtt teszik a „csúcsszervekkel”, hogy nincsenek beavatva, hogy *nem osztozhatnak a felelősségben*. Ha bekötik a szurkoló szemét, nem tud istenigazából drukkolni az őt is képviselő válogatottnak.

Lehet-e komplementer szerep a *papé és a világi értelmiségé*, amikor eredendően a világi értelmiség – az ész jegyében a homály ellen – nemcsak valamiért, hanem valami ellen is lépett a történelem színpadára? A halász-pápához képest az egyháztudós újabb fejlemény. Az egyházi értelmiség létrejöttéig helyettesítette – olykor saját eredeti szerepe rovására – a világi értelmiséget is. Az intézmény, mint Tomka Miklós kifejti, éret állapotában nem nélkülözheti az értelmiséget. Az intézményesülő közösségek – nota bene a kisközösségek is! – létrehozzák, „kitermelik” a maguk értelmiségét, mert a tanítás értelmezése, a szervezet irányítása, tevékenysége, kritikája és megújítása, valamint a hídverés az egyház és más szervezetek, más emberi csoportok között tipikusan értelmiségi feladat, méghozzá olyan, amely ma már csak az egyházi és világi értelmiség együttműködésében képzelhető el. – Nem könnyű manapság az értelmiségi keresztény helyzete. Kínozza a Hankiss és mások által leírt kettős kötődés, a két oldalról feléje irányuló gyanakvás. Megkapja a címkét munkahelyi és egyházi felettesétől: innen bigott és/vagy ellenzéki, onnan eretnek és/vagy marxista. A keresztény logokrácia képviselőjét főleg az egyházi bürokrácia részéről érheti támadás, de meggyűlhet a baja a Mária-kultuszt erőltető pappal, a karizmatikus kisközösséggel, a teológussal egyaránt.

A *nemzeti vagy egyetemes egyház* kérdésére az *érdekegyeztetés Krisztusban* alapelvvel már válaszoltunk. Az anyaszentegyház csak *anyanyelven imádkozó* testvéregyházak együttese lehet, ahol – mert katolikus, vagyis egyetemes – jó a „szinkrontolmácsolás”, ahol jelen vannak a bármilyen nyelvet beszélő számára jól érthető jelek. – Erős vár? Nem! *Otthon, nyitott ház*, ahová mindenki beléphet, ahonnan mindenfelé kilátni, ahonnan kegyelemmel feltöltődve lehet kirepülni, és otthon érezni magunkat bárhol a világban, mert oda is tartozunk.

5. KULTÚRA ÉS KULTÚRBOTRÁNY. Jellemzőnek tartom, hogy sem a kultúra, sem a művelődés, sem a művészet nem szerepel olyan című művek tárgyszójegyzékében, mint Dogmatika, Lételmélet, Keresztény élethivatás, pedig például az utóbbiban helyet kap a donor, a homoszexualitás, az uzsora és a részegség is. Szerencsére – persze korántsem véletlenül – szerepel a *kultúra* Rahner kisszótárában, mint „az emberi létezés ama sajátossága, hogy az emberi szellem megismerésére és szabadságára támaszkodva maga alakítja önmagát és világát.” A kultúra Rahner szerint objektíváló és közvetítő anyag, az ember feladata, mivelhogy az ember megtestesült és önmagát szabadon megvalósító létező. Ugyanezt Pilinszky János így fejezi ki: „Mi halandók és halhatatlanok vagyunk, ebből a feloldhatatlan feszültségből született egész kultúránk és minden imádságunk.” A kultúra és az imádság azonos indítóokán érdemes nagyon alaposan elgondolkodni.

A jelek tudósa, Lotman is szövegnek, szervezett jelrendszernek tekinti a kultúrát,

nyelv és nyelvek összességének. Létezni annyira, mint jelként szolgálni, tanít Lotman. „A különböző kultúrák ugyanannak a ‚szövegnek‘ a különböző megfjtései. Ebben az értelemben az emberi élet nemcsak szakadatlan létezés, de szakadatlan olvasás is” – írja Pilinszky egyik esszéjében. Az ember, a kultúra és a szimbólum tulajdonképpen színönimák.

A *művelődés* Hegel szerint a boldogtalan tudat szembesülése saját boldogtalanságával, annak kutatása, hogyan került ebbe az állapotba. Mivel az embernek feladata a kultúra, a művelődés, nem csupán diagnózisa a boldogtalan tudatnak, hanem valamelyest terápiaja is, a determinációk ellenére történő cselekvés, a változások befolyásolása.

McLuhan olyan globális falunak képzei el a világot, amelyet korántsem az uniformis, hanem éppen a *sokszínűség* és a sokvéleményűség jellemez, és reméli, hogy a szinkrontolmácsolás megoldható. Mi is reméljük, de mind a bábeli zűrzavart, mind a süketek párbeszédét megtapasztalhatjuk keresztényként is, akár a vasárnapi misén is, hogy az intézmény mennyire nem veszi tekintetbe a világ és a rábízottak történetiségét, mennyira botfűl a szociológiai és lélektani realitásokhoz. Sokféleképpen lehet *hiteles megfjtését* adni ugyanannak a szövegnek: (hittan, óvoda, misztériumjáték, apokrif népi ima, párbeszédes homília, improvizációs keresztútjáték, imaként elmondott „profán” költemény, Isten dicsőségére bemutatott bukfenc); és sokféleképpen lehet válasz nélkül maradni Isten és ember előtt. Az *eszköztválasztás* is a dialógus része, ám az eszközt is közösen, közös nyelven kell kiválasztani. Egy példa: az elváltaknak kínált miséken nagyobbrészt a magukat nem elváltak, hanem elhagyottak érzők vesznek részt.

Van-e keresztény kultúra, pontosabban: él-e, működik-e, használható-e? Semmiképpen sem lenne szerencsés a vallásos tematikával, az egyházi intézmények természetével vagy a keresztény alkotók művészetével azonosítani a keresztény kultúrát. Jó kérdésnek tartom viszont ezeket: Milyen a keresztények művelődése? Milyen kultúrát propagáljon az egyház? Milyen formában jelenik meg a kultúra egyes objektivációiban a kereszténység szelleme? Esztétikai vagy tudományos szempontból, de még a szórakozás szempontjából sincsen kettős mérce.

Mit is jelentsen a keresztény nézőpont? A tanítóhivatal, a helyi egyház, egy keresztény szaktekinély, a kisebb vagy nagyobb keresztény közösség véleményét? Bizonyára mindegyiket és még egyéb keresztény szempontokat is. Fontos azt is vizsgálni, hogy mikor, mennyit, mit és hogyan integrál a keresztény közösség a kulturális kínálatból? Mit vet el? Miben térnek el leginkább a keresztények véleményei? Mennyire képes a különböző ismeretekkel és ízléssel rendelkező keresztényeket egységesíteni világnézetük? Mikor az embert elborítják az információk, a kétségek, amikor eltéved a létezés dzsungelében, a kultúra többféleképpen jelenthet *fogódzót*: lehet kábítószer, lehet mítosz, lehet abszolúte biztos iránytű, ám lehet *jel* is, amelyből megfjtethető az is, amit helyettesít, és az is, aminek szerves része.

A kultúráközvetítés mint jelekkel való jeladás, roppant kényes művelet. Vigyázni kell, hogy ne váljon a kultúráközvetítő (ne feledjük, minden pap, minden értelmiségi, minden szülő, de minden jeladó ember ennek tekinthető) a kultúra bitorlójává, kénye-kedve szerint adagolójává, ne váljon kulturális agresszorrá, értékeit másra erőszakolóvá, se szakbarbárrá, se sarlatánná, se arisztokratává, áldemokratává, se megbotránkoztatóvá. „Nagyon óvatosan kell bánni a megbotránkoztatással (fontos persze, kit, kiket), mert – úgy gondolom – nem megbotránkoztatónak kell lenni, hanem botrányosnak, minthogy talán igaz, amit olvastam valahol, hogy megbotránkoztató olykor a pucérság, de botrányos: az igazság. Erre a botrányra kéne törnünk mindannyiunknak” – írja Esterházy Péter. Igaza van, nem csinálhatunk mást, mint kultúrbotrányt, de csak úgy, hogy véletlenül se váljék megbotránkoztatássá, mert ezt vallásunk is tiltja.

6. LELKES INTÉZMÉNY, VAGYIS ECCLESIA! Az ecclesiának értelmezett egyház legalább hármat jelent: 1. *eseményt*, összejevetelt az Ő nevében, – 2. *sokféle állandó csoportot*, kongregációt, – 3. *szuperlokális* (kultúra feletti) *alapítványt*. A három szint

egyenrangú, a Lélek számára egyformán kedves hely. A szabadság, egyenlőség és testvériség helye az egyház, ahol nem az uniformitás, hanem a pluriformitás a jellemző, ahol nem kell félni a sokféleség káoszától, hiszen a Lélek transzcendálja, közös nevezőre hozza az egyébként értéket jelentő sokféleséget. Olyan hely, ahol a hivatal célja a szolgálat, ahol a magasabb helyet elfoglaló több szolgálatot vállal.

Ilyen lehetne az egyház, ha a Lélek szelét fogná be vitorlájába. Sajnos, Konstantintól kezdve egyre inkább a hierarchikus hatalom intézményévé vált. A pápai hatalom szervezett birodalomhoz kezdett hasonlítani, és a teológia sokszor a birodalom legitimitációjának feladatát vállalta el, vagyis a sok esetben defenzív és reakciós teológia a birodalom katonájává vagy védőügyvédjévé vált.

Azt a kérdést, hogy örököse-e a római pápa Péter primátusának, jogosnak tartom. Eldöntésében a jogigényt, az örökösödési láncot alkalmatlan érvnek érzem. Annál inkább döntőnek azt, hogy valóban szolgált-e az állítólagos „jogutód”, vagy egy pártprogramot hajtott végre, amelyben katolikusok képviselték a Péter-pártot, a Pál-párti protestánsokkal és az Apolló-párti keleti ortodoxokkal szemben.

Ugy vélem, a Lelkes egyháznak komoly esélye van. Csak nem szabadna szárnyát szegni a körülöttünk röpködő Léleknek. Arra sincsen szükség, hogy kenyérmorzzával odaszoktassuk ablakpárkányunkra vagy imazsámolyunkra. Elég ráirányítani antennánkat. A tradíció kritikus befogadása és a radikális reform kezdeményezése egyformán fontos. Az újhoz való alkalmazkodás, a rugalmasság nem elegendő, mert az alkalmazkodás sok esetben az új kibontakozása előtti integrálását, megszelidítését jelenti. Mint ahogy Sajó András szellemesen írja: „A változás palástja alól kikandikál az önisméltés ördögpatája.” Az ősforrásra hivatkozva, kiapadása miatt aggódva protestálás illő, sőt kötelező a katolikusoknak is.

A szabályok alapján létrejövő tisztességes játék és az önfeledt rögtönzés egymást feltételezi. A Lélek azonban nemcsak rögtönöz, hanem szervezetenként meghatározott helyen és időben fogadóórát is tart. – Jézus a kánai menyegzőn a helyi szokásokat tisztelettel betartva talán táncolt is. A templomban viselkedett botrányosan. Botrányosan, de nem megbotrányoztatóan.

Mit tehetünk azért, hogy Lelkes intézményünk legyen, azon kívül, hogy olykor botrányosan viselkedünk? Szivattyúzzuk ki a szentelt vizet az árokból, töltsük fel szolgálatunkkal, öntözzük meg a kinyert szentelt vízzel. Írjuk ki: „A fűre lépni és rá vigyázni szabad!”. Örüljünk, ha gyermekünk indokolt esetben így kiált fel: „Apa (anya), te tiszta hülye vagy!” Ne sértődjünk meg, ha a még nem eléggé Lelkes intézmény elsőre még megsértődik, amikor szeretettel lehülyézzük. Azt se feledjük, hogy van egy találmányunk, amelyben a Lélek és az intézmény már szerves eggyé vált. Így aztán, ha az egyházépítésbe belefáradunk, ezzel biztathatjuk magunkat: „Letargia? Liturgia!” – Végül pedig ne feledjük, igaz, hogy közvetlenül a sótól lesz ízes ételünk, de hogy ízesíteni tudjuk, és a jó íz örömet okozzon, ahhoz jól működő sóhivatalra is szükség van.

Túl kell tennünk magunkat a külsőséges társadalmi megfontolásokon, hogy eljuthassunk a sajátosan keresztényihez... Az egyházban teljesen és hitelesen keresztény módon kell gondolkodni, így kell felfogni az egyéni kezdeményezés és a tekintély közti viszonyt...

De mit jelent keresztény módon gondolkodni? – Mindenek előtt szem előtt kell tartani a TELJES EVANGÉLIUMOT!

Yves Congar

Tarnay Brúnó

FUNDAMENTALIZMUS ÉS KATOLICIZMUS

„A betű öl – a lélek életet ad” – olvassuk a Szentírásban. Rögtön így kell kezdenünk, ha azt az irányzatot helyesen akarjuk kezelni, amely kiábrándult és szellemileg tunya körökben a fundamentalisták mozgalmát a legkülönbözőbb területeken létrehozta. Nehéz s bonyolult kérdések leegyszerűsítése, üres szavakhoz, betűhöz ragaszkodás, a történelem teljes ignorálása, sőt a vallásos hit, tudomány, politika, társadalom keveredése jelszavakban és szólamokban, mindezt magában foglalja a fundamentalizmus.

A jezsuita szociológus, Oswald von Nell-Breuning így határozta meg: „Vallásos totalitarizmus, amely egyedül a hitből akar választ adni a magán- és társadalmi élet minden kérdésére (LThK/2. kiad. II. 717.).

Szándékunk: a fundamentalizmus néhány jellemző jelenségét bemutatni, hogy azután lelkiismeret-vizsgálatot tartsunk – mi, akik nem fundamentalistáknak, hanem katolikusoknak valljuk magunkat. A fundamentalizmus áthagyományozott iratokat betűről betűre áttesz nemcsak a vallási, hanem a társadalmi és politikai élet minden területére. A hagyományos, jól beidegződött szavak nem tévesztik el lélektani hatásukat olyan – számban jelentős – csoportokra (sőt tömegekre), amelyek nehezen áttekinthető szellemi glóbuszunkon megzavarodva, valami egyszerű, közérthető receptet várnak benső, lelki konfliktusaik és külső életformájuk számára.

Kétségtelenül vannak olyan „nagy szavak”, amelyeknek valóban erejük van – vannak olyan kifejezések, amelyek lelkünk mélyén világosságot és meleget árasztanak magukból. Ezek formálni és nevelni képesek a bennünket körülvevő társadalmi-politikai kereteket. Gondoljunk csak a hegyibeszéd arany szabályára: „Mindazt, amit akartok, hogy nektek cselekedjenek az emberek, tegyétek azt ti is másokkal.” – Vagy a gyanakvást, a rosszhiszeműséget, a rágalmakat csírájában elfojtó jézusi szóra: „Ne ítéljetelek, hogy meg ne ítéltessetek!” Szent Pál kemény szemrehányására: „Te pedig megbotránkozottatod testvéredet, akiért Krisztus meghalt!” „A királyok uralkodnak a nepeken... Tiközöttetek ne így legyen: a legnagyobb legyen olyan mint a szolgáló.”

Ezeknek a valóban egyszerű, világos és egyértelmű szavaknak azonban a fundamentalizmus ellentmond, ha feltárjuk azokat a tényezőket, amelyek jelszavaik háttérben hatnak: hatalomvágy, önzés, az „ellenséget” mindenáron diffamáló törekvések – mint azt körképünkben igyekszünk bemutatni.

A következőkben arra is rámutatunk, hogy a különböző nyelvezet keveredése egyik forrása a fundamentalizmus tévelygéseinek. A beszéd ugyanis nem egyszerű információ. Sokkal inkább egy életforma, mentalitás kifejezése és alakítása. Mi történnék, ha a hegyibeszéd, az erőszakmentesség üdvözítő mondanivalóját áttennénk a jogi szférába és azt az új, Jézustól meghirdetett szituációt mi, emberek akarnánk törvénybe iktatni? Ilyen paragrafusok születnének: „Aki nem nyújtja oda bal arcát, miután megütötték a jobb arcát, büntényt követ el”, – és következzen a büntetőtörvénykönyv meghatározott szankciója. Kézenfekvő a vallás és a társadalmi rend végzetes keverésének képtelensége: „Erőszakkal az erőszakmentességért!” Hangzatos abszurdum, amely a Bibliát gumibottá teszi!

A fundamentalisztikus irányzatok mutatkoznak hindu, zsidó, muzulmán és keresztény formákban, utóbbiak Európában és Amerikában egyaránt.

A zsidó fundamentalisták az Ószövetségből akarják kiolvasni: hol vannak a Jahvétől ígért ország politika határai, amint azok Mózes könyvéből kiolvashatók. Hatásuk nem túl jelentős; a mai Izrael politikáját egészen más tényezők és gyakorlati megfontolások irányítják.

I. A muzulmán fundamentalizmus nemcsak meglepetés, hanem igazi sokk volt a

szekularizált nyugati világ számára. Bizonyos körökben ugyanis arra a megállapításra jutottak, hogy a vallásos hitnek, sajnálatos vagy örvendetes módon nincs többé szerepe a társadalmi-politikai valóság világában – esetleg szűk, az élet kemény realitásától menekülő csoportok nyugatatója vagy éppen altatója lehet. A közép- és közel-keleti konfliktus ellentmondott ennek a tévhitnek, alaposan megcáfolta, hogy vallásos eszmék nem hatnak a tömegekre. Sajnos, hatnak – éppen nem pozitív, hanem egészen torz és hamis formájukban. Allah egyetlen végső prófétája utódának, a kalifának a feladata a szent háború minden hitetlen és minden hitehagyott ellen. Az eseményekből kitűnik, hogy a vallásos szólamok, a Korán a vakhit fanatizmusa álcázás csupán. Mögötte nagyon emberi politikai célok rejtőznek: dinasztikus vagy éppen családi érdekek, a nyugati civilizáció, még inkább a nyugati tőke elleni védekezés és a belföldi kizsákmányolók, az olajsejkek érdekvédelme, nosztalgia a „régii jó idők” integralizmusa iránt, amikor még „rend volt”. Még a haladás útján legelő haladó Egyiptomban is hírhedtté vált a „muzulmán testvériség” mozgalma. Először mecsetek, iskolák, kórházak építése, szociális tevékenység volt ennek a jelentős csoportnak célkitűzése. Rövidesen embertelenül alattomos hadjárattá vált, valóságos privát hadsereget szervezett. Merényletet kíséreltek meg Nasszer elnök ellen (1954), majd meggyilkolták a közel-keleti béke nagy politikusát, Szadat elnököt (1980), – a testvériség nevében.

A szavaknak ilyen visszatérítő eltorzulását fedezzük fel alább a fundamentalizmus nyugati megnyilvánulásaiban is.

Hol vannak a muzulmán fundamentalizmus igazi gyökerei? – Részben természetesen az Iszlám sajátosságaiban: a hagyományozott szent könyvet, a Koránt Allah arabul diktálta a Próféfának. Germanus Gyula, egyike az első európaiaknak, akik behatoltak az Iszlám szent helyére, Mekkába, leírja, milyen gyanakvással vették tudomásul a vallási hatalmasságok, amikor beiratkozott a kairói egyetemre, hogy a Korán ősi, ma már az arab dialektusban sem érthető szent nyelvért alaposabban tanulmányozza. „A Korán Allah szava, hogyan akarod te azt lefordítani?” Germanus, a nagy kalandor így folytatja: „Ebben az őszülő szakállú, ravaszul hunyorgó szemű arcban most megláttam a muszlim Kelet minden baját, betegségét és reménytelenségét. A hit papirospajzsát tartotta maga elé, hogy eltakarja a maga hitetlenségét.” (Allah Akbar, 154. o.). – A hit papirospajzsának védelme alatt szabad teret kapott a szent szöveggel visszaéelő társadalmi, politikai és egyházpolitikai propaganda Nyugaton is.

II. Keresztény fundamentalizmus az Újvilágban. Az Egyesült Államok alkotmánya az állam és egyház teljes szétválasztását mondja ki. Így volt lehetséges az európai vallásüldözések áldozatai számára, hogy a tengeren túl szabadon követhették a maguk hitvallását. Különös ellentmondás ezzel szemben, hogy az Egyesült Államokban keveredik bele leginkább a vallás a politikába, amit napjainkban „sine ira et studio” kénytelenek vagyunk megállapítani.

Röviden vázoljuk az amerikai fundamentalizmus alakulását. A „fundamentals” szó az angol egyházban még a XVIII. században merül fel. Az alapvető, egyszerűen kifejezhető (plain and simple) hittételeket jelenti. Amerikában más jelentést kap. Hogy valamely kijelentés mit jelent a hitvallásban vagy a Bibliában, azt az angol, természeténél fogva empirista gondolkodásmód a maga módján fogja fel: a kijelentés akkor igaz, ha FIZIKAI tárgyra vonatkozik. Jónás tehát három napig volt a tengeri szörny gyomrában, – a világot Isten hat nap alatt mai formájában teremtette meg (Ussher anglikán püspök 1650-ben a Biblia alapján Kr. e. 4004-re teszi a világ teremtését, – így vallja a fundamentalizmus a XIX. században is!) Jézus Krisztus testben feltámadt – valóságos Isten –, Mária szűzen szülte az Urat, – mindez nagyon is szépen, az ősi hitnek megfelelően HANGZIK.

Sajnos, csak a hangzása kelt kedvező benyomást. A fundamentalisztikus mozgalomnak ugyanis nincs elmélyedő teológiája. Fel sem veti a kérdést: hogyan lehet Krisztus Urunk személyében Isten valóságos ember? Hiszen az evangéliumok elmélkedő olvasása gyakran felveti ezt a kérdést, az első évezred nagy egyetemes zsinatainak vitái nem akadémikus kíváncsiságból, hanem a hívő nép igényeiből

születtek. Ugyanígy, csupán a testi szüzesség SZAVAIT tartja meg, de nincs mögötte vonzó és életet formáló mariológia.

A fundamentalizmus Amerikában egészen különböző hitvallást követő csoportokat egyesít, ökumenikus szándékok, vagyis a hitvallás jelentésének jobb megértése, egyeztetése, vagy legalább a hitben egymáshoz való közeledés nélkül: nagyon konzervatív katolikusokat és mormonokat – majd presbiteriánusok, baptisták, az episzkopális egyház hívei csatlakoznak hozzá.

Egy éppen így fizikailag konkretizált eseményre irányuló várakozás tartja össze híveit: az apokaliptikus iratokban szereplő millenarizmus. Jézus Krisztus hamarosan testben jön el, rövidesen bekövetkezik a nagy ütközet Harmagedonnál (Jel 16, 6), természetesen atombombákkal, – Góg és Magóg ellen (Ez 36–39. f.), akiket természetesen a keleti és távol-keleti baloldali erőkkkel azonosítanak. Hiszen a világtörténelem hetedik korszakában élünk, – ez világosan (!) kiolvasható Dániel könyvéből (9, 24–27). Ámde semmit sem kell félniük azoknak, akik „újjászülettek”: míg minden kívülről elpusztít a harag napja, az újjászületetteket Jézus Krisztus kiragadja a veszély-zónából; meg van írva (1Tesz 4, 17).

Az „újjászületést” illetően nem találunk valami Szent Pál-i teológiát a megigazulásról vagy az új Ádámról, az emberiség újjáalakulásáról a Főben, aki Krisztus. Az amerikai átlagpolgár nagyon is egyszerűen, szinte kézzelfoghatóan képzelettel azt el. Jézus kiomló vére tisztítja meg az embert a bűn szennyétől. Ezt pedig nem nehéz valami kémiai folyamat analógiájára elképzelni. – A vallástanórákhoz szállított szemléltetőeszközök között kétféle folyadék van: az egyik feketévé és zavarossá teszi a tiszta vizet. Egy pár cseppet kell hozzátölteni a másik folyadékból és a víz újra kristálytiszta. Milyen egyszerű, milyen könnyen érthető! Aki ezt a mutatót látja, az bizonyára hinni fog...

Marad hely még egyáltalában ebben a vallásosságban a gonoszság misztériuma feletti megrendülésnek, a megigazult emberben is eleven szent félelemnek, a kísértés, a veszélyeztetettség tudatának? Vajon megérteti ez a banális produkció, hogy mit jelent bensőnkben átváltozni, gondolkodásban megújulni, szent küzdelemre vállalkozni a tagjainkban észlelt régi törvény hatalma ellen?

A kérdésben benne van a felelet. – Vannak, akik az újjászületéssel kapcsolatban valami egészen ködösen kifejezett szubjektív élményre hivatkoznak; ilyen vagy hasonló fogalmazásban: „Rájöttem, hogy Isten szeret engem, hogy Jézushoz tartozom...” Ez az élmény, egészséges keresztény vallásnevelést feltételezve, megszületik az elsődözés alkalmával. Ellenszenves, amikor jól fizetett aktivisták az amerikai és európai nagyvárosok forgalmas utcáin rutinosan és fitogtatott lelkesedéssel handabandázva kikiáltják ezt az újjászületést önmagukra mutatva, ami a kegyelemben növekvő keresztény legbensőbb, intim és szemérmesen őrzött élménye. Sajnos, a produkció, a látványosság, a „publicity” túlhangsúlyozása behatol a katolikus egyház bizonyos kereteibe is.

Íme, a vallásos jelenségek egy példánya, amelyből kiirtottak minden teológiát – a logoszt, amely értelmet, alapot, új törvényt, világot fenntartó erőt és tápláló, erősítő igét jelent.

Az USA társadalmának ma nagyon is jelentős hányada áll ennek a fizikális-empirisztikus áramlatnak hatása alatt. Nagyon kis csoportokban kezdődött és ellentmondásokba bonyolódva alakult ki olyan tömegmozgalommá, amely bizonyos katolikus egyházi köröket, apologétákat és lelkészeket is befolyásol, talán nem is tudatosan.

Kezdeteit jellemzi a tudományos haladástól való idegenkedés, a teológia teljes elszigetelődése a természet- és embertudományoktól (humanities). A vén Európa bibliakutatásával szembeszegülő ellenhatásként jelentkezik először. Dwight Lyman Moody (1837–1899) alapítja meg a chicagói bibliaintézetet (ma Moody Bible Institut), Charles Hodge (1797–1878) és később John Gresham Machen (1881–1937) a Princeton University (New Jersey) katedráján, majd a katolikus többségű Philadelphian szerveznek szemináriumot (Westminster Theological Seminary).

De nemcsak a Biblia verbális tévedhetetlenségéért szállnak síkra: ellenfelük a társadalom hátrányba szorult tagjainak meghirdetett örömhír (social gospel). A „régii szép idők” nosztalgiája itt is szerepet játszik: sóvárgás a megszokott, jól beépült,

régiesen csengő szavak után (old-fashioned gospel). Különös, hogy ennek a tudományos sikereiben kiemelkedő nagyhatalomnak a lakossága körében játszódhatott le a hírhedt majom-per. 1925-ben perbe fogták azt a biológiai tanárt, aki tanítványával megismertette a fejlődélméletet (monkey process, Dayton városkában, Tennessee állam). Nem kevésbé meglepő, inkább megdöbbentő a gazdasági és szociális problémák iránti teljes érdektelenség ezekben az újjászületettekben. Jerry Falwell, a népszerű televíziós prédikátor, akinek saját tulajdonát képező kábel-tv adásait másfél millió család nézi, 1987 tavaszán így foglalt állást a munkanélküliség problémájával kapcsolatban: „A Biblia szerint, aki nem dolgozik, ne is egyék. Csak ha éheztetjük a csavargókat, akkor fognak munkához.” (P. Hölzle, Ist Gott ein Konservativer? Der politische Fundamentalismus in den Vereinigten Staaten. In: Evangelische Kommentare 1985. 438.) Falwell egyébként annak az erkölcsi többségnek (moral majority) vezetője volt, amely az utolsó két elnökválasztás alkalmával döntő szerepet játszott a politikai porondon. Sikrasszálltak az állami iskolákban jó ideje betiltott közös imádság újra bevezetéséért, követelték az egyházi iskolák adómentességét, még abban az esetben is, ha kizárják azokból a színes bőrű tanulókat. (Carter elnök ugyanis, szintén „again-born christian” a faji diszkrimináció megszüntetését szabta meg az adómentesség feltételeként.)

A fundamentalisták – másként „evangelical” keresztények – kétségtelenül a jó erkölcsök érdekében folytattak hadjáratot a hírközlő eszközök révén: a magzatelhajtás ellen, a polgári tisztességért, a nőknek a családhoz rendelt hivatásáért, az iskolai oktatás állami felügyeletéért. Csodálkozva vesszük azonban tudomásul, hogy a nemi felvilágosítás betiltásáért folyó sajtóhadjárat során olyan könyvek is áldozatul estek a cenzúrának, mint Huckleberry Finn, Moby Dick, Rómeó és Júlia, Anna Frank naplója...

Némi képet ad a tömegkommunikáció hatóképességéről néhány adat: majdnem 1000 magán-rádióadó kizárólag vallási kérdésekként foglalkozik, 40 tévétársaság sugároz rendszeresen ájtatosságokat, ezeknek 15 millió amerikai rendszeres hallgatója, 100 millió pedig legalább egyszer egy héten végignézi és hallgatja Falwell PTL adásait (Praise the Lord: dicsérd az Urat; vagy People that Love: a nép, amely szeret).

Az amerikai fundamentalizmus tehát elég változatos utat tett meg: a „régie evangéliumtól” a jólét evangéliumáig (Gospel of Prosperity). Isten akarata, hogy jómódúak legyünk; a betegség és szegénység csak Isten büntetése lehet. „Minél többet adakozol, annál nagyobb gazdagsággal fizet vissza neked az Úr.”

Nem akarunk arról beszélni, hogy az irányzat szószólói nem voltak – enyhén szólva – szentek! (A „Time” 1987. április 6-i és június 8-i száma részletezi a PTL-adások sok babért aratott igazgatójának, Jimmy Bakkernek pénzügyi és szexbotránnyait; Bakkert rajongói ennek ellenére sem hagyták végleg visszavonulni.)

Mindenesetre a millenarizmus, patriotizmus és jólét amerikai hite nem katolikus hit többé, – a modern tudománnyal folytatott harca pedig ellentétébe csapott át a computer és kábeltelevízió „elektronikus” egyházában. Nagyon sajnálatos, hogy egyes katolikus apológéták sem tudták magukat elhatárolni attól a közszellemtől, amely a keresztény hitet az ember- és természettudományok fejlődésétől félti. „Legalább Aquinói Szent Tamást olvasták volna!” – írja egy francia bírálójuk. A technikai fejlődés eredményeinek azonban legügyesebb felhasználói, vagy inkább parazitái lettek a modernizmus ellen tiltakozó fundamentalisták unokái. – Ez a vallás tiszta verbalizmus, csupán formális. Mondatok kiválogatása, tartalmukban való elmélyedés nélkül. A vér által való megtisztulást ügyes technikával mutatják be a vasárnapi kisiskolásoknak – csak hogy ennek a trick-nek semmi köze a szegények, bűnösök üdvösségéért önmagát adó Jézus Krisztushoz. Nemigen tudjuk összehangolni a gazdagok felé kiáltott krisztusi „Jaj nektek!” és a fentebb idézett Jerry Falwell prédikációját: „Az Egyesült Államok gazdagsága, ereje és magas életszínvonala Isten kegyelmének és jóakarátának jele, aki ezt az országot rendelte a már küszöbön álló végső idők színhelyévé. Csak akkor teljesül azonban mindez, ha ez az ország vallásos és szabad marad, vagyis nem igázza le sem a kommunizmus, sem a humanizmus (!), sem a hédonizmus.” (R. A. Stelzmann, Aspekte des religiösen Lebens im heutigen Amerika. In: Stimmen der Zeit, 202/1984/723.) –

Mindenesetre nagyon jellemző hédonizmus, humanizmus és kommunizmus említése – egy lélegzetre!

Az amerikai katolikus egyház másként ítéli meg az Egyesült Államokban uralkodó politikai erkölcsöket. A Püspöki Kar hosszú előkészület után (amelyben kezdeményező és irányító szerepe volt Wiekland volt bencés prímásapátnak, Milwaukee érsekének) gazdasági szakértők bevonásával élesen bírálta a kereskedelem, a harmadik világ segélyezésének módszereit és a szociális segítségnyújtás hiányait. Az egyház feladata a társadalomban a lelkiismeret szavát képviselni, akkor is, ha a tömegek fülének nem hangzik kellemesen. Jólétet és isteni visszafizetést ígérni könnyű – szociális igazságosságot és nagylelkű bőkezűséget kívánni egyénektől, osztályoktól és vallásos mozgalmaktól egyaránt, nem mindig hálás feladat – szociális szemszögből nézve.

III. Az európai fundamentalizmus. Európában a fundamentalisztikus törekvések még szorosabban függenek a politikai konzervativizmus mozgalmaitól, mint a tengeren túl. Jellemző és megkülönböztető vonásuk az is, hogy elsősorban nem a Szentírás, hanem az egyház tanításának, istentiszteletének, szervezetének formáit kívánják a múlt egy aranylag késői szakaszának mintájára rögzíteni. Vagyis a II. Vatikánum betűje és szelleme ellen lépnek fel.

A politikai hátteret a XIX. században egész Európára kiterjedt restaurációs és konzervatív törekvésekben kell keresni, amelyek különböző országokban különböző mértékben és különböző ideig éltek. Francia nyelvterületen a napóleoni háborúkat követő évtizedekre megy vissza: XVIII. Lajos monarchista hívei akarják a „trón és oltár” szövetségét helyreállítani. Esményük az egyedül Istennek felelős, Isten kegyelméből eredő királyság. A teológiában megtalálható ennek a törekvésnek tükröződése a De Maistre és a két Lamennais tradicionalista tanaiban; XVI. Gergely pápa elítéli a tradicionalizmust (szélsőséges észellenessége miatt). Franciaországban Auguste Comte, a „pozitivizmus atyja” († 1857) a katolikus egyház centralizmusában látja azt a tényezőt, amely természetesen elválasztva a doktrínától és transzcendens elemeitől, biztosító, stabilizáló szerepet tölthet be a társadalomban. (Comte egészen komikus módon alkotja meg a „pozitivizmus vallását”, ünnepeivel és szentjeivel katolikus mintára, élete vége felé pedig a jezsuita atyákhoz fordul: fogjanak össze egy kereszténység nélküli katolicizmus megszervezésében.)

Charles Maurras (1868–1952) annak a hírhedt mozgalomnak egyik vezéralakja, amely jó ideig egyenesen a „bon ton” kelléke a francia egyházi és egyházellenes értelmiség körében. Az „Action Française” politikai eszménye a restauráció: vissza a parlamentarizmus nélküli, nacionalista monarchiához. Célkitűzése értelmében antiliberális, antidemokrata, antisemita. Az egyház centralisztikus szervezeti formájában azonban szövetséget vél találni. A tradíciók és szertartások egyformasága, a katolicizmus teljes elhatárolódása a protestantizmussal szemben, a polgári tisztességre és a leendő közjoggal szemben való teljes engedelmességre nevelő egyház eszköze lehet a Maurras-féle nacionalizmusnak. Sajátos ellentmondás: a fundamentalizmus először a liberális biblikritika ellen lép fel, amely egyszerűen erkölcsstanítót látott a „történeti Jézus” alakjában, tagadva a „dogmatika Krisztusát”, az egyházban hirdetett Jézus Krisztust. Az Action Française taktikája most polgári moralizálást kíván – éppen a maga képzelte – egyháztól. Maurras maga agnosztikus, ha ugyan nem ateista. Az antimodernista boszorkányüldözésnek a Római Szentszék is véget akar vetni: „Senki se követeljen többet a másiktól, mint amennyit az egyház elvár minden gyermekétől!” – mondja ki már XI. Piusz. A klérusba beszivárgó restauráció módszere pedig éppen a gyanúsítás, kémkedés, feljelentés – Rómába vagy a francia hatóságoknál. Az egyház legfőbb vezetői természetesen nem nézik jó szemmel ezt a hamis buzgólkodást a tanítás „integritásáért”, amely éppen nem a katolikus hit érdekében folyik: a főpásztorok békés egyetértést akarnak a teológiában és a katolikus életben egyaránt. Ezért Maurras művei 1926-ben indexre kerülnek, megtiltják a francia katolikusoknak a mozgalomban való részvételt. Maurras – kétségtelenül taktikai megfontolásokból –

visszavonja írásában kifejtett nézeteit (1937). Az egész mozgalom felbomlik a II. világháború után.

Eppen a francia egyházpolitika kritikus éveiben, 1923–30, tanul egy fiatal papnövendék a római Séminaire Français-ben, ahol Maurras mozgalmának eszméi elevenen hatnak a tanárok és hallgatók között egyaránt. Ez a növendék Marcel Lefébvre, az európai katolikus fundamentalizmus jelenleg tragikusan nagy hatású személyisége. – A politikai reakció és vallásos tradicionalizmus kereszteződéséből alakul ki egyénisége, sorsa és mozgalma. 1931-ben a Szentlélekről nevezett atyák missziós társulatába lép, így kerül Afrikába, ahol 1932–62-ig tevékenykedik. Mint misszionárius, teológiai tanár (Libreville-ben, Gabun) Dakar apostoli helytartója, majd érseke (1955–62). Mindenesetre igen serény és némi szervezőtehetséget is mutat: épít, segélyszerveket és iskolákat hoz létre. Munkája mögött azonban rövidesen előtűnik a francia nacionalista politika. Különösen hangzó alternatívája: „Választani kell a kereszt és a csillag között”. Sőt még hangsúlyozottabban: „Fatima vagy a földi pokol!” Nemcsak a II. világháború utáni francia politika, hanem az egyház és saját szerzete is szükségesnek tartja visszahívását: 1962-től rövid ideig Tulle püspöke, egy ideig még a szerzet vezetője, majd teljesen külön utakra tér.

A II. Vatikáni zsinaton való részvétele teszi Marcel Lefébvre-t radikális fundamentálistává. A dokumentumokat aláírja, „contre coeur”, lelkiismerete ellenére, nem hajlandó azonban aláírni a „Vallásszabadságról” és az „Egyház a mai világban” (Gaudium et Spes) okmányokat (így nyilatkozik 1976-ban adott sajtókonferenciáján; *Orientierung* 40/1976/191–195): „Én arra támaszkodom, ami mindig is igaz volt, amit a könyvespolcon álló könyvek tanítanak. Most azt kívánják tőlem, hogy megtagadjam, amire a szemináriumban engem (!) tanítottak és amit ötven éven át, mint pap és főpásztor a gyakorlatban képviseltem” (uo.). „Vádolom a Zsinatot” – írja pamfletjében (Ich klage das Konzil an! Martigny, 1977.). A vádak seregét zúdítja a zsinati atyák nagy többségére és a pápákra. Kissé árnyaltabban mondja ki, amit szélsőséges követői: XII. Piusz óta nem volt törvényes pápa. Igen furcsán fogja fel a pápa primátusát: nincs joga az egyház alkotmányát, az istentisztelet rendjét módosítani, nincs joga a maga legfőbb hatalmát más egyházi tényezőkkel kollegialitás alapján megosztani. „II. János Pál pápa, aki nem teljesíti kötelességét” (In: M. Lefébvre, *Papst und Ordo Missae*. Kiadta a Priesterbruderschaft St. Pius X. Wien, 1984.). Ilyen esetben ellen kell állni és megtagadni az engedelmességet (uo. 3–5; 5–10; 166). Ezt a volt érsek sorozatosan meg is teszi. 1970-ben rendje újoncházát önhatalmúlag önálló szemináriummal szervezi, püspöke tilalma ellenére, ugyanabban az évben alapított X. Piuszról elnevezett papi egyesülését 1975-ben főhatósága betiltja, az Apostoli Szentsték elutasítja Lefébvre fellebbezését; a volt érsek nem fogadja el az egyház döntését és három, Ecône-ban nevelt papot szentel; ezért felfüggesztik minden papszenteléshez kötött tevékenységtől (suspensio a divinis, 1976). 1987-ben a Hittani Kongregáció a végsőkéig megy el az engesztelődő tárgyalásokban. Következménye csak annyi, hogy Lefébvre igazhitűségét hangoztatja és továbbra is püspököket szentel, most már Franciaországban is. Azt hangoztatja, hogy az ő nézeteit nem követő pap szentmiséje nem is érvényes; a hívek inkább ne járjanak templomba, ha nincs a közelben a „helyes intencióval” celebráló pap.

A pápa hatalmának Lefébvre-féle elmélete az egyháztörténelemben való járatlanságát mutatja. V. Piusz 1570-ben hagyja jóvá a trienti miseformát, amely a volt érsek szerint „minden idők miséje”, amelyet az apostolok „nemcsak főbb vonásaiban, hanem minden részletében adtak tovább” (Id. sajtókonferencia 1976. *Orientierung* i. h.). Állításának történelmi képtelenségén túl nem veszi tudomásul, hogy ezt a trienti formát módosította VIII. Kelemen pápa (1604), XIII. Leó (1899), X. Piusz bullájában elrendelte a szertartáskönyvek revízióját (1911), XII. Piusz bizottságot nevezett ki a rítusok megújítására (1946), az 1955-ben ugyancsak tőle elrendelt nagyheti és húsvétéjszakai liturgia pedig hatályon kívül helyezte a trienti misekönyv erre vonatkozó lényeges részeit.

A jogi nyelvezetet sem ismerik fundamentalista körökben. Ha a pápai dekrétumban a „perpetuo” kifejezést használják, annak semmi köze az örökkévalósághoz; egysze-

rően annyit jelent: illetékes fórum további intézkedéséig. Egészen világos példa erre: XIV. Kelemen spanyol politikai nyomás alatt feloszlatja a jezsuita rendet, „perpetuo” (így 1773-ban kiadott bullája), – VII. Piusz 1814-ben visszaállítja a rendet „tekintet nélkül a boldog emlékezetű XIV. Kelemen rendeletére”.

A zsinat törvényességével szemben emelt kifogásai fantasztikus koholmányok: a szabadkőművesség már 1844-ben titkos döntéssel tervet dolgozott ki az egyház megsemmisítésére. Ennek következménye a „Rajna két partján” a püspökök összeesküvése. Bea bíboros, a „Keresztények egységéért” titkárság vezetője, a II. Vatikánomot megelőzően titkos megállapodást kötött a New York-i Bnai Brith zsidó szabadkőműves-páhollyal, Moszkvával és az Egyházak Világtanácsával. A rágalom lélegzetalállító: hogyan, míféle egyetértés jöhetett volna létre ezek között a meglehetősen eltérő célokat követő fórumok és Bea bíboros között? (A forrás minden bizonnyal a M. Pinay álnév alatt megjelent *Verschwörung gegen die Kirche*. Az eredeti kiadás: Madrid, 1963. – természetesen a legcsekélyebb forrásmegjelölés nélkül.)

A II. Vatikánum döntéseiben Lefébvre az 1798-as francia forradalom eszméit véli felfedezni. Szabadság: nyilatkozat a vallásszabadságról. Egyenlőség: a püspökök kollegialitása. Testvériség: az ökumenikus dekrétum (ld. M. Lefébvre, *Ein Bischof spricht. Schriften und Ansprachen*. Wien, 1976. 53skk.). A nevetségesen anakronisztikus gyanúsítás a volt dakari érsek rémképei között felmerült már 1959-ben; akkor „afrikai 1789” néven nevezve. (Les États chrétiens vont-ils livrer Afrique à l'Étoile? In: *La France ethnique* 1959. dec. 18.)

Minderre kár volna szót vesztegetni, ha a beteg aggastyán követői és fiatal püspökei nem jeleznének erősödő csoportot a fundamentalizmus európai térképén: törvényellenesen működő teológiai főiskola, egyházilag feloszlatott, X. Piuszról nevezett Papi Testvériség, ismétlődő tiltott püspökszentelések. (1970-ben a sitten-i püspök csak újoncház alapítására adott engedélyt, a növendékeknek Fribourgan kellett volna tanulmányaikat végezniük, a Papi Testvériséget 1975-ben a helyi ordinárius, majd a Római Szentszék betiltotta; tiltott püspökszentelések voltak 1975, 1976, 1988-ban).

Az európai fundamentalizmus éppen olyan ellentmondásokba sodródik, mint a XIX. századi francia restauráció vagy az amerikai fundamentalizmus. A royalisták a monarchia nevében szembekerültek XVIII. Lajosral – Lefébvre érsek a katolikus centralizmus jelszava ürügyével magával a pápával.

IV. Mi az európai katolicizmus álláspontja? – II. János Pál a „*Gaudium et Spes*” konstitúció kidolgozásában egyike volt a legtevékenyebb résztvevőknek. 1963 októbertől nyolcszor szólalt fel a haladó irányzat képviselőjeként a plenáris üléseken, feltűnést keltett fiatalságával és rendkívül bölcs megállapításaival, különösen az egyház megújulása és a vallásszabadság kérdésében. Pápasága idején kiadott *Redemptor Hominis* és *Laborem Exercens* kezdetű körlevelei a személy méltóságának, jogainak hangsúlyozása, a történelem mélyen personalisztikus szemlélete, tiltakozás a hatalommal való visszaélés minden formája ellen.

Vajon csak az egyházon kívül állóknak címzett intelem volt mindez? – Az egyház mindazoké, „akik a Szentlélek benső, hatékony indítására egyetlen szent közösséggé lesznek” – olvassuk a zsinatot elemző könyvében. (Karol Wojtyła, *Aux sources du Renouveau. Étude sur la mise en oeuvre du Concile*.)

„Ne féljete! Tárjátok fel, tárjátok szélesre a kapukat Krisztus számára!” – mondta hat nappal megválasztása után. Nem ennek a pápai szózatnak visszhangja volt transzparens felirata: „Mi is az egyház vagyunk!” – amelyet ebben az évben a néma tüntetések katolikusainak ezrei tartottak kezükben?

Ha Európa katolikusainak legjava nem fundamentalisztikus recepteket kíván, hanem osztolni akar a hierarchia felelősségében, úgy ez a legfőbb tanítói tisztség nyilatkozatainak igazi s z e l l e m é t idézi fel. A felelősségvállalás gyakorlata lehetetlen további előrehaladás nélkül.

Biztosra vehetjük, hogy a pápa nem akar kettős utat járni vagy rácáfolni önmagára. Ennek ellenére papok és világiak előtt bizonyos kérdőjelek merednek: a pápai hivatalok ügykörének reformja sokáig váratott magára és csak részben váltotta be a

hozzá fűzött reményeket – a legutóbbi püspöki szinóduson nem jutott kifejezésre a területi egyházak főpásztorainak effektív szerepe az egész nagy-egyházban –, püspöki kinevezések történtek a hívek és lelkipásztorok jogos elvárásaitól eltérő értelemben, teológiai tanárok jóváhagyását igen sokszor késleltették vagy megtagadták az illetékes helyi püspökök javaslataival ellentétben, sőt az eljárásban való részvételük nélkül. Mindez rossz közérzetet teremt az egyházban.

A római pápai egyetemek olyan tanárai, akik évtizedeken át folytatott tudományos munka révén tekintélyt képviselnek, megállapítják, hogy a kormányzás középponti gyakorlatában „maximalizmus” alakult ki; a centralisztikus formának korhoz és helyzethez kötött értéke volt; az elmúlt másfél száz év pápáinak az egyház függetlensége érdekében kifejtett apostoli buzgalma nem lett volna hatékony a pápai hatalom erősödése nélkül. Nagyon is emberi következményeinek felszámolását a II. Vatikánum tűzte ki céljául: tekintély és hatalom csak arra szolgálhat, hogy a hívő nép igazságban és szentségben gyarapodjék (Lumen Gentium 27.). Nem hasonulhat evilági abszolútizmusoz. Egyformaságra törekvés, a betűhöz való merev ragaszkodás mellett konformizmus, sőt hízelgő udvarlás alakult ki, ami nem vált dicsőségére a keresztény szellemű tanúságtételnek. A „La Civiltà Cattolica” c. folyóiratnak a pápai államtitkárság előzetes tudomásulvételével megjelent szerkesztőségi cikke (1985. nov. 2.) rámutat: míg maguk a pápák nagy felelősségtudattal összesen kétszer nyilatkoztak „ex cathedra” az elmúlt százötven év folyamán, addig egyéb tényezők az infallibilitás hittételével visszaélve a Szentszék minden intézkedését vagy alkalomszerű pápai nyilatkozatokat „a transzcendencia dicsfényével” akarták körülvenni. Ezt a cikk „infallibilizmusnak”, „papolatriának”, szervilizmusnak bélyegzi. Lehetséges a pápai hatalomnak olyan torzítása, amely az önkényuralmat gyakorló evilági-monarchikus államformára emlékeztet. Sajnos ez állt a köztudat előterében. – Nemcsak idejérmúlt címek és ceremóniák vannak – a primátus nem alakulhat evilág szelleméhez a spektakulumok vagy a „publicity” túlzásaiban sem.

A jól ismert dogmatörténész, Maurizio Flick írja: „Az idők szava a pápaság olyan alkalmazkodását kívánja, ... amely a megtestesült Ige imádságos szemléletéből ered és ezért a primátus prófétai erejű, de egyben történő gyakorlata felé irányít.” (In: Il papa oggi Róma, 1973. 66. 1. – Ugyanitt Alszeghy Zoltán, Sua Santità. 47–58. 1.).

Benelli helyettes államtitkár szavai szerint „tagadhatatlan, hogy a centralizációnak pozitív hatásai mellett nagyon is negatív következményei voltak” (La docum. cath. 1973. 1072. 1.). – A Pápai Tudományos Akadémiának II. János Páltól kinevezett tagja, Leo Scheffczyk így foglalt állást: „Gyakran úgy látszik, hogy az egyházi szolgálatban a másokon való uralkodás szelleme nyilatkozik meg, pedig a 'hierarchia' kifejezés nem 'szent uralkodást', hanem 'szent eredetet' jelent.” (Il ministero di Pietro. Problema, carisma, servizio. Torino 1975. 72. 1.).

A pápaság feladata, hogy a személyes lelkiismeretet a meggyőződés kialakításában segítse, nem pedig az, hogy ezt az erőfeszítést helyettesítse vagy éppen gátolja (La Civiltà Cattolica, i. h.). – A Szentatya hű fiai mindig is azok voltak, akiknek kellő bátorságuk volt ahhoz, hogy fiúi bizalommal és őszinteséggel feltárják azokat a nehézségeket, amelyekről a pápa nem tudhat népe információi nélkül. A szelíd genfi püspök, Szalézi Szent Ferenc vagy Bellarmino Szent Róbert bíboros elég bátrak voltak ahhoz, hogy koruk pápáit figyelmeztessék: ne siessék el döntéseiket, amíg szentéletű és kellő tudománnyal rendelkező teológusok között a vita nem érte el nyugvópontját. – Ami a Római Szentszék hivatalainak intézkedéseit és döntéseit illeti; ezek őszinte engedelmességre köteleznek ugyan, de a fejlődést vagy a teológiai kutatást nem gátolni, hanem irányítani akarják.

A fundamentalizmus kísértése ma az itthoni egyházi légkörben is érezhető. A Szentírás felületes olvasása és a teológia még felületesebb ismerete következtében sokan szeretnének túlegyszerűsített – és ezzel meghamisított – „recepteket” és diktátumokat kapni Rómától. Úgy vélik, hogy a Szentszék ilyen beavatkozásai üdvösek volnának, mentesítenék őket az elmékedéstől, az elmélyedt tudományoktól, evilági hivatásuk és keresztény életformájuk egyeztetésétől, egyre rohamosabban változó korunkban.

Mit kíván mindez a teológiától? – Türelmet és megértést a fundamentalizmus és nosztalgizálás kihívásával szemben, – hiszen nem rosszakarat, hanem tájékozatlanság a mozgató tényező. Eltévelyedésük az a törekvés, hogy a II. Vatikánum szövegeit ismét holt betűvé merevítsék. Nem nagyszabású feladatként értelmezik, amelynek megvalósításától még elég messze van a ma katolikus egyháza.

Kétségtelen, hogy a sokféleségben megjelenülő osztatlan egység szolgálatában égetően szükséges a Péter-tisztség. Ennek hatékonysága azonban attól függ, hogy milyen mértékben képes magatartásával, intézkedéseivel hitre méltó módon felmutatni az Emberfia lelkületét, aki azért jött, hogy szolgáljon.

Nem könnyű feladat megtalálni a betű és élet egységét – vagyis a Lélek szavát. A teológusoknak tehát hangsúlyozniuk kell az átfogó, nem kizáró értelemben vett katolicitást. Az Úr Jézus Krisztus igehirdetésének követése ez, amely apostoli nyíltsággal száll szembe mindenfajta, az Evangéliumot beszűkítő és betűvé degradáló áramlattal. – Egyetlen valóban betű szerint értendő és világosságot teremtő krisztusi utasítás ez: „Tegyetek t a n í t v á n y a i m m á m i n d e n nemzetet!” (Mt 28–19).

Jegyzet: Niewiadomski, J.: Eindeutige Antworten? Fundamentalistische Versuchung in Religion Gesellschaft, Thaur, 1988. – Ruh, U. – Seeber, D. – Walter, R.: Handwörterbuch religiöser Gegenwartsfragen, Herder, 1986. 124–131. 1. – The New Encyclopaedia Britannica, Chicago, 1985/15. Vol. 6. 12. – Congar, Y.: Der Fall Lefébvre. Schisma in der Kirche? Karl Lehmann bevezetésével. Freiburg in Br. 1977. 45. – Pottier, B.: Vatican II. et Jean-Paul II. In: Nouvelle Revue Théologique 1985. Nr. 3. 361–375.

A TEOLÓGIA folyóirat munkatársai a katolikus egyház tanításának keretein belül saját felfogásukat, nézeteiket fejtik ki, saját választott módszerüket alkalmazzák. A közös hit egysége folyóiratunk számaiban a legitim sokszínűség harmóniájában kerül az olvasó elé.

A PRÓFÉTAI SZELLEM TÁMASZTOTTA KONFLIKTUSOK AZ ELSŐ ÉVEZREDBEN

A korai századok: próféták, hitvallók. Az I. sz. végén vagy legkésőbb a II. sz. elején íródott Izajás mennybevitelére c. keresztény apokrif panaszosan számol be a kor eseményeiről: „És hatalmas vita kerekedik majd az Úr eljövételéről... És sokakat elhagy majd a Szentlélek. Nem lesz sok próféta azokban a napokban, sem olyanok, akik hiteles dolgokat mondanak, csak néhányan egy-két helyen... És lenézik majd az előttem volt próféták jóvendőseit, s az én látomásaimat is lenézik.” (Asc. Is. 3, 22–31)¹ Ez az apokaliptikus nyelven megfogalmazott kijelentés arra a jelenségre utal, hogy ebben az időben már érezhetőleg visszaszorulóban voltak az egyházban a próféták. A tisztség a „karizmatikus korban” gyökerezett, amikor is a vándorapostolok és -tanítók mellett a vándorpróféták egyháztól egyházra járva magyarázták a múltat, értelmezték és elmélyítették a jelent és megjósolták a jövőt. Természetüknél fogva a jóvendőlések lehetnek tágabb értelműek, amikor is a történelem nagy folyamatára vonatkoztak, vagy egyes személyek sorsára „szabottak”, mellyel figyelmeztették a testvéreket, mit tegyenek s mi az, amivel szakítaniuk kell.²

A helyi hierarchia fokozatos megszilárdulásával egyre inkább háttérbe szorult a prófétai tisztség, jöllehet a II. sz. végéig fennállt (pl. Szárdeszi Melitón is „prófeta” volt).³ Már a Didakhé is utal rá, hogy egyes próféták visszaéltek a hívek nagylelkűségével, sőt előfordult, hogy karizmájuk határait átlépve bomlasztó tanokat is hirdettek. Ezért felhívja rá a figyelmet, hogy csak az a próféta szól a Lélekben, akinek erkölcsi azonosak az Úréval és aki úgy is cselekszik, ahogy tanítja.⁴ A prófétai tisztség megszűnéséhez azonban nem az vezetett, hogy a megizmosodó helyi hierarchia lehetetlenné tette a karizmatikusok működését – hiszen a püspökök között is akadtak bőven olyanok, akiknek különböző karizmáik voltak –, hanem a montánizmus, amely „új próféciaként” jelentkezett. A „frigiaiak” mozgalma azonosította a próféataságot az extázissal, „misztikus fertőzés kapott lábra”⁵, amely a II. sz. lelki forrongását kihasználva rigorista és heterodox tanok hordozójává vált. Ebben az esetben nem a prófétai szellem, hanem csak annak végtelen kisarkítása vezetett konfliktushoz. A montánizmus diszkreditálta a prófétai tisztséget, s ha később is találkozzunk a Nagy Egyházban pl. Cyprianussal, akinek víziói vannak, álmokat lát és jóvendől, mégsem viseli a „prófeta” címét.⁶

Épp ez a tény mutat azonban rá arra, hogy maga a karizma nem tűnt le az egyház életéből. A prófétai szellem nem csupán a jóvendülésben mutatkozik meg, hanem *mindazokban a jelenségekben, amelyeket a „Lelket hordozó” híveknél tapasztalhatunk meg*: az eszkatologikus reménység felfokozza bennük a vértanúság utáni vágyakozást és az önmegtartóztatás hivatását. A Krisztus melletti tanúságtétel egész folyamatát áthatja a Szentlélek működése: a tanúságtétellel együtt van a Szentlélek, aki nem engedi, hogy legyőzze a Sátán⁷; a hitvallót olyannyira lángra gyújtja a Szentlélek tüze, hogy már nem bírja magát türtőztetni, szinte már siettetni földi végét⁸ és részesedik a Szentlélek romolhatatlanságában⁹. A vértanú szenvedésének szemtanúi haldokló testvérükben magát Krisztust szemlélik, a nagy és legyőzhetetlen harcost, akit a törekény keresztényi magára öltött¹⁰ s prófétai erővel jeleníti meg előttük Istennek hatalommal eljövő országát.

Nem véletlen tehát, hogy ez az eszkatologikus dicsőség dicsfényvel övezte azokat a hitvallókat is, akiket tanúságtételük és megkínztatásuk után valamilyen okból mégsem végeztek ki. A Traditio Apostolica szerint a hitvalló „már hitvallása által rendelkezik a presbiteri méltósággal”¹¹. (Bár problémát jelent ennek a helynek az értelmezése, mert Hippolütosz szerint a confessoroknak nincs szükségük kézföltételre ahhoz, hogy elnyerjék a presbiteri méltóságot, de kézenfekvőnek tűnik az a magyarázat, hogy a római presbiter felfogása szerint a hitvalló már rendelkezik azzal a karizmával, amit a presbiter a szentelésben kap meg: a tanács Lelkével, hogy segítse és kormányozza a

népet – ti. Hippolitosz szerint ez a papi szolgálat lényege.)¹² Így érthető az is, hogy a confessor automatikusan nem lehet püspökké, csak ha kinevezik és fölszentelik azzá, mert saját karizmája nem elégséges a püspöki méltósághoz. A hitvallók tehát nem függetlenek a hierarchiától, de a bennük működő Paraklétosz erejében mégis sokszor szuverén módon járnak el, amikor pártfogásukba veszik az üldözések alatt elbukottakat. „Ajánlóleveleket” (libellus pacis) adnak nekik, s megkívánják a püspöktől, hogy az ezzel rendelkezőket vegyék vissza az egyházi közösségbe.

Az idők folyamán az irgalomnak ilyenfajta gyakorlását a hitvallók „jogként” kezdi kezelni, ami egyre több sűrűlődéshez vezet. Bonyolítja a helyzetet, hogy sokan voltak, akiket csak kisebb megpróbáltatások értek, de nem zártak börtönbe, csupán kigúnyoltak vagy házi őrizetbe vettek, mégis ugyanolyan bánásmódot igényeltek maguknak, mintha sok szenvedésen átment hitvallók lettek volna.¹³ Mások hitvallásuk előtt nem voltak ugyan a keresztény életideál megtestesítői, és szabadon bocsátásuk után ott folytatták, ahol abba hagyták. Előfordultak olyan esetek is, hogy egyes hitvallók nem is ismerték azokat, akik számára az ajánlólevelet kiállították, s ez alaposan rontotta jó szándékuk hitelét.¹⁴

A Decius-féle üldözés alatt éleződött ki a helyzet, mégpedig Cyprianus és a karthágói hitvallók között. A confessorok azt követelték az afrikai „pápától”, hogy feltétel nélkül, mindenfajta vezeklés mellőzésével fogadja vissza az általuk ajánlott elbukottakat az eucharisztia közösségébe. Cyprianus hallani sem akart róla. Erre a karthágói hitvallók római kollégáik támogatását igyekeztek megnyerni, de hasztalan. Afrikában szakadásra került sor. Nemsokára a római hitvallók a rigorista Novatianus ellenpápa-hoz csatlakoztak, de kisvártatva visszapártoltak Corneliushoz.¹⁵ Látható, hogy a hitvallókat nem az egyházfegyelem szigora vagy lazasága háborította fel, hanem az, hogy ősi, tiszteletbeli jogaik csorbát szenvedtek. Ebből az alapállásból kiindulva később is súlyos zavarokat okoztak. Amikor a diocletianusi idők alatt Alexandriában a Meletiosz csoportjához tartozó hitvallók feloldozták a bűnbánókat, már korántsem a prófétai szellemből fakadó irgalom dominált, hanem egy szűk réteg presztízse, amely az egyházban a belső megbékélés helyett megosztáshoz vezetett. Az üldözések befejeztével a hitvallói státus napja is leáldozott.

A szerzetesség. A II. sz. lelki pezsgése adott lökést azoknak az aszketikus mozgalmaknak, amelyekben a szerzetesség gyökeredzik. A „monakhosz” szó klasszikus értelemben nőtlen aszkétát jelent ugyan, de a filológiai elemzés kimutatta, hogy eredetileg azt a személyt jelöli, aki egészen, megosztás nélkül Isten szolgálatába áll, olyan valaki, akinek személyisége Istenben „egységesül”.¹⁶ Már a vértanúk önfeláldozásában is ez a maradéktalan önátadás nyilvánult meg, amely a Szentlélek működése nyomán bontakozott ki a keresztényben. Nem véletlen tehát, hogy benső rokonság fűzi a vértanúhoz az aszkétát, s az üldözések megszűnésével a szerzetesség vállalja magára a mártírum folytonosságát. A szerzetes hivatástudatát csak fokozta az a tény, hogy a konstantini béke beköszöntével az egyház a birodalomban feladta a világgal szembeni radikális szembenállását, és egyre többen látták az elvilágiasodás veszélyét. A szerzetesek prófétai küldetésstudattal vonul el a világtól: jelle kell válnia, az önmegtartóztatás által kell tökéletesen alkalmassá tennie magát a kapott karizma kamatoztatására, hogy életével hívja fel a világ figyelmét: Isten Országá köztünk van.

A szerzetesek legtöbbször az egyszerű, tanulatlan keresztények soraiból került ki. A róluk szóló számtalan történetből hadd idézzük jellemzésükre Szerapion atya esetét.¹⁷ Alexandriában találkozott egy didergő szegénnyel. Azt gondolta magában: „Hogy lehet az, hogy én, aki aszkétának számítok, inget hordok, miközben ez a szegény vagy inkább Krisztus megfagy?! Ha hagyom meghalni, az ítélet napján biztosan egy gyilkosnak kijáró ítéletet kapok.” Azzal levetkőzött és a szegénynek adta a ruháját. Aztán leült, hóna alatt azzal a kis evangéliumskönyvvel, amit mindig magánál hordott. Arra ment egy rendőr, s amikor meglátta, hogy meztelen, megkérdezte: „Szerapion atya, ki vetkőztetett le?” Mire ő elővette a kis evangéliumot és azt mondta: „Ő vetkőztetett le!” Majd felkelt és találkozott valakivel, akit azért tartóztattak le, mert adósságba keveredett, és nem volt miből kifizetnie. Szerapion eladta az evangéliumos-

könyvet és az árából kiegyenlítette az adósságot. Aztán meztelenül visszatért cellájába. Amikor így meglátta tanítványa, megkérdezte: „Atya, hol van a kis inged?” „Gyerme kem – válaszolta –, oda küldtem, ahol szükség lesz majd rá.” – „És hol a kis evangéliumskönyved?” – „Igazában az, aki naponta azt mondta nekem: »Add el, amid van, és add oda a szegényeknek!«, eladtam és odaadtam neki, hogy jobban bízzak benne az ítélet napján.”

A szerzetes számára csak az isteni érték létezik, amit mindenféle kompromisszumtól mentesen, a bevett normákhoz mérten gyakran mehökkentő módon próbál megtestesíteni.

„**Bolond**” Simeon († 590). Legszélsőségesebb módon nyilvánul meg a prófétai szellem az ún. „Krisztusért bolondok” életében (*szaloi*). Ők voltak azok, akik tudatosan vállalták, amit Szent Pál így fejez ki az. I. Kor. 4,10-ben: „Mi bolondok vagyunk Krisztusért”. A nonkomformizmusnak iskolapéldáját nyújtja az a Simeon, aki a VI. században működött Emeszában s akinek életét Euagriosz, az egyháztörténet-író és Leontiosz, a ciprusi Neapolisz püspöke írta meg.¹⁸

A nemes és gazdag családból származó Simeon 30 éves korában vonult vissza a világtól. Kezdetben *boszkosz* volt, vagyis „fűevő”, és 30 éven át folytatta ezt a szigorú, önmegtartóztató életmódot a Holt-tenger vidékén, míg el nem érte az *apatheia* állapotát. Nem elégedett meg azonban ezzel, hanem kijelentette társának, Jánosnak: „Mi hasznunk lesz abból, ha itt maradunk a sivatagban? Itt csak saját üdvösségünket tudjuk munkálni. Gyere, munkáljuk mások üdvösségét is! Mert nagy szentek élnek az egyszerű emberek között, akik a falvakban élnek, művelik a földet és senkinek sem ártanak, csak homlokuk verejtékével keresik kenyerüket.” És „bevonult” a városba.

Egy trágyadombon talált egy döglött kutyát, kötelet kötött rá és azt vonszolta maga után. Az utcagyerekek ordítva kísérték: „Bolond szerzetes! Bolond szerzetes!” Ezzel regénybe illő epizódok sorozata vette kezdetét. Simeon a város közismert „figurája”. Mint bolondnak, mindenhová szabad bejárása van, semmi sem korlátozza az érintkezésben. Beáll eladónak egy fősvény boltoshoz, aki az árukészlet rohamos csökkenése láttán már előre örül a nagy haszonnak, de amikor a hét végén „kasszát csinál”, kiderül, hogy a *szalosz* mindent ajándékba osztogatott szét. Éjszaka prostituáltat látogat, akiről tudta, hogy éhezik, és pénzt visz neki, és ezzel a legrosszabb hírbe keveredik. Nagypénteken húst eszik, és amikor templomba megy, dióval kezdi el dobálni a gyertyákat, majd felmászik a szószékre, és onnan hajigálja a nőket. Vasárnap kora reggel „zabálja” a kolbászt, a járókelőket összekeni a mustárba mártott kolbással, és úgy befröcsköli vele az egyik paraszt szürkehályogos szemét, hogy az majd megőrül a fájdalomtól. „Mosd meg a szemed ecettel és fokhagymával, és meggyógyulsz!” – förmed rá a bolond, de a paraszt előbb orvosokhoz rohan, majd csak végső kétségbeesésében követi Simeon útmutatásait, mire le hull szeméről a hályog. „Menj, de többé ne lopkodd a szomszéd kecskéit! – utasítja az elképedt parasztot a *szalosz*. Prófétai erővel gyógyít és büntet, figyelmeztet és térít. Egy hideg napon koldustársaival együtt melegszik egy zsidó üvegfúvó kemencéjénél. Az „örök csínytevő” látszólag társai szórakoztatására kijelenti, hogy amelyik üvegre a kereszt jelét rajzolja, el fog törni. A hetedik után a magából kikelt zsidó elzavarja őket, de Simeon még odakiáltja: „Az összes többi is el fog törni, amíg a kereszt jelét nem rajzolod a homlokodra!” A zsidó türelme a tizenharmadik után felmondja a szolgálatot, s inkább megkeresztelkedik.

Bejáratos a színházba is. Egy kőre keresztet rajzol, és úgy megdobja vele a bűvész karját, hogy az lebénul. Aztán álmában szerzetesruhába öltözve megjelenik neki, és figyelmezteti, hogy egész életére béna marad, ha nem esküszik meg rá, hogy soha többé nem lép fel. A bűvész megígéri, s mire felébred, meggyógyul, de fogalma sincs róla, ki lehetett az álombeli szerzetes.

Az 588. évi nagy földrengés előtt egy korbáccsal a kezében végigjárja az agorát, megcsapkodja az oszlopot. „Álljatok szilárdan! Isten parancsolja!” – szól egyeseknél, míg másoknál: „Álljatok, táncolni fogtok!” Az első a földrengésben épek maradtak, míg az utóbbiak meginogtak ugyan, de nem omlottak le.

Egy idő után néhányan sejteni kezdik, hogy Simeon nem igazi bolond, csak tettei magát. Ő azonban vigyáz a „hírnevére”, s mindent meg is tesz azért, hogy megőrizze. Táncol, dalol a tereken, hagyja, hogy ölelgessék a lányok. Amikor egy gazdag háznál, ahová bejáratos, megrágalmazza egy szolgáló, hogy teherbe ejtette, nem tiltakozik, sőt úgy gondoskodik a lányról, mintha a felesége lenne. (Amikor eljön a szülés ideje, a vajúdo képtelen addig megszűlni, amíg meg nem mondja a valódi apa nevét.) Egy kocsmába elszegődik pincérnek, és színleg meg akarja erőszakolni a kocsmárosnét. Ez biztosítja, hogy életében ne tartsák szentnek. Kísérője, János azt javasolja, hogy menjenek el a fürdőbe. Simeon rögtön levetkőzik, aztán a két egymás mellett álló fürdő közül a nőibe nyit be, mert azt mondja, hogy mindkettő nedves és meleg, mindegy tehát, hogy melyikbe megy be. Miután kidobták, János megkérdézi tőle, hogyan érezte bent magát. „Mint egy fa a többi fa között. Nem éreztem a testemet. Lelkem Istennel volt elfoglalva” – válaszolja. A kelekótyaság csak jelmez, melybe a *szalosz* elrejtí az emberszeretetét. Az *apathia* csak eszköz, hogy közelebb férközhessék a legnyomortabbakhoz is. Két életet él, mert senki sem tudja, hogy az egész éjszakát Isten imádságában tölti. Ő a város „lelke”, aki virraszt. Halálakor nem egy mennyei koronát kap, hanem annyit, ahány embert üdvösségre segített. Színelte bolondságáról a „normális” kísérője, János diakónus kezkesedik. Szimbolikus tettei nem extravaganciájának megnyilvánulásai, hanem „Isten elrejtett bölcsességé”, amelyet csak később ismernek fel a kortársak.¹⁹

Theodórosz Sztudítész (759–826)²⁰. A prófétai szellem egészen másfajta megnyilvánulásait tapasztalhatjuk Theodórosz Sztudítésznel. Mi sem állt távolabb tőle, mint a nonkomformizmus. A szerzetesi életet nagybátyjával, Platónnal együtt szigorú formában szervezték meg a Szakkudion-monostorban, amelyet bithüniai birtokukon alapítottak. A közösség tagjainak életét a liturgia, a munka és az apátnak való feltételengedelmesség szabta meg. Mindazok, akik visszaradtak a „szabadabb”, de zabolátlanabb remeteéletől, Theodórosz köré gyűltek. Amikor a közelgő arabok fenyegetése elől 798-ban Theodórosz egész monasztikus családjával együtt átköltözött a félig elhagyott konstantinápolyi Sztudiosz-monostorba, új szín jelent meg a főváros és az egyház életében. A közösség létszáma hamarosan 700 főnyire duzzadt, s elég komoly erőt képviselt ahhoz, hogy döntő módon befolyást gyakoroljon az egyházpolitikára.

Erre a bázisra támaszkodva fejtette ki Theodórosz rigorista álláspontját. Már korábban, 795-ben összetűzött Tarasziosz patriarchával (784–806) VI. Konstantin második házassága miatt. A császár, akit anyja kényszerített rá, hogy vegye feleségül Paphlagóniai Máriaát, nemsokára beleszeretett udvarhölgyébe, Theodotéba. A császári anyós azonban hamarosan szembe fordult az ifjú császárnéval, rágalmozni kezdte fia előtt, s azt állította, hogy meg akarta férjét mérgezni. Több se kellett Konstantinnak: eltaszította magától Máriaát, és kolostorba kényszerítette. A patriarcha habozott megáldani az új házasságot, de akadt egy József nevű pap, aki hajlandó volt az esketési szertartásra. A patriarcha pedig nem tiltakozott. Nem így Theodóroszék, akik hallani sem akartak róla, hogy ebben az esetben az *oikonómia* elvét alkalmazzák a császárral szemben, és „házasságtörőnek” (*moikhosz*) bélyegezték. (Ebben a korban még tisztázatlanok voltak egyes házasságjogi kérdések.) Így tört ki az ún. „moicheianus”-vita, Konstantin pedig úgy akarta megtörni az intranzigensek ellenállását, hogy Theodóroszt és Platónt bebörtönöztette. Jóllehet a császár nemsokára megvakították, és Theodóroszék visszatérhettek monostorukba, azonban nem hagytak fel az ellenállással. A politikai kurzusváltással együtt követelték az egyszer már kiközösített, majd feloldozott József újrakiközösítését. I. Niképhorosz császár (802–811) azonban nem volt rá hajlandó, mert személyes, politikai lekötözöttje volt a papnak. 809-ben egy színódus elismerte az *oikonómia* gyakorlását, amit elvben Theodórosz is megengedett, de VI. Konstantin ügyére vonatkoztatva kijelentette: „Vagy isten a császár, mert csak az istenség nincs alávetve a törvénynek, vagy teljes az anarchia és minden felfordult. Valóban, hogy lehet béke, ha nincs olyan törvény, amely mindenkire alkalmazható lenne, ha a császár kielégítheti vágyait, házasságtörést követhet el, vagy eretnekséget fogadhat el, miközben megtiltja alattvalóinak, hogy házasságtörővel vagy eretnekekkel közösségben legyenek?”²¹. Magatartásáért újból száműzték.

Hiába fordult segítségért III. Leó pápához, az csak türelemre intette. 811-ben tért vissza, egyidejűleg pedig végleg kiközösítették József papot. A képrombolás második szakaszában harmadszor is száműzetést viselt hitvallásáért.

Mi volt a prófétai adottság Theodóroszban? Az, hogy *teljes szívvel kiállt a transzcendens értékek mellett*, s ezek képviselése érdekében semmilyen kompromisszumra sem volt hajlandó. Szerzetesi közösségét szigora mellett mélységes ember-szeretettel vezette, amelyről számtalan levele és katekézisei tanúskodnak.²² Hajthatatlansága csak azokban a kérdésekben nyilvánult meg, amelyeknél meg volt győződve arról, hogy Istentől kapott hivatása az igazság radikális képviselése. Egy olyan világban, amikor a politikai kurzus sokak számára abszolút mércének tűnt, s amikor a hierarchia hallgatólag vagy engedékeny magatartása csak lovat adott a hatalmukat minden téren érvényesíteni akaró császárok alá, Theodórosz „a főváros – a világ központja – szívében végezte eszkatologikus tanúságtételét, és természetesenek találta, hogy szinte állandó konfliktusba kerüljön a világgal és annak képviselőivel.”²³ Emberi megértéséről tanúskodik, hogy utolsó száműzetésében kibékült rabtársával és egykori egyházpolitikai ellenfelével, Niképhorosz patriarchával (806–815).

Szent Simeon, az Új Teológus (949–1022)²⁴. Simeon már ifjú korában elkezdett keresni egy szent életű embert, aki Isten felé irányítja. Mindenki azt mondta neki, hogy ilyen nem él a földön. „Sosem hittem ezt el – írja –, és azt mondtam: Uram, irgalmazz! Tehát az ördög erősebb kell, hogy legyen Istennél, a mi Mesterünknel, hogy magával rántsa és maga mellé állítsa az egész világot, hogy senki se maradjon Isten oldalán!” A mély hittel kereső fiatalember meg is találta, akit keresett: a Sztudiosz-monostorban, egy Simeon nevű, szent életű, idős szerzetest, és elfogadta lelkivezetését. Az idős Jámbor Simeon (917–987) *szalosz*-féle volt, már amennyire ezt az életmódot egy szerzetesközösségen belül űzni lehetett. *Apatheiáját* úgy igyekezett takargatni, hogy érzékiséget színlelt. Az ifjú Simeon fiatalkori kalandok után, 27 éves korában maga is novícius lett a Sztudiosz-monostorban. A szerzetesek azonban hamarosan megelégteltek, hogy a fiatal növendék túlzott ragaszkodással csüng választott lelkiatyján, amikor a monostor hagyományai monarchikus tekintélyt biztosítottak az apátnak. Simeont többször is figyelmeztette az igumen, hogy vesse alá magát a koinobita életmód szabályainak, de mivel nem volt rá hajlandó, elűzték. Erre a közeli Szent Mamas kicsiny monostorában lett novícius, azonban továbbra is a sztudita Simeon lelkigyermeké maradt. 31 éves korában, már mint papot, megválasztották a monostor igumenjévé. Ettől kezdve vált híressé a fővárosban.

Meg volt győződve róla, hogy Krisztus kegyelme teljességét nyújtja azoknak, akik teljes szívből keresik. Ezen az úton akarta vezetni szerzeteseit, hogy ugyanarra a lelki magasságra jussanak el, ahová ő elért. A bizánci egyház legnagyobb misztikusa volt, aki tapasztalatait mindenkivel meg akarta osztani. Egyik himnuszában így buzdított: „Igen, testvéreim, tetteitekkel fussatok Krisztus felé, igen barátaim, álljatok csak fel, igen, ne hagyjátok magatokat megelőzni, igen, ne beszéljetek ellenünk, miközben önmagatokat csaljátok meg! Ne mondjátok, hogy lehetetlen a Szentlelket megnyerni! Ne mondjátok, hogy nélküle lehet üdvözülni! Ne mondjátok, hogy anélkül birtokolhatjuk Őt, hogy tudnánk róla! Ne mondjátok, hogy Isten nem mutatja meg magát az embereknek! Ne mondjátok, hogy ember nem láthat meg isteni fényt, vagy hogy ez a mi korunkban lehetetlen! Sosem lehetetlen ez, testvéreim, sőt ellenkezőleg, nagyon is lehetséges, ha akarjuk, de csak azoknak, akiknek a szenvedélyeit megtisztította az életük és akiknek értelmi szemét tisztává tette.”²⁵ Tanításában Simeon hangsúlyozta, hogy a lelki adományok elnyeréséhez szükséges a kemény aszkézis, de Isten szemlélése nem halál utáni jutalom, hanem olyasvalami, ami már itt lenn a földön kezdődik, még ha a teljességét csak az eljövendő életben érjük is el. Szerinte már itt a földön kezdünk részesedni a feltámadásban, már itt kezdjük el látni Krisztust.

A legmeglepőbb az, hogy Simeon hallgatósága nem lelki magasságokhoz szokott „veterán” aszkétákból állt, hanem először egy fővárosi koinobita monostor átlag-szerzeteseiből, akiknek nívója nem volt éppen kiválónak mondható, később pedig az átlagkeresztények még szélesebb köréből. Simeon azonban meg volt győződve róla,

hogy beszédeiben és tanításában a Szentlélek inspirálja. Nem elméletet akart közvetíteni, hanem saját tapasztalatát. Ez azonban a szerzetesek egy része számára lassanként elviselhetetlennek tűnt. Készerűen kelt ki ellenük: „Megmondom, kikről beszélek és kiket nevezek eretnekeknek: azokat, akik azt mondják, hogy manapság senki sincs közöttünk, aki meg tudná tartani az evangélium parancsait és hasonlóvá tudna lenni a szentatyákhoz... Akik az állítják, hogy ez lehetetlen, azok nem egyik vagy másik eretnőségbe estek, hanem azt mondhatnánk, hogy egyszerre mindegyikbe, mert ez az állítás az összeset túlszárnyalja istentelenségével és kiáltó káromlásával. Aki így beszél, az az egész Szentírást kiforgatja... Ezek az antikrisztusok azt állítják: ez lehetetlen, lehetetlen!”²⁶ Az apát és kishitű szerzetesei közt annyira megnőtt a feszültség, hogy egyszer, amikor a templomban prédikált, félbeszakították és rárontottak, hogy kidobják a monostorból. Simeon azonban mozdulatlanul és mosolyogva szegezte rájuk tekintetét, mire megjuhászodtak. Utóbb feljelentették a patriarchánál, de ő Simeonnak adott igazat, és száműzte a monostorból a lázadókat, majd az apát közbenjárására visszavonta határozatát.

Élete vége felé konfliktusba keveredett a patriarcha helynökével, István metropolitával. Simeon ugyanis fényes külsőségek közt ülte meg évente elhunyt lelkiatyjának, Jámbor Simeonnak az emlékét, akit szentként tisztelt, jóllehet hivatalosan nem kanonizálták, István pedig kétségbe vonta életszentségét, sőt kifejezetten bűnösnek tartotta. Éveken át vitáztak egymással, ami aztán 1009-ben Simeon száműzetésével végződött. A kanonizáció hiánya azonban csak ürügy volt, mert valójában a teologizálás kétfajta típusa csapott össze egymással. István féltékenységében nem bírta elviselni, hogy Simeon teológusi hírneve nagyobb volt az övéénél, jóllehet a helynök „tudósabb” volt. Simeon tisztában volt azzal, hogy saját lelki tapasztalatát vonták kétségbe. Azt állította, ahhoz, hogy valaki hirdesse Istent, először látnia kell. Ellenfeleinel ezt hiányolta. Próféta meggyőződéssel vallotta, hogy nem kereste a konfliktust, de tapodtat sem engedhet abból, amit Istentől kapott. Hierarchiával vitázó papként is a Szentlélek eszköze volt. „Hallottam egy szerzetes paptól, aki bizalmába fogadott – mondta –, hogy anélkül sosem fogott hozzá a liturgikus ténykedéshez, hogy ne látta volna a Szentlelket éppúgy, mint ahogy akkor látta, amikor az érsek a beavatás imáját olvasta felette és a Szent Könyvet a fejére tette. Megkérdeztem tőle, hogyan látta, minek a képében. Azt mondta, hogy őseredeten egyszerűnek és alaktalannak, mégis olyanok, mint a fény. És amikor magam is megláttam, amit azelőtt nem láttam, meglepődtem, és ezekkel a szavakkal kezdtem tépelődni magamban: »Mi lehet ez?« Akkor Ő titokzatosan, de tiszta hangon azt mondta nekem: »Így szállok le az összes prófétára és apostolra, mint ahogyan Isten összes jelenlegi választottjára és a szentekre, mert Én vagyok a Szentlélek.«”²⁷

Néhány tanulság. Ezek a kiragadott példák csak megerősítik bennünk azt a kezdettől bontakozó sejtést, hogy *a próféta szellem megnyilvánulásait nem lehet sematizálni*. Bármennyire is próbálkoztak vele, hogy – vizsgált korszakunknál maradván – valamiféle státust, definiálható hivatalt hozzanak létre a próféták számára, ez rendre kudarcot vallott. Őskeresztény „próféták”, hitvallók, aszkéták, szerzetesek, reguláris maximalisták (sztuditák), nonkomformisták nem tudták „intézményesen” biztosítani saját maguk számára a próféta adományt. A Lélek ilyen módon csak egyes kiválasztottaknak nyújtja magát, s bármilyen nagy is legyen adott esetben a számuk, ez nem biztosíthatja a csoport próféta folytonosságát. Isten akkor és olyanok hívja el prófétáját, amikor és amilyenek akarja. *Nincs egységes próféta cselekvésmód*: az isteni értékek radikális képviselése hol szigorban, hol megalázkodásban, hol az embertárshoz való lehajlásban nyilvánul meg, sokszor ugyanannál a személynél többféle módon is. Ami az egyik helyen vagy korban célravezető, másutt már nem az. A „Krisztusért bolondok” majdnem szabadossága botrány egy Theodórosz Sztuditésznek, az Új Teológus viszont képtelen elviselni a merev sztudita kereteket, de elítéli kora nonkomformistáit is.

A próféta adománnyal rendelkező személy *Isten akaratóból kritizál és erejével inspirál*. Jóllehet azt hihetnénk, hogy csak a kritika ébreszthet konfliktusokat, de

konkrét példáinkból láthatjuk, hogy sokszor az inspiráció is irritál. A középserű és lanyha szerzetes felbőszül, ha egy Simeon isteni mércével akarja mérni; a fukar boltos kikel magából, amikor nagylelkűsége tanítja a „bolond”; a császár nem vállalja, hogy az erkölcsi rend ideálját testesítse meg. Ezért az inspiratív erő kritikába csaphat át, és növelheti a konfliktust.

Felmerül a kérdés: vajon a prófétai szellem hordozója okvetlenül problematikus személy-e, aki mindig bonyodalmat okoz? Ezt egyáltalán nem állíthatjuk, hiszen tanulmányunkban csak azt a határhelyzetet vizsgáltuk, amikor a keresztény radikalizmus ténylegesen összetűzéshez vezet, s nem tárgyaltuk annak „békésebb” megnyilvánulásait. Az egyes karizmatikus személyek adottságai nagyon eltérőek lehetnek, s pl. Simeon szalosz esetében feltételezhető, hogy sokszor önmaga természetén vett erőszakot, hiszen eredetileg magányos sivatagi remete volt.

A másik kérdés, amely szintén felvetődik: kihez szól a próféta? Itt is többféle lehetőség kínálkozik: szólhat a világhoz (Theodórosz), a keresztényekhez (a „bolond” Simeon), vagy a hierarchiához (Theodórosz és Simeon, az Új Teológus). Mindig ahhoz, akinél a legnagyobb a szükség, s ez esetről esetre változik.

Végül pedig: hogyan vélekedünk a hierarchia és a prófétai szellem egymáshoz való viszonyáról? Mindig feszültségben állnak egymással? Példánk esetleg ezt sugallhatná: a „bolond” Simeonról nem jegyezték ugyan fel, hogy súrlódásai voltak a klerussal, de viselt dolgai alapján egyesek ezt is feltételezik), ha kimerítőnek tarthatnánk őket. Ez azonban koránt sincs így. Hiszen bőven akadtak radikális karizmatikusok a hierarchia soraiban is (gondoljunk csak Aranyuszájú Szent Jánosra, aki egymaga több konfliktust teremtett, mint sok más „átlagpróféta”). Az azonban biztos, hogy a próféta mindig feszültséget teremt, termékeny feszültséget – hiszen ez a feladata –, s ez alól a hierarchia sem lehet kivétel, ha Isten ezt akarja lendületbe hozni, hiszen mindkettőben ugyanaz a Lélek munkálkodik.

A prófétai radikalizmus történeti beágyazottsága lehetetlenné teszi szolgálai másolását. Mégis – azt hiszem – van az említett példáknak néhány olyan vonása, ami ma is megszívlelendő lenne. Keresztény csak az lehet egy szekularizált világban, aki tudatosan törekszik rá, hogy személyesen élje meg hitét. Az egyházban a bérmálásban szentségileg kaptuk meg a Szentlélek ajándékának pecsétjét, amelyet mindenkinek egyénileg kell kibontakoztatni. Prófétai radikalizmusunknak támaszt ad a rugalmas keretekkel rendelkező egyházi közösség. Tudomásul kell vennünk, hogy a világ, az autonóm és önmaga felé forduló világ számára az isteni érték mindig ostobaság lesz, annak képviselője pedig „bolond”. A szekularizált világban azonban, ahol divattá vált a nonkomformizmus, nem különcként kell élnünk, nem csupán kritikusként, hanem inspirátorként, az egyszerű Krisztus egyszerű hirdetőjeként, aki minden helyzetben és mindenkivel szemben feltalálja magát, mert vele és benne van, működik a Szentlélek.

Jegyzetek: 1. Hennecke, E.: Neutestamentliche Apokryphen, Tübingen, 1924.² 305–306. – 2. Harnack, A. von: Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten, Leipzig, 1924.⁴ 222. – 3. v. ö. Eusebiosz: HE IV. 26, 2 Óker. írók IV. 181. – 4. Did XI. 8–9. Óker írók III. 99. – 5. Hamman, A: Így éltek az első keresztények, Bp. 1987. 131. – 6. Harnack i. m. 364. – 7. Pass. Fel. 1 Óker írók VII. 31. – 8. Pass. Vict., Alex. etc. 15 Óker írók VII. 251. – 9. Eusebiosz: HE IV. 14, 33. – 10. Uo. 42. – 11. Trad. Ap. IX. Óker. írók V. 88. – 12. Uo. VII. Óker. írók V. 87. – 13. Uo. IX. – 14. Lietzmann, H.: Geschichte der alten Kirche, Berlin, 1975⁵ 554. – 15. Uo. 553–581. – 16. Guillaumont, A.: Perspectives actuelles sur les origines du monachisme in: The Frontiers of Human Knowledge. Lectures held at the Quincentenary Celebrations of Uppsala University 1977. ed. TT. Segerstedt, Uppsala, 1978. 114–115. – 17. Les Sentences des Pères du désert. Série de anonymes. Solesmes-Bellefontaine, 1975. 206–207. – 18. Euagriusz: HE I. 21. ed. J. Bidez–L. Parmentier, 30–33; Ryden, L.: ed.: Das Leben des hl. Narren Symeon von Leontios von Neapolis (Uppsala, 1963). – 19. Gorainoff, I.: Les Fols en Christ, Desclée du Brouwer, 1983. 34–38.; Ryden, L.: The Holy Fool, in: S. Hackel ed.: The Byzantine Saint, London, 1981. 106–113. – 20. Beck, H.–G.: Die Geschichte der orthodoxen Kirche im byzantinischen Reich, München, 1980. 83–87.; Meyendorff, J.: Introduction à la théologie byzantine, Paris, 1975. 77–81. – 21. Ep. I. 36.

Euprepioszhoz, PG 99. 1032. CD. – 22. Beck, H.–G.: Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München, 1959. 492. – 23. Meyendorff: i. m. 78. – 24. Krivochéine, B.: Dans la Lumière du Christ, Chevetogne, 1980. 13–63. – 25. Hymn. 27. 122–134. – 26. Cath. 29. 166–167. – 27. Sermo 184.

Miklós Antal

PROHÁSZKA OTTOKÁR A PRÓFÉTA, TANÍTÓ ÉS APOSTOL

Halálának napján – április 2-án – Székesfehérvárott, a sírja fölé épített templomban évenként emlékmisét mondanak, de ezen kívül hol beszélnek ma róla? Pedig amíg élt, úgy emlegették, mint szárguldó üstököst, mely bevilágítja a magyar katolicizmus egét és fényjelzi számára a helyes utat. Halálát az egész ország megdöbbenve vette tudomásul s akkor elmondottak róla minden szép jelzőt – mégpedig felsőfokon – és joggal. Hiszen aki ismerte, beszélni hallotta, vagy írásait olvasta, hatása alól nem vonhatta ki magát.

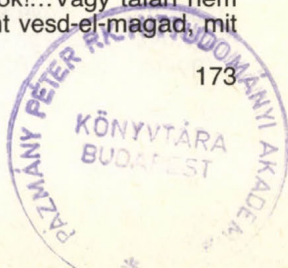
I. Ember, akit „nem lehet egy mértékkel lemérni”

1. Sokan prófétának tekintették. És ha a prófétát úgy határozzuk meg, hogy ő az isteni kinyilatkoztatásnak látnoki közvetítője és egy eszmének lelkes hirdetője (M. Ért. Kísszótár), akkor Prohászkról valóban elmondható, hogy próféta volt. A próféták közül Illéshez hasonló. Ő is aszályt talált, hát esőt, harmatot hozott. Kihűlt lelkekkel találkozott, tüzet gyújtott. Bálványokat talált, és bálványokat döntött. Beszélt az időben – mint minden próféta – az idő ellen. „Teljesen Krisztusnak élek – írja –, semmit sem keresvén kívülről, csak lelkeket...” (Ö. M. 23/204). És úgy is ment el, mint Illés. Elragadtatott erejének, képességeinek összhangos teljében az Egyetemi templom szószeréről, tüzes szívének szekerén.

2. „Apostolus Hungariae”, apostola országának, olvassuk székesfehérvári síremlékén. Mintegy önmagát és apostoli küldetését jellemezve, egy zászlószentelést követő lakomán elhangzott pohárköszöntőre ezekkel a szavakkal replikál: „Theologus sum et nihil divini a me alienum puto” (Magy. Kult. XIV. évf. 8. sz.). Apostoli küldetését mérhetetlenül komolyan veszi. Isten-adta képességeinek minden erejével Isten országát akarja építeni, terjeszteni, erősíteni az emberek között. „Kiöntöm lelkem apostoli szikráját; telítem és lövellem; újra telítem” (Ö. M. 23/94). „Krisztus ügyésze vagyok. Törekvésem az emberi megváltás; e szempontból ítélem a világot...” (23/45). Egyik szentmise utáni adorációjában imádkozva végigmegy egyházmegyéje falvain s felkiált: „Szár az nádas a világ...Én vagyok a tűz...Hát ha nem is fulgens iustus, de scintilla discurrens a szívem...Igen Uram, imádlak, szeretlek minden templomodban, nagy nádasod minden nádszálában s égni és égetni, gyújtani akarok” (24/120).

Mint ifjú püspök az Eucharisztia előtt térdelve így vall: „...érzem, hogy mélységes túró tekintettel, melyben lélek ég, kell az egyházmegyén átnézni, a hitnek szellemében kell falvait, városkáit bejárnom, a régi apostoli és mindig új krisztusi nyomokon” (23/208).

3. „Preceptor Hungariae”, olvasható a másik jellemző szó is a sírfeliratán. Tudatosan törekedett is arra hogy tanítója, nevelője legyen népének. Szellemi és erkölcsi fejlődésének irányítója. „Szívem buzog, hevül, forr, mint a lázongó erő, mely cselekedni akar” (23/62). – Mindenekelőtt a papság apostoli szellemét kívánja megújítani, felszítani, hogy a nagy nevelői feladat végzésében megfelelő munkatársai legyenek. Nehezen indul ez a munka a XIX. század számtalan „-izmusától” fertőzött légkörben. Panaszodik is emiatt. „A klerikusokon nem veszek észre javulást – írja. – Nincs meg a rugó, mely hajtaná. Tudja fene miféle gyurmányok!...Vagy talán nem markolok eléggé a szívükbe? De ha nincs érdeklődés és szent vesd-el-magad, mit

mit csináljak én ott? (23/84). „Fölkelteti, fölkelteti a mámorból ezt a papságot... Fölkelteti az egyházas öntudatot” (23/94). Közben ő maga állandóan olvas, tanul, töpreng, töltekezik, adorál, engesztel, hevül, lángol. „Naponként szentmise!... Naponként elmerülök az izzó lángtengerbe!... Ő be boldogság égni, lángolni, szétbomlani, átszellemülni. Hogy szeretnék mindenkit belevonni! Különösen a papokat. Mennyi tűzfolyam indulna ki szívükből szerteszét. Hogy lobogna fel itt is, ott is lángjuk, mint kiégett prairieben, ha a szélvész szétszórja a zsaránokat” (23/121).

Lassan tüzet fognak közelében a lelkek. Először a kispapok érzik meg spirituálisuk egyszerű, igénytelen élete mögött is az ő izzó lelkivilágát, aztán a papság színe-java nevelődik mellé a munkában. Boldogan emlékezik ezekre. Aggódik értük. „Hálát adok Uramnak, Istenemnek, hogy a fiatal papokra rányomhattam a lelkes papság karakterét és közreműködhettem a gratia-ban...Adj a Isten, hogy ne öregedjenek, ne lanyhuljanak...A hívek megérezzék az esztergomi szemináriumból kikerült papokon, hogy a hegyekből jöttek” (23/251).

A legfőbb munka és apostoli tevékenység azonban őreá marad. Ahol megjelenik, a templomok zsúfolásig megtelnek. A lelkigyakorlatok minden rendű-rangú hallgatóságának egymást követik szerte az egész országban. Ezekről senki nem megy haza anélkül, hogy azt ne érezné: mily sokat kapott lelkiekben és mennyire megerősödött hitben. Mindenütt valóságos evangéliumi légkört teremt maga körül, hallgatóságán keresztül pedig az egész országban. Művész módjára tudta alakítani, formálni a lelkeket, mert maga is művészi eszközzé formálódott az Isten kezében. Visszaemlékezéseiben jóleső érzéssel, boldogan írhatja, főleg a konferenciákkal és lelkigyakorlatokkal kapcsolatban: „Sok lelket ébresztettem, nem törődve a baglyokkal, csuvikokkal és bakterekkel. Deo gratias!” (23/242).

4. S z ó n o k. Adottságai erre maximálisan megvoltak. Testiek is, lelkiek is, szellemiek is. Az elsőt örökölte, a másik kettőt tanulással, olvasással, elmélkedéssel, készüllettel maga szerezte. – Egy alkalommal megkérdezik tőle, hogy hogyan készül a beszédeire? Megtanulja-e? „Kidolgozom a javát, be is tanulom – mondotta –, de nem kötöm magam hozzá... A szónoki érzéket, s lelket szabadjára kell bocsátani; alakítson, teremtsen, szórjon tüzet s szórja önmagát” (24/13). – És nála így is volt. Azt mondják, akik hallották, hogy midőn felment a szószékre, vagy a katolikus nagygyűléseken a pódiumra, mielőtt megszólalt volna, koncentrálna magába mélyedt, aztán tekintetét meleg pillantással végighordozta a hallgatóságán, s midőn már minden arcot egybe gyűjtött lelke fókuszába, lassan, szinte előadás-szerűen beszélt, majd fokozatosan hevülni kezdett, de akkor már nemcsak a szó beszélt, hanem az alakja is, az arca is, a szeme is, és erőteljes kézmozdulatokkal, kifejező gesztusokkal görgette súlyos gondolatait. Nem vitatkozott, nem ledorongolt, hanem belemuzsikálta hallgatóságának lelkébe mindazt, amit ő maga már átélt és hitt: Ime, nézzétek csak, milyen szép is a krisztusi tanítás, milyen boldogító is az erényes, tiszta élet, milyen nagy hatalom az evangéliumi hit és szeretet. Csak így érdemes élni! És higgyétek el, nem is olyan nehéz. Csak akarni kell!... Diadalmas világnézete mindenki számára egyszerre vonzóvá lett, mert diadalmas életből fakadt. Ezért mondja Schütz Antal, hogy még a legjobb sztenogramok is csak nagyon halvány-keveset tudnak visszaadni mindabból, ami Prohászka szónoklataiban, beszédeiben volt. De kár, hogy akkor még nem volt hangosfilm és videokazetta!

5. K ö l t ő. Írásai között versekkel, költeményekkel nem találkozunk, mégis elmondható róla, hogy költő volt. „A költő ugyanis – írja Sík Sándor – művész módjára fogja fel és tükrözi a dolgokat.” Prohászka írásai lépten-nyomon ezt mutatják. – Naponta vele együtt ezrek mennek át a Lánchídon, de csak ő látja meg – a költő –, hogy bár egyetlen fodor sincs a nagy szélcsendben a Duna sima tükrén, mégis: „Mily erő, mily árok, mily nagy út... Erő? hah, mozgathatna minden kocsi, autót, vasutat...világíthatna ezer országnak...Dinnyésen, Isztiméren a Duna világítana, csak vezeték kellene hozzá. No meg átváltoztatni az erőt...” (24/173). A költő lelkével megérzi, megálmodja a jövőt és a mostani jelent! Aztán e képből kiindulva „a veleszületett szükségszerűséggel”

elzengi az Oltáriszentségről szóló himnuszát. Úgy, ahogy azt érezte, átélte nap mint nap. „S mikor így lépkedtem a hídon, szimbólumát láttam a folyóban az Oltáriszentségnek: a legnagyobb erőnek, a legmélyebb ároknak, a biztos...útnak: a coenaculum termétől a mai szentmiséig” (24/173.)

Költő, mert nyelvének egészen érdekes, belső ritmusa van. E ritmusban az ő csodálatos szép lelke vibrál és muzsikál: „Tele van az ajkam csókkal, tele van a szívem vérrel, tele meg a lelkem tűzzel. Miséről jövök” (24/137)

6. Elmélyedve imádkozó misztikus lélek. Ha adorál a kápolna csendjében, ha elmélkedik séta közben vagy a szobájában, sas-lelke egyszerre a magasba lendül és személyes kapcsolatba kerül a mennyel és a menyeeiekkal. „Egészen különös, mert titokzatos és misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal.” „Míg térdem le nem szakad, itt maradok. S kértem igazi kegyelmet, igazi mélységet s kivált, hogy krisztusi legyek – egészen úgy, mint ő... nincs nagyobb kegyelem, mint hozzá közel állni s vele egytetelni” (23/207, 204). – „...karácsony lesz, tehát kijelentés, szent titkok kitérása, vallomás, suttogás! Azt hallani kell... Eljöttél s megláttalak, te édes, világító csecsemő. Eljöttél és meghallottalak, te suttogó, gögicselő ‚infans’-om, aki mégis ‚fans’, de mennyire! Hogy tud a lelkemhez szólni! S hogyan; mit mond? Nagy dolgokat... biztató megnyugtatókat s boldogító szeretetvallomásokat... Így vagyok, míg élek, s így leszek, ha majd ünnepelek ott túl, az örök karácsonyban... Evoe! Evoe! Io triumphé” (24/130).

7. Szent Schütz professzor, Prohászka írásainak legjobb ismerője és személyének őszinte tisztelője, Ottokár püspök halálakor a vele kapcsolatosan megnyilvánuló országos magatartásnak és közmeggyőződésnek ad hangot – természetesen a mindig mértéktartó teológusnak a fenntartásával –, midőn ezt írja: „meghalt egy szent.” Hívó emberek tízezreinek ez volt a véleménye: Inkább hozzá, mint érte kell imádkozni. Ezzel a meggyőződéssel búcsúzott tőle Budapest népe is. A Központi Szemináriumtól egészen a Déli pályaudvarig álltak sorfalat és kísérték holttestét, midőn Székesfehérvárra szállították.

Nem kétséges, hogy Prohászka tudatosan és következetesen törekedett az élet-szentségre. Naplójának már a második bejegyzése – klerikus korában – ez: „Én kész vagyok mindenre Istenért. Odaadom, ha kell, életemet” (23/1). „Szent pap, mily szó! Pedig, Uram, az akarok lenni, a szó teljes értelmében” – írja papi működésének első évében. „Tiszta akarok lenni Szent Pál szava szerint: elegit nos Deus, ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius. Következőleg mind a három concupiscentiát legmélyebb gyökereiben utálok és üldözöm.” – jegyzi be naplójába a lelki gyakorlatos elhatározását, mint spirituális (23/45, 147).

Midőn pedig az országos hírű apostol, szónok, püspök alakját márványba akarják vésni, portréját meg akarják festeni, így gyötrődik: „Nekem nagyon kínos s valóságos szenvedés, hogy a világban megörökítsenek... a Szentlélek az én művészetem... Te, te alakíts, s ne márványból, hanem lelkiségből, dicsőséged tükrözéséből!” (23/262) És hogy ez mennyire sikerült neki, legyen elég itt Sík Sándor versét idézni: „Láttam a Püspököt! /A Hegyet láttam égbe fürdeni.../ És homlokán a sugárzó ködöt. /Hát lehet ember ilyen isteni?” (A püspök)

És mindezek a képességek állandóan készenlétben voltak benne, mint egy jól hangolt orgonában a dallamok. Művész-lelke csak „odaült”, kihúzta a megfelelő regisztereket és máris muzsikálta gazdag, tartalmas, szép lelkének örökszép melódiáit.

II. Ember, aki itt járt a földön, de nem ragadt a sárba

1. Mindenekelőtt azért, mert a lelke állandóan a szépre volt beállítva, beprogramozva. „Nem tudom, minek tulajdonítsam, de az én lelkemben a legnagyobb hatalom a szépség, melynek teljesen hódolok... Nekem a szépség ének és élvezet... A szépség nekem érték... De csak annak számára marad kincs és érték, aki tiszteli” (23/256). És ő tisztelte. Megdolgozott érte. Tudatosan ki-kimosta lelkének „üledékét”, hogy el ne homályosítsa, zavarossá ne tegye benne a szépet. „Sok a lélekben az üledék, a fenékiszap, az a sokféle érzelmet festő s elváltozásokat felidéző lerakódás...

Ah, ki, ki vele!" (23/226). – És ha megbántották, ha igazságtalanság érte, ha sebezni próbálta őt a béka-perspektívájuk acsarkodása, akkor jött a lelkigyakorlat elmélkedő, rendszerint nyolcnapos csendje, lélekfüröszte és komoly, elszánt elhatározása. „Ah, nem! Ganajat, trágnyát, szemetet nem szedek... rongyot sem, szemetesláda nem fejem, rongyszedő sem vagyok. Azért föl, ki az érzékenység gyulladásából, ki a sérelmek túlfűtött pletykaprodukczióiból, ki, ki!" (23/254). Az ő lelke tiszta-folyású hegyi patak! „Én az örök, szép, nemes lelkiségért dolgozom.”

2. Érzéke volt az apró, tiszta örömkelfogására. Tudatosan törekedett arra, hogy azokat apró mézcseppenként beállítsa az életébe. Szinte programmá teszi önmaga, papjai és hívei számára is, hogy becsüljük meg és élvezzük örömeinket. „Istenem, mennyi ok az öröme – írja naplójában. – Tömerdek” (23/234). „Kínálkozik öröm mindenféle.

A jóindulatnak, a jóakaratsnak s az emberszeretetnek ezer alkalmá környékez... Van körülöttünk annyi szépség, mint amennyi virág van a réten, s annyi jóság, mint amennyi méz van a virágkelyhekben, de szem kell hozzá, mely a szépséget meglássa s érzék kell a jóságra, mely az isteni szeretet mézét megérezni s ízlelni, s élvezni tudja” (9/159–60). Ő tudta ízlelni és élvezni ezeket az apró, tiszta örömeket. Nem is ragadt bele sohasem a sárba.

3. Ember, aki élni akart. Él, de nem akárhogyan. Olyan, teljes életre törekedett, amelyben szív is, ész is, érzelmek is, erkölcs is, test is, lélek is szinkronban vannak. „Élni, élni, igazán, mélyen... istenadta közvetlenséggel s amit bírunk a jóból, szépből, mértékesből őseredetileg kialakítani, mintegy magunkból kigyűrűztetni... – hogy az ember élete mű, s ne munka legyen” (23/285–86). – „Az élet, az ének, az öröm s boldogság a szívből fakad, azt tölti el. Olyan duzzadó, mint az a hatalmas forrás Iszkaszentgyörgyön; duzzog, buzog, árad. S oly friss, mint a tavasz...”, amelyben megvan „az egyetértés, tréfa, jókedv, – no meg a nagyszerű asztal is, de hiányzik a sok bók, a fucus, a szemfényvesztés, az önámítás, a galanteria” (23/126,266).

4. A természetben mindig a hegyek, a lélekben és gondolkodásban pedig a magasságok vonzódtak. Ez az ő világa. De hogy mégis mennyire a földön járt, mutatja, hogy mihelyt leszáll a „hegyről”, nyomban észreveszi, együtt szenvedni népe gondjait. Tudja, hogy a „nyomor nagy kerítő”, azért járja már spirituális korában rendszeresen, segítő kézzel Esztergom szegényeit. Élete során kisebb-nagyobb tételekben százezrek jutottak azoknak, akik útjába kerülve rászorultak.

Kidolgozta az egyházi nagybirtok földreformját, mert szent meggyőződése volt, hogy a népet helyes irányba „földdel kell megtámogatni.” Előterjeszti az OMGE gyűlésén. Óriási a felzúdulás. Kapja a leveleket, táviratokat, éles kritikákat mindenfelől. „Igazán nagy követ dobtam a ‚Velencei‘ magyar tóba, ebbe a széles sekély vízbe. Most kavarog, gyűrűzik” (23/31). „Ne a pénzé, ne a tőkée legyen a föld, hanem joga legyen a munkásnépnek ahhoz, hogy földhöz jusson... batyuban kultúrát hordozni nem lehet.” (22/164–165). A felháborodás ellenére a háború után tési birtokán megvalósítja a parcellázást és ugyanakkor ajánlatot tesz Csernoch prímásnak is az egyházi javadalmak örökbérletbe adására (25/108).

A háború kegyetlensége miatt „megborzad”, értelmetlen szenvedésein szenved, „gyötrődik”, a saját hazugságai miatt kikel és felzúdul, mert szerinte mindez „igazi boszorkánytánc a hatalom trónja és az aranyborjú körül. Rettenetes, az ember szégyenli magát, hogy ember!” (23/273). Népe lapos gondolkodásán szomorkodik. Bűnein, főleg az „alávaló káromkodásain” eliszonyodik. „Ha káromkodást hallok vonaton, a rothadó lelkek s a rákfenés s vérbajos emberek bűzét érzem s iszonyodom” (23/297). „Az Isten-káromlás nálunk folyik a legszemetelenebbül, a legszonyatosabban... s mily piszkosan, mily kanászosan!... Nekem többször volt ‚Ahndung‘-om, hogy ezt a káromkodó népséget az Isten összetöri; megkaptuk” – Trianonban (24/62). – Der felujjong a lelke, ha jót, szépet lát és „invenciót” észlel s valóságos himnuszt ír, amikor a márianosztrai búcsúsok élő hitét és Nagyboldogasszony vigiliáján virrasztva az „imádkozó táborát” szemléli (8/47).

5. A nyagiba, földi dolgokból, a maga számára csak annyit igényel, amennyi hivatásának teljesítéséhez és emberhez méltó életéhez szükséges. Meggyőződése: a

földi vagyon, a cím, a rang, a hatalom, dicsőség lehúzná, földre ragasztaná. Ezért lelkigyakorlataiban kezdettől fogva vissza-visszatérő elhatározás: „Nem szabad semmi földi dologra valamit adnom... mert a kegyelem legalsóbb fokával sem hasonlíthatók össze” (23/46). „Semmit sem várni, nem kívánni, pénzt nem keresni, semmi cafrangot, semmi zsuzsát; csak egyet: Jézusom édes szellemét” (23/119). Spirituális korában, midőn már előadásaira, írásaira, egyéniségére felfigyelnek, különböző kombinációkban emlegetik, felteszi magának a kérdést: „Mit kívánnék? Pénzt és javadalmat? Ah, mily boldog vagyok, hogy szívem őszinteségében azt mondhatom, hogy nem. Micsoda édes, boldogító tudat ez: 'nekem nem kell!' Püspökséget? Szónoki nevet? – Ah, mily boldog vagyok, hogy azt mondhatom, 'nem'” (23/156). A Tanácsköztársaság közvetlen bukása előtt pedig, szinte hihetetlen, de így kiált fel: „Isten ments, ha megint az 'urak' jönnek s ha nem lesz új világ! Isten ments!... És segíts, hogy jók legyünk, szegényesen bár, de evangéliumosan” (23/316).

Mi volt ennek a nagyszerű, állandó aktivitásban lévő – földön járó, de sárba nem tapadó – szép életnek és gondolkodásnak a legfőbb erőforrása? Naplójegyzetei ismeretében nagy bizonyossággal állíthatjuk: az Eucharisztia állandó atmoszférájában élő lelke! – Ha apostoli buzgósága és prófétai küldetésének heve egyik-másik kérdés, illetve probléma taglalásában néha túlzásba is vitte, az az ő egyetemes értékéből és emberi nagyságából nem sokat von le.

Ez az ismertetés nemcsak emlékezés kíván lenni, hanem lelkiismeret-ébresztés is: Jobban kellene ápolnunk és kamatoztatnunk azt a gazdag örökséget, amit *Prohászka* jelent a magyar katolicizmusnak! – Amikor szobrát ismeretlen tettesek Budapesten a Károlyi-kertben ledöntötték, az ország egyik akkori főpapja elment a tett színhelyére, imádkozott, aztán tekintetét végighordozta az összesereglett könnyes szemű tömegén és csak ennyit mondott: „Prohászka ezzel nem bukott, hanem emelkedett.”

Ehhez azonban a ma nemzedékének újra fel kell fedeznie értékeit és élni azokból. Relikviáiból legalább Székesfehérvárott mindenki által látogatható múzeumot kellene berendezni. Fel kell dolgozni és közkinccsé tenni a még kiadatlan írásait. Nyomába kell szegődni határtalan Isten- és emberszeretetének és meg kell indítani szenttéavataási eljárását. Hiszen a közvélemény már életében szentnek tartotta s talán már szentként is tisztelhetnénk, ha idegen származása ellenére nem lett volna éppen magyarrá!

A keresztény hívő igazi emberi méltóságának tiszteletben tartása megköveteli, hogy az egyház törvényes tekintélyi hivatala bekapcsolja őt a döntések meghoztalába, éspedig olyan módon, ami egyaránt értelmes és méltó hozzá.

Yves Congar

Bán Endre

PRÓFÉTASÁG ÉS LELKIPÁSZTORKODÁS AZ EMBER ÁLTAL TEREMTETT VILÁGBAN

CÉLKITÜZÉS. Amikor az ember nekilátott a világ átalakításának, döntően megváltozott alapvető életérzése. Mivel a vallás mindig örök értékeket közvetített, a régi korokban jól harmonizált a természetben talált stabil renddel. A vallási ünnepek és szertartások ráépülhettek a természet ciklusaira. Ma ez az élmény visszavonhatatlanul elveszett. Az ember által teremtett világban máshol kell keresnünk a természetfeletti világ átélésének keretét.

A próféta feladata az, hogy a természetfeletti világ üzenetét az *adott körülmények között* közvetítse, hogy az *adott világban* mutasson rá a másik világ jelenlétére. A prófétai szó itt hangzik fel, de máshova mutat. Éppen ezért egyik jellegzetessége, hogy *szemben áll az aktuális divattal*: a kétségbeesett népnek vigaszt nyújt, az elbizakodott népet bünbánatra inti. A prófétai szó másik karakterisztikuma a *bizonyosság*. Emberi vélekedések helyett hatalommal teli szó.

Mondanivalóm lelkipásztori célkitűzésű, vagyis azt keresem, hogy a mai embernek milyen élményei vannak az életről és, hogy a prófétai szó ma milyen irányba mutat. A sokféle élményanyagból *három fontos témát* emelek ki: a *jövő kérdését, az ember önmegtapasztalását és a közösség élményét*.

APRÓ LÉPÉSEK ÓRIÁSI KÖDÖBEN. Az alkotó ember a *célt, a jövőt* nézi. Milyen jövőt lát maga előtt a világát alakító modern ember? Szent-Györgyi Albert „Az órült majom” c. tanulmányában rámutatott arra, hogy a századfordulón négy fontos felfedezés (röntgensugárzás, elektron, radioaktivitás és kvantum) az embert olyan világba vezette be, ahol érzékszerveivel már nem boldogul. A természet felruházta az embert olyan szervekkel, amelyek állandó és közvetlen visszajelzést adtak az őt körülvevő világról. Amikor az ember behatolt a csak műszerekkel felfogható valóságba, rögtön társul szegődött melléje a bizonytalanság. Ezen a területen nincs azonnali észlelés, és az ember csak utólag győződhet meg arról, hogy egy-egy alkotása milyen hatásmechanizmusokat indít el. Jó példa erre a gyógyszerek kikísérletezése vagy a környezet-szennyezés, de tulajdonképpen minden tudományos haladásunk a *bizonytalanság légkörében* történik. Tehát úgy építjük jövőnket, hogy nem vagyunk biztosak lépéseink helyességéről, s így imádkozhatnánk a Miatyánkot is: „Mindennapi bizonyosságunkat add meg nekünk ma!”

Tovább sűrűsödik a bizonytalanság, ha a Föld jövőjét akarjuk tervezni, mert rá kell döbbernünk, hogy pár évtizedes tapasztalatunkkal milyen reménytelen helyzetben vagyunk egy hosszú távú tervezés megoldására. Ismerőképességünk egyszerűen az emberi életkor mértékére van beállítva, élményszerűen képtelenek vagyunk nagyobb mértékeket felfogni. Pedig mekkora arányokat kellene felfognunk s bejárnunk lépteinkkel! F. Crick Nobel-díjas angol biokémikus hasonlata szerint, ha a földi élet idejét egy könyv terjedelmével hasonlítanánk össze, melyben minden oldal 3 millió évet, minden sor 90 ezer évet és minden betű 1500 évet jelent, akkor az egész írásos emberi történelem e könyv utolsó 2–3 betűjét jelenti. A hasonlat a mi szempontunkból azért találó, mert jelzi, hogy egy könyv utolsó betűit nem írhatom le, ha nem ismerem az előző oldalakat. Vagyis az emberiség történetét és e történet folytatását nem írhatjuk meg az élővilág, a Föld története nélkül, sőt a világegyetem története nélkül.

NAGY ÖSSZEFÜGGÉSEK ÉS VÉLETLEN ESEMÉNYEK. Először a váratlanul felbukkanó veszélyek hívták fel az emberiség figyelmét arra, hogy a jövőt nem építheti a *nagy összefüggések ismerete* nélkül. Közismert az 1968-ban alapított Római Klub

sötét előrejelzése a jövőre vonatkozóan. 1972-es jelentésében természettudományos és matematikai elemzések alapján a fejlődés leállítását javasolta. Ez a jelentés provokatív hatású volt. Egyre-másra készültek átfogó jelentések részben az ENSZ, részben egyes kormányok vagy tudományos intézetek kezdeményezésére. A Római Klub második jelentése 1974-ből már tudatosította a társadalmi összefüggéseket is, a regionális egyenlőtlenségeket (Észak-Dél ellentéte), és a túlélés stratégiáját kereste. Az 1977. évi harmadik jelentés a pénzügyi problémákra is koncentrált (nemzetközi valutarendszer hatása). A negyedik jelentés ismét inkább természettudományos érdeklődésű, de itt kap erős hangsúlyt a pazarlás, ill. a hulladékok újrafelhasználása és a bioipar. Az ötödik jelentésben végre hangsúlyosan jelennek meg az etikai problémák is. – A sokasodó jelentésekből kiderül például, hogy a Földnek is van „tüdeje”, s hogy az iparilag fejlett népek máshonnan importálják vagy lopják a jó levegőt. A Földnek „személtádjává” válnak a tengerek, s egyes államok mások ládájaiba ürítik hulladékaikat. Szemléletes modell a Föld ábrázolására az adott és idővel kimerülő készletekkel felszerelt űrhajó képe, ami arra figyelmeztet, hogy utódainkra is kell gondolnunk.

A számba veendő összefüggések tehát egyre szaporodnak, de közben más látásmód is helyet kér. Nem régen még lelkesen keresték más értelmes lények nyomát az univerzumban, hiszen ilyen óriási mindenségben tömegével kell számolnunk a miénkhöz hasonló életfeltételekkel. Azután sorra kudarcot vallottak az erre vonatkozó kísérletek, s kiderült, hogy ebben nem is a távolság vagy időbeli eltolódás (ti. hogy másutt már kihaltak vagy még nem fejlődtek ki értelmes élőlények) hatása keresendő, hanem az a tény, hogy a földi élet a véletlenek sorozatának köszönhető. E tény legjobban a lottózással szemléltethető, ahol a nyertes már könnyen elmeséli, hogy milyen számokkal nyert és hogyan választotta éppen ezeket, de ebből semmi sem következik a jövő heti lottózókra. Az ember létrejötténél a tudós megállapítja, hogy a számtalan lehetőség és variáció közül éppen ez valósult meg, de sem azt nem jósolhatja meg, hogy a jövő hogyan alakul tovább, sem azt nem bizonyíthatja, hogy ez másutt ugyanígy bekövetkezett. A földi élet kialakulásánál például szerepe lehetett két jókor időzített supernova-robbanásnak és egy időben becsapódó óriásmeteorinak.

ÖRKÖDŐ JELENLÉT. Látható tehát, hogy a jövőt illetően a tudomány nemhogy eloszlatta volna a bizonytalanságot, hanem még megalapozottabbá tette. És az emberek érzik is, átszenvedik is a létbizonytalanságot. *Mi lehet itt a prófétaí szó, a divattal szembeforduló és biztos üzenet? Jézus mondása: „Én veletek vagyok mindennap a világ végéig”* mindaddig szólam maradhat számunkra, míg fel nem tesszük a kérdést: milyen lesz a világ vége és a hozzá vezető út? Ennek a kérdésnek és választalanságnak a háttérében kapja meg sugárzását Urunk szava!

Ma divat az *egyház válságáról* beszélni, pedig nem az egyház van válságban. A bűnös ember van válságban – már az ősbűn óta. Néha ez a válság jobban érződik, miként ma is. De az egyház, vagyis Krisztus műve csak akkor kerül válságba, ha elhiszi, hogy válságban van. Az egyház nem azért él, mert jól funkcionál, mert viruló intézményei vagy közösségei vannak, hanem kizárólag azért él, mert *Krisztus él. Ha mi a válság hírért terjesztjük, eláruljuk kereszténységünket, és megszűnünk a remény jele lenni.*

Isten nemcsak „hittételként” közölte velünk gondoskodását, hanem már az Ószövetségtől kezdve *jelenlétének jeleit* adta vándorló népének. Ilyen volt a frigyszekrény, a kőtáblák, a felhő, a templom, a Biblia. Az Újszövetségben pedig az Oltáriszentség lett Krisztus köztünk lakásának, az Emmánuelnek a jele. A zsinati megújulás óta sajnos háttérbe szorult a Jézus eucharisztikus jelenlétére irányuló figyelem, pedig az egyháztörténelem tanúsága szerint igen sok és egyszerű hívő számára volt a szentséglátogatás a lelki erő forrása. Azt hiszem, korunkban újból és jobban tudatosítanunk kell *Krisztus szentségi jelenlétét.*

AZ EMBER MIVOLTA ÉS HELYE. Az sem közömbös, hogy az ember minek és milyennek gondolja önmagát: hiszen önmagáról alkotott képe szerint él. Éppen ezért a bölcséletet, művészetet és a vallásokat mindig foglalkoztatta az *ember meghatározá-*

sa. Egészen a kezdetekig visszamenően találunk megfogalmazásokat az emberről. Ezek lehetnek sokszor szokatlanok, mitologikusak, mégis nagy alakítóerőt fejtettek ki. Gondoljunk például az állatokkal való rokonság eszméjére, amely a totemállatok tiszteletében fejeződött ki, és általánosan elterjedt volt. Ugyanilyen tőlünk távollevő, mégis évszázadokon át ható eszme a lélekvándorlás tana, melyben az individuum ugyan tünékeny jelenség, de a nagy egésznek része, ahová egyszer visszatalál. Ugyancsak jól ismert a Biblia emberképének kisugárzása az emberi magatartásra.

A múltba visszaillesztve meg kell azonban állapítanunk, hogy a régiek emberképe nagy különbségeket és tisztázatlanságokat hordozott. Érdekes kultúrjelenség például, hogy az ember fogalmát nem terjesztették ki mindenkire. A nő, a rabszolga, a mászható, a barbár stb. nem volt egészen ember. Sok hódító indokolta meg tetteit azzal, hogy nem egészen emberszámba vehető lényeket igáz le. Nemcsak Attila nevezte magát „Isten ostarának”, hanem Dzsingisz kán is. A szakemberek szerint ebben szerepet játszott az is, hogy az ember csak saját közösségéhez tartozóan tudta megérteni, megélni önmagát, tehát nem rendelkezett elvont, általános emberfogalommal. Meg erősítik ezt a tudatot a rasszokra jellemző külsődleges jelek: a mongolok számára a nem mongoloid hogyan is lehetne egyenértékű ember, mikor nem ugyanúgy néz ki?

A bölcselek igyekeztek tudományosan, reflektáltan megfogalmazni az emberképet, és a definíciók bőséges választékát kínálták. Voltak embert felértékelő meghatározások: az ember „mikrokozmosz”, az ember „minden dolog mértéke”, az ember „önmagának autonóm törvényhozója”, az ember „az önmagáért létező lény stb. Ugyanakkor vannak az embert leértékelő megfogalmazások is: az ember „az embernek farkasa”, az ember a „boldogtalan lény”, az ember „a természet része” stb. Míg a középkori szóhasználatban a humanitás a gyarlóságot jelöli, a humanisták számára a nagyságot. A definíciók abban is különböznek, hogy egyesek statikus lénynek látják az embert (ilyen az „animal rationale” is), míg mások az ember lényegéhez tartozónak tekintik a változást, akár mint passzív meghatározottságot, akár mint önmegvalósító lendületet. – Összegezve elmondhatjuk, hogy az ember mindig megalkotta saját képét, és ez alakítólag is hatott életére.

MILYENNEK LÁTJA MAGÁT A MODERN EMBER? Egyik feltűnő jelenség, hogy ma a kérdést nem bölcseleti, hanem inkább *jogi oldalról közelítik meg*. Az embereket sokkal jobban érdekli az, hogy *mihez van joguk*, mint az, hogy mi is az ember. Az emberi jogokról szóló többé-kevésbé ismert deklarációknál azonban sokkal nagyobb hatást fejt ki az emberképre a *tömegtájékoztató*. Milyen az ember az átlagpolgár szemében? Olyan, amilyenek a tévéhíradó mutatja. És itt aztán a legellentétesebb elemekből összeálló fantomkép áll elénk: politikusok, üzletemberek, terroristák, művészek, sportolók, panaszkodók és dicsekvők. Ember legyen a talpán, aki egy híradó alapján nem tudná mondani, milyen is az ember. – Híradó azonban mindennap van. És a másnapi híradó ugyanazokból az elemekből építhető fel, mint a mai, mintegy hangsúlyozva: az ember változatlanul és reménytelenül ugyanaz az *ellentmondásos, megfoghatatlan lény*. Egyszerre hős és gyáva, elbűvölő és visszataszító, szánnivaló és utálatos, nagyvonalú és kicsinyes stb. Lehangelő kép, pedig még ennél is tovább mehetünk.

Stanislaw Lem Az emberiség egy perce c. groteszk írásában a *statisztikát* is bekapcsolja a tömegkommunikáció által közvetett emberképbe: mennyien is vagyunk és egy perc alatt mennyien is végezzük ezt vagy azt a tevékenységet? És kiderül, hogy percenként sokezerény ember születik, miközben ezren halnak meg ugyanabban a percben. Ezek szeretnek és ezek gyűlölnék ugyanakkor, ezek szórakoznak és ezek szenvednek. Milliók élnek jólétben és milliók nyomorognak ugyanabban a percben, milliók járkálnak és milliók vergődnek kórházi ágyakon. Eltekintve az író által felsorolt rengeteg és sokszor gusztustalan részlettől, de így is kiadódik a végső következtetés: az emberiség olyan, mint egyetlen óriási massa, valami kocsonyás, lüktető szörny, amelyben ugyanazok a folyamatok ismétlődnek örök egyformaságban, csak a folyamatokban részt vevő egyedek változnak, s míg egyik oldalon lehullnak e masszából az elhalt tagok, másik oldalán már sorakoznak az új egyedek. – Bármennyire torz ez a

kép, néha mindnyájan hasonló látás alatt szenvedünk. Az utcán vagy boltban tolongó tömeg, a buszban összepréselődött emberek látványa, a kórház vagy szociális otthon néha áporodott levegőjében aszalódó testek észlelése minket is eljuttathat Lem sötét képzetéhez.

BŰN ÉS MEGVÁLTÁS. A prófétai szó ez esetben a *bűn leleplezése*, hisz valóban a jelen világ nem érthető meg a bűn valósága nélkül. A mai ember a világ sötétsége miatt az Istent vonná ítélőszéke elé, mintha az ember áldozata és nem előidézője volna a világ siralmas állapotának. Persze az ember a bűnt csupán egy-egy tettének helytelenségében látja, és nem veszi észre annak transzcendentális dimenzióját. K. Rahner rámutat, hogy az ember nem ezt vagy azt teszi, hanem önmagáról határoz. És a szabadság nem az állandó változtatásra kapott lehetőség, hanem a véglegességre való törekvés. Rahner szavaival: „A szabadság képesség az örökkévalóságra”. A bűn ezt az alapvető beállítottságot és rendeletet rombolja szét.

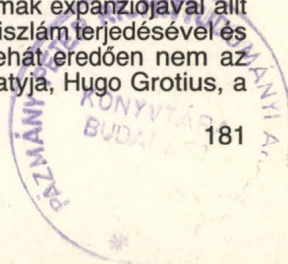
Ezt a mély teológiai tartalmat már a Biblia is képletes elbeszéléssel próbálja meg közvetíteni. Ma talán így fejezhetnénk ki közérthetően a teológiai igazságot: a bűn Isten kizárása saját világából. Isten saját világába helyezi be az embert, a bűnös pedig kizárja onnan Istent. A bűnös kívánsága: „bárcsak ne lenne Isten”! Jól érzékelteti ezt a *tékozló fiúról szóló példabeszéd*. A fiú nemcsak szórakozni akar, hanem eltávozni, nem pénzt kér, hanem apja pénzét sajátjaként követeli. Totális szakításról van szó. Döbbenetes, hogy a kísértésben mindnyájan – még a szentek is – ezt érezzük át. Az ember képes felrúgni mindent! Egyik pillanatban még hívő vagyok, a másik pillanatban már „nem kell Isten, nem érdekel.”

Milyen az „istentelenített” világ? Mint egy elmebeteg, akinek van pszichéje, csak az nem működik normálisan. Mint egy rákos, akinek minden szerve megvan, de szervezete önpusztítóvá lesz. És az *Istentől elforduló ember* a második lépésben *elfordul embertársától is*, ki akarja szorítani őt is a saját maga számára lefoglalt világból. – A világ istenellenessége ijesztően mutatkozik meg Jézus megölésénél: nem bírja elviselni, ki akarja irtani, sőt kiundorítani Istent a világból. Megérthetjük Mária sajátos nagypéntekjét: ő tudja, kit ölnek meg, és retteg, mi következik ezután? Megváltható-e ez az emberiség?

A *megváltás* azzal kezdődik, hogy *Isten belép az istentelenített világba*. Igaz, hogy csak áruhában léphet be, de jelen van, elérhetővé lett, sőt minden az ő áruhája lehet. Megérinthetem őt embertársamban, életem eseményeiben, a szentségi jelekben stb. És éppen az előbb említett torzkép segíthet itt tovább: ha az egész emberiség egy nagy massa, akkor a belépő Isten az egész masszára hatással van. *Új élet indul meg*, amely a hit, az egyház közösségébe való bekapcsolódás és a szentségek által valósul meg.

Kissé szegényesnek tűnhet a bűn grandiózus méretéhez képest az új élet kelléktára. C. S. Lewis azonban remek hasonlaltal világítja meg a helyzetet. A kisgyermekben valamikor feltámad a kíváncsiság, hogy hogyan születnek az emberek. És amikor megtudja, akkor szinte hihetetlen vagy éppen riasztó is számára a fogamzás, születés lefolyása. Könnyebb elhinni a gólyamesét, mint ezt a biológiai folyamatot. De az embert mégsem a gólya hozza, hanem a nemzés, terhesség és születés fázisain át érkezik a világra. Ugyanez áll a természetfeletti életre is. Kezdetre, kibontakozása nem a mi fantáziánk szerint, de a mi üdvösségünkre és általunk megvalósítható módon megy végbe.

A NEMZETKÖZIVÉ VÁLT VILÁG. Az utazási és kommunikációs lehetőségek fejlődése folytán összezsugorodott a világ. Nem szabad azonban ezt egyszerű tényként, új lehetőségként elkönyvelnünk, fel kell fedeznünk, hogy erre a tényre rányomja bélyegét az a történelmi modell, ahogy a nemzetköziség az eddigiekben megvalósult. – A nemzetköziség problémája történelmileg mindig egyes birodalmak expanziójával állt elő. Ez volt a helyzet az ókori hódítókkal, a népvándorlással, az iszlám terjedésével és az újkori gyarmatosítással kapcsolatban. A nemzetköziség tehát eredően nem az egyenlőség és partnerség talaján jött létre. A nemzetközi jog atyja, Hugo Grotius, a

gyarmatosító Hollandia szülötte. 1625-ben megjelent művében (*De iure belli et pacis*) a háborút természetes állapotnak tartja, de szabályozni kívánja, akárcsak a zsákmányolás jogát. A természetjog alapja szerinte a tulajdonjog, így az ember eladhatja magát rabszolgának, hogy életét megmentse. Ezzel a gyarmati rabszolgaság jogi alátámasztást kap.

Az újkori felfedezésekkel és gyarmatosítással megkezdődött az *egész világ nemzetközivé válása*, de a jogi és hatalmi egyenlőtlenség talaján. Lehet ez könyörtelen kizsákmányolás, de lehet kereskedelmi leigázás. A gyarmatok megszűnnek önálló országok lenni, azt termelik, amit gyarmatosítójuk jobban tud otthon vagy a világpiacon értékesíteni. Az őshonos növényeket sokszor kiirtják, hogy helyébe a piaci kereslet szerint telepítsenek más növényeket. Monokulturális ültetvények létesüljenek. Mindez azt jelenti, hogy a megélhetés biztosítása helyett előtérbe került a nagybani termelés kereskedelmi haszna. Így, amikor ma éhező tömegekről hallunk a fejlődő világban, akkor azt nem kell természeti okokra, a népszaporulatra vagy elmaradottságra visszavezetni. *Az egyenlőtlenségre felépülő nemzetközi élet* kihat az élet minden vonatkozására mind a gyarmatokon, mind a gyarmatosító országban, s egyben a gyarmattartó országok közti versengést is kiélezi. Ebben az önző hódításban és versengésben az államérek magától érthetődő igazolási alap. Jó az a politikus, aki saját országa érdekét másokéval szemben érvényesíteni tudja.

Jobb-e ma a helyzet, mint a gyarmatok korában? Elvekben és jelszavakban feltétlenül. A trianoni rendezést a népek önrendelkezésének elvével igazolták. Japánra lehullottak az atombombák, hogy elérkezessék a béke áldott korszaka. Megalakult az ENSZ, de nevével ellentétben nem a nemzetek, hanem az államok szervezete. Hatékonyasága és működése közismert. És a *modern kornak is megvan a maga gyarmatosítása*: a kozmoszban és az óceánokon. A technikai fejlettség egyben jognak is számít, holott az egész emberiséget érintő kincsekről van szó. Michael Manley, volt jamaicai miniszterelnök helyzetfelmérő jelentésében („Globális kihívás” 1985.) a javak újraelosztására épülő fejlődésben látja a megoldást.

A nemzetközi helyzet visszas felépítésére jellemző, hogy az alkalmazott megoldások szinte mindig visszaütnek. Így a fejlődésben elmaradt országoknak nyújtott hitel nem képes fellendíteni azok termelését, mert – mint Helmut Schmidt 1984-ben kifejtette – a hitelek tökefeleslegből születtek és elszakadtak a termeléstől. Öncélúvá vált a pénzvilág mozgása. Az adós országok a kamatokat sem tudják visszafizetni. Alfonsín argentin elnök szavai szerint az eladósodás fordított neutronbomba: meghagyja az embereket, de elpusztítja a termelést. A nemzetközi eladósodás ma már meghaladja az ezermilliárd dollárt. És bármelyik nagy adós ország csődje megrendítheti az egész világgazdaságot.

A SZEKULARIZÁLT VILÁG. Ismerjük a szekularizáció pozitív értelmét, vagyis a földi javak sajátos értékének elismerését. Ma már azonban világossá válik a szekularizáció igazi negatívuma: tudatosan kikapcsolja Isten elgondolásait az új világ felépítéséből. Az egyéni bűnnél jelzett probléma itt már társadalmi vetületében jelentkezik. Ennek két formája is észlelhető.

Az egyik a *világépítés monopóliuma*. A sztálini ideológia célja volt a szovjet modell elterjesztése. (Gorbacsov már kimondta, hogy a Föld problémáit csak közösen lehet megoldani.) De a másik részről is megjelent az a nézet, hogy Amerikát történelmi küldetés kötelezi az új világ kialakítására. Valójában azonban azt kell mondani, hogy nem is egyes államok, hanem bizonyos hatalmi körök sajátítják ki maguknak a világ vállalat képviseli a világ össztermelésének egyharmadát. Ez azt jelenti, hogy 200 személy kezében van 5 milliárd ember sorsa. Az ő gazdasági vagy hatalmi érdeküktől függ a kisemberek tömege. Egy latin-amerikai szakértő becslése szerint az ezredfordulóra Latin-Amerikában 170 millió ember fog a legvégső nyomorban tengődni. Hol van itt az Istenről akart testvériség? Hogyan hihetünk a szeretetből teremtő Istenben, ha életnek alig nevezhető szinten senyednek milliók? Van-e értelme Isten országáról beszélni az emberi bűn által megrontott földön?

A szekularizáció másik bűnös vonása a *szabadsággal való visszaélés*. Kell a szabadság minden dogmatizmussal és diktatúrával szemben. A „mindent szabad” elve egyet nem tűr: az ellenvéleményt. Szabad a pornó, a homoszexualitás, a nudizmus, az értékek kigúnyolása, a kábítószer- fogyasztás (jogilag nem büntetendő!), de nem szabad szót emelni ezek ellen. Szabad Jézus szerelmi életéről filmet készíteni. (Az utolsó kísértés), de nem szabad ez ellen tiltakozni. És itt megint nem véletlenül előállott helyzetről van szó, hanem tudatosan és szervezeten keresztül terjesztett szellemiségről. Amikor egyházi körök ismételten szidják az emberek hedonizmusát, nem gondolnak arra, hogy manipulált emberekkel állnak szemben. A sztárkultusz, a horror divatja nem a kisemberek fejében született meg. Egy ütemre táncol az emberiség, lesöprődnek a régi kultúrák a kozmopolitizmus vezényletére. Hol marad itt az Istentől alkotott sokszínűség, az értékek hierarchiája? A mai felszabadított ember egyre jobban érzi, hogy divatdiktátorok, sajtóhatalmasságok, gazdasági erők és struktúrák foglya.

ISTEN NÉPE. Isten eleve „nemzetközinek” akarta az ő népét, de az *igazi testvériség talaján*. A prófétai szó e téren tehát a hatalom és a gazdagság mítosztalanítása. „Ami a világ előtt alacsonyrendű és lenézett, azt választotta ki az Isten, a semminek látszókat, hogy megsemmisítse azokat, akik valaminek látszanak” (1Kor. 1,28). Az egyháznak azt kell tudatosítania a világban, hogy az *ember nem hatalmat kapott Istentől, hanem küldetését*. És ez a küldetés nem érdemen alapul, hanem *ingyenes ajándék: kegyelem*. A kisközösségek, amelyekben átélik Isten ajándékát, valóban megtapasztalják ennek a másfajta közösségnek szépségét.

A kegyelem azért is döntő az isteni közösség létrejöttében, mert olyan kincset jelent, amely korlátlanul áll rendelkezésre. A nekem juttatott kegyelem nem fosztja meg a másikat Isten kegyelmétől. Az emberi kapcsolatokat megmérgező irigység itt nem kap helyet. – Az egyházat is fenyegeti a kísértés, hogy hatalommal avatkozzék bele az emberek életébe, erővel akarja őket megtéríteni. Az egyház nem állhat úgy az emberekkel szemben, mint aki kívülről beszél bele életükbe. A prófétai szó kívülről ered, de belül hangzik fel. Ezt mutatja az Ige megtestesülése, s ezért kell az egyháznak is beletestessülnie az emberiségbe.

Zefirelli Asszisi Szent Ferencről szóló filmje nem véletlenül volt világsiker (minden fogyatékosága ellenére). A Nap-himnusz szerzője a világ minden dolgát el tudja fogadni és szívéhez tudja szorítani, mint testvért és nővért. Valahogy így kell nekünk is keresnünk az igazi emberi közösség útját.

Felhasznált irodalom: Isaac Asimov: A robbanó napok. Bp., 1987 – Ágh Attila: Globális kihívás. Bp., 1987. – Francis Crick: Az élet mikéntje. Bp., 1987. – Hoimar v. Dittfurth: A világegyetem gyermekei. Bp., 1973. – C. S. Lewis: Keresztény vagyok. Bp., 1988. – Nyíri Tamás: Antropológiai vázlatok. Bp., 1972. – Nyíri Tamás: A filozófiai gondolkodás fejlődése. Bp., 1973. – Karl Rahner: A hit alapjai. Bp., 1983. – Jon Sobrino: Ungerechte und gewaltsame Armut in Latein-Amerika (Concilium, 1988.1.) – Szent-Györgyi Albert: Válogatott tanulmányok. Bp., 1983. – Stanislaw Lem: Az emberiség egy perce. Bp., 1988.

Az egyházatyák az egyházban végrehajtandó minden reform eszméjét – s ebben az időben természetszerűleg csak részleg-reformokról lehetett szó – mindig egybekapcsolták a keresztény ember „reformatio-jának” és bizonyos „re-conformatio-jának” gondolatával, más szóval: a keresztény ember Krisztus képmása szerinti újjáalakításával.

Yves Congar

(A részletek a „Tekintély és szabadság” című művéből.)

IGEHIRDETÉSÜNK PRÓFÉTAI JELLEGE ÉS KÖVETELMÉNYEI

A felvetett téma gyakorlati jellegűnek tűnik. Elsősorban a tényleges igehirdetésnek szeretne támpontot nyújtani, hogy erőteljes, hiteles és hatékony lehessen. A gyakorlati feladat mögött azonban mély teológiai kérdés rejlik, mint a gyakorlat alapja; az igehirdetés és a prófétaság benső összefüggése, egymásra vonatkozása. Gondolatmenetünk a következő: először az igehirdetés megújulására figyelünk, majd az igehirdetés és a prófétaság lényegének tisztázása után egybevetjük a prófétai és az egyházi igehirdetést. A benső összetartozást követően néhány gyakorlati követelményt is megemlítnék.

AZ IGEHIRDETÉS MEGÚJULÁSA. A katolikus egyházban az igehirdetés a liturgia szerves része. Századunk kezdetén erőteljes liturgikus mozgalom keletkezett, amely igyekezett megújítani az egyház liturgikus életét. A mozgalom képviselői (Pius Parsch, R. Guardani; nálunk Szunyogh Xavér, Radó Polikárp stb.) arra törekedtek, hogy a liturgiába aktívan bekapcsolják a résztvevőket. Ezért érthetővé, élőszerűvé igyekeztek tenni a liturgia tényezőit, az imádságot, a közösségi szempontot, a liturgiában alkalmazott szimbólumokat, a liturgia szépségét. Kiemelt szerepet kapott a megújítási törekvésben az igehirdetés. Természetesen adódott a liturgia és a Szentírás kapcsolata, hiszen a liturgiában elsősorban szentírási szövegeket alkalmaznak. Az időközben elmélyülő Szentírás-kutatás pedig bőségesen ontotta az anyagot, a szempontokat, a Szentírás korszerű értelmezését.

Nagyban hozzájárult az igehirdetés megújulásához az a tényező, hogy a katolikus teológiában is egyre jobban felfigyeltek a teológia és a kérügma kapcsolatára. A kérügmatis teológia arra törekedett, hogy a kérügmát, Isten üdvözítő üzenetét kidolgozza és a lelkipásztorok számára számára közvetítse. Nagy teológusok számára nyilvánvalóvá lett, hogy az elméleti, tudományos teológiának az ember üdvösségét szolgáló teológiává kell lennie. Középpontba került az a feladat, hogy a teológia ráhangolódjon a mai ember gondolkodásmódjára, választ adjon az emberek kételyeire. A kérügma egyébként teológiai értelemben azt az igét jelenti, amelyet Jézus Krisztus és az egyház nevében, hivatalos megbízatás alapján hirdetnek a hívő közösségnek. Igen lényeges, hogy az ige megszólítsa a mai embert és hatékony legyen élete számára. A meghirdetett kérügma valóságosan felkínálja a benne kimondott valóságot, képes életté váltani tartalmi gazdagságát. Aki készségesen hallgatja és befogadja a meghirdetett és felajánlott igét, annak életében konkrétá válik maga az ige, aki végeredményben Jézus Krisztus személye. Ennyiben a kérügma lényegesen más és több mint a dogma, amely elméletileg, tételesen megfogalmazza a kinyilatkoztatás igazságát. Igen sok jeles teológus egyben jelentős igehirdető (pl. R. Guardini, K. Rahner, Prohászka Ottokár, Gál Ferenc stb.).

Az igehirdetést megújító tényezők között kiemelten meg kell említeni a II. Vatikáni zsinat szerepét. Lelkipásztori célkitűzéssel dolgozott a zsinat. Jelentős szempontokra mutat rá a kinyilatkoztatásról szóló konstitúció 7. pontja, valamint a liturgiáról tárgyalt konstitúcióban is találunk alapvető utalásokat az igehirdetésre vonatkozóan. Legfontosabb annak a tudatosítása, hogy kit is hirdetünk és kinek. Jézus Krisztus van jelen minden igehirdetésben. A Szentlélek megvilágosító és fenntartó ereje teszi igazán hatékonná az emberi erőfeszítést.

AZ IGEHIRDETÉS LÉNYEGE. Az igehirdetést megújító törekvések felszínre hozták az igehirdetés alapelveit, lényegi tényezőit. Világossá vált, hogy az igehirdetés az egyház alapfunkciója. Egyház és igehirdetés lényegileg egybetartoznak. Jézus maga fogalmazta meg ezt az összefüggést, amikor tanítványainak megbízatást és küldetést adott az igehirdetésre (Mt 28, 19–20). Továbbá az igehirdetés lényege a Jézusról szóló

tanúságtétel, ő van jelen az igehirdetésben, tulajdonképpen ő ennek a tárgya. Jézus nemcsak gondolatait, követelményeit tárja elénk, hanem önmagát, szeretetét közli velünk. Végeredményben maga Jézus szól hozzánk az igehirdetésben. A Szentlélek erejével és közbenjárásával hirdeti az egyház az Igét, akit maga Jézus küldött el egyházának, hogy teljesíthesse feladatát. Kezdetben különösen kidomborodott az igehirdetés sajátos karizmája, az igehirdetés karizmatikus funkció volt (1Kor 12, 4–11; Róm 12, 6–8). A Szent Pál által alapított egyházközségekben szembeszökően megjelennek a különböző karizmatikus tevékenységek; az apostoli, a prófétai, a tanítói funkciók. Az egyház igehirdetői teljes egészében tudatában voltak karizmatikus-prófétai szerepüknek. Isten Szava, Igéje az üdvörténelem folyamán megjelent mint teremtő Szó, mint törvényhozó és mint prófétai Szó. Minden erőteljes és hatékony igehirdetés háttérében mind az igehirdető, mind a hallgatók sejtették, hogy a Lélek ereje, a prófétai küldetés inspiráló erőként jelen van. Az Ószövetségben több mint kétszázszor felharsan a „szólt Jahve” kifejezés. De az Újszövetségben is eleven és hatékony a prófétaság szelleme. Keresztelő János igehirdetése prófétai jellegű volt. Jézus prédikációiban is megjelenik a prófétai szó sajátossága (pl. jajkiáltások, az eszkatologikus beszédek).

MI A PRÓFÉTAI JELLEG? A prófétaság eredetét és lényegét a kinyilatkoztatás tényében és módjában kell keresnünk. Isten kinyilatkoztatta önmagát, közölte az emberiséggel üdvözítő szándékát, Jézus Krisztusban akarta véghezvinni a dicsőítés és az üdvözítés művét. Ez a kinyilatkoztatás eseményben, szóban történt úgy, hogy az eseményeket megvilágítják a szavak, amelyek viszont az eseményeken alapulnak. A szóbeli közlés általában valóságos történelmi eseményekre vonatkozik, azok értelmét magyarázza. Ténylegesen ez az esemény-szó kinyilatkoztatás a prófétákon keresztül történik. A közvetlen, tévedhetetlen megragadási és közlési mód alkotja a prófétaság lényegét. Ezért nevezik a prófétákat „látóknak”, „megvilágosítottaknak” és „beszélőknek”. Tárgyilag a próféták az emberiség üdvössége érdekében isteni titkokat, a történelem értelmére vonatkozó magyarázatokat, a jelenben és a jövőben bekövetkező eseményeket, orákulumokat, jóvendöléseket, fenyegetéseket, ígéreteket rögzítettek és közölték. Formailag úgy közölték az élet, a történelem igazságait, hogy azok közvetlenül összefüggenek az örök élet igazságaival. Külön részesedtek a próféták a sajátos prófétai fényben, a természetfeletti megismerés egyik módjában; ennek a fénynek az erejében közvetlenül fölfogták és megértették az örök élet igazságait, és azokat tévedhetetlenül közölték. Igen jelentős az, hogy a kinyilatkoztatott igazságokat, az üdvösségre vonatkozó tanítást közvetlen érintkezésből merítették, közvetlen forrásból, isteni hatásból kapták és teljes bizonyossággal közvetítették. Míg a hitnél csak a közvetett érintkezés lehetséges a kinyilatkoztatás forrásával és a bizonyosság is közvetett, az isteni tekintéllyel rendelkező egyház közvetíti a híveknek a kinyilatkoztatás igazságát.

A PRÓFÉTAI IGEHIRDETÉS. A próféták nemcsak közvetlenül érintkeztek az önmagát és szándékát kinyilatkoztató Istennel, hanem tévedhetetlenül tovább is adták Isten népének az üzenetet. Igehirdetésükben lényeges elemek vehetők észre; a megbízatás, a meghívás, a hallgatók erőteljes megszólítása és fölszólítása, a súlyos isteni üzenet, az elfogadás és az elutasítás félelmetes alternatívája. Az igehirdetés tartalma és módja közvetlenül elárulja, hogy itt Isten szól, ő lép közbe, személyesen közli szándékát és akaratát, és igen magas személyi-erkölcsi követelményeket támaszt a hallgatósággal szemben. Általában drámai erővel robban be minden prófétai igehirdetés. A próféta szava erős, belsőleg igen erős, szinte érezhető, hogy vállal, szívét roppant titok nyomja. Csak azért tud olyan hatásosan beszélni, mert előzőleg figyelnie kellett az isteni megnyilatkozásra. Mielőtt megszólalt, már teljesen meg kellett adnia önmagát az isteni megnyilatkozás előtt. Néha fájdalmasan, néha alázatosan adja meg magát a próféta az őt legyűró eseménynek. Még ha dühös és fenyegető is, a szíve mélyén azonban szeretet és irtalom van, mert Istennel azonosult, aki a megmentő és szabadító igazság hirdetését bírta rá. Félelem, elégtelenség, alázat, menekülni-aka-

rás, sőt néha kétségbeesett tiltakozás is kiérződik súlyos szavaikból. Minden prófétának egészen egyéni stílusa és beszédmódja van, hiszen az isteni hatás teljesen felszabadította egyéniségét és szellemi erejét. Biztos öntudattal, küldetéstudattal lép a nép, a király, a papság elé és közvetíti Isten üzenetét. Ha kell, nyugtalanít, ha kell, vigasztal.

Igen változatos és színes a prófétai igehirdetés. A szavakból kivehetők, hogyan kapták az üzenetet. Látomásuk, víziójuk, inspirációjuk, hallomásuk, álmuk vagy különös találkozásuk volt, amelyek képessé tették őket a kinyilatkoztatás megfogalmazására és közlésére. Minden prófétai szóban megérezzük a hamisíthatatlan, felcserélhetetlen és felülmúlhatatlan isteni ízt és zamatot, gondolatot és szándékot. Magát a prófétát is lefoglalja és megremegteti Isten jelentkezése, kisajátítja egzisztenciáját, életét átalakítja, sokszor lehetetlennek tűnő helyzetekbe is sodorja hivatása. A próféta azonban győzi a nehézségeket, mert hivatástudata erejével képes önmagán túllépni és túlnőni. Megjelenhet a prófétai igehirdetés mint bölcsesség, intő szó, vonatkozhat kultikus dolgokra, átfoghatja a mindennapi életet, de néha áttöri az immanens élet kereteit. Sajátos jellemzője a határozott elszántság, a hatásos nyelvi kifejezőképesség, a képes beszéd, a szimbolika gazdagsága. Mivel a próféta közvetlenül isteni üzenettel lép föl, ezért szava önmagát igazolja, önerejében hangzik föl, hiszen isteni szó. Még rajta van a kinyilatkoztatás harmata. Teljesen abszolút és autonóm, minden más értelmezést relativizál. A kinyilatkoztatás eredeti, éles és sokszor nehezen viselhető fényében ítéli meg az életet és az embereket.

Igen jellemző a prófétai igehirdetés viszonya a szóhoz, a beszédhez. Néha csak jelképes cselekedeteket hajtanak végre, de általában beszélnek a próféták. Szavaikból erőteljes meggyőződés árad, mivel az élő Isten szuverén önközlését hirdetik. A lehető legszorosabb összefüggés van a próféta hivatása és a meghirdetett üzenet között. Más a pap, a kultikus szolga viszonya Istenhez. Ezeknél már intézményesített formában, áttételesen jelenik meg az isteni kinyilatkoztatás. Így hát egészen eredeti igazsággal és mélységgel rendelkezik a prófétai szó. A próféták szava mindig üdvösséges helyzetet teremt, akár a múltat értelmezi, akár a jelent magyarázza vagy a jövőbe tekint. Mivel tehát a prófétai igehirdetés közvetlenül és tévedhetetlenül közli a kinyilatkoztatást, ennél fogva a kinyilatkoztatáson alapuló és már intézményesített egyház számára a prófétai üzenet és kritika a legbensőbb, leghatékonyabb mozzanat, mely szüntelenül táplálja és megújítja.

AZ EGYHÁZ PRÓFÉTAI IGEHIRDETÉSE. Előkészítő és megalapozó szempontok után most már jellemezhetjük az egyház prófétai igehirdetését. Az igehirdetés és a prófétaság között benső összefüggés van. Így hát csak a már felfedett összefüggést kell alkalmazni az egyház életében megjelenő igehirdetésre. A prófétaságnak, az ebből áradó erőnek, példának és hatásnak, illetve az esetlegesen prófétaként föllépő személynek az egyház életében mindig alapvető és döntő jelentősége van. Elsősorban azért, mert az egyház a kinyilatkoztatott igazságra épül és a kinyilatkoztatással való eleven érintkezés számára a leglényegesebb. Éppen a prófétai szó közvetíti ezt a kinyilatkoztatást. A próféta sikeresen tárgyiasítja az emberi szó adta lehetőségeken belül a kinyilatkoztatás hirdetését. Aztán a prófétai szó közvetlenül ébreszti a hitet, követel, és ez a hit az egyház életeleme. Igen nehéz és kockázatos a prófétai szó meghallása után közömbösnek vagy ellenségesnek maradni. Maradandó példakép és szüntelen inspiráló erő a prófétaság. Lényeges figyelni a prófétai tapasztalatban létrejövő értelmezési körre. Kölcsönösen feltételezi és igazolja egymást a próféta küldetése és üzenetének tartalma. Valóságos kegyelmi tapasztalaton belül történik az üzenet meghallása, közvetítése, elfogadása vagy elutasítása. Nyugodtan összehasonlíthatjuk az egyház életében a prófétai tapasztalatot a misztikus tapasztalattal vagy a magánkinyilatkoztatással. Köztük nincsen lényeges ellentét, csak a prófétaság erőteljesebb, jelentősebb és egyetemes érvényű tapasztalata.

A prófétai hivatás a legteljesebben az üdvtörténet folyamán Jézus Krisztus személyében és működésében jelent meg. Ő az abszolút üdvözítő, teljes és végérvényes értelemben próféta, aki beteljesíti, maradandóvá és felülmúlhatatlanná tette az egyház életében a prófétai igehirdetést. Isten üzenetének közvetlensége, tévedhetlensége

Jézus személyében megvalósult. Az egyház pedig Jézus maradandó jelenlétének örököse, képviselője és közvetítője éppen az igehirdetés által. Legeredményesebben az egyház az Igét, az érvényes isteni szót a szentségek kiszolgáltatásában aktualizálja. Különösen az igehirdetésben maradt meg a prófétai jelleg az egyház életében. Gondoljunk itt az egyház történelme folyamán megjelenő karizmatikus-prófétai személyekre, akik szabad karizmájuk révén közvetlenebbül részesedtek Krisztus Urunk prófétaságában. Az egyház a hordozója, kiosztója eme karizmatikus prófétaságnak és csak az egyház nevében hitelesíthető igazán. Az ilyen igehirdetésnek lényegi feladata: nehéz és szinte lehetetlen helyzetekben is aktualizálnia kell az evangélium szellemét és követelményét. Feladata továbbá az egyház megújítása – a kemény kritika és az új feladatok felfedése révén. Súlyos történelmi helyzetekben és döntésekben a prófétai szó teremtett rendet, tisztította meg az egyház életét, vitte előre és tovább Krisztus egyházának ügyét. A prófétai jelleg különösen a szellemek megkülönböztetésében jelentkezik.

Sajnos, előfordulhat, hogy a hivatalos egyház képviselői elnyomják vagy elhallgattnak igyekeznek a prófétai szót. Prófétai lelkületű igehirdetők készítik a hivatalos, szolgáló papságot arra, hogy újra átgondolják, megújítsák és a kinyilatkoztatás célkitűzéséhez igazítsák mondanivalójukat, hogy visszatérjenek az eredeti lényegi üzenethez. A pap nem lehet csupán adminisztrátor, funkcionárius, kultikus szolga, ő elsősorban az isteni üzenet hirdetője, az önmagát kinyilatkoztató és közlő Isten szándéka szerint. Erre az eredeti és lényegi feladatra figyelmeztetik a prófétai lelkületű igehirdetők az egyház képviselőit, ezt a lelkületet erősítik és táplálják.

NÉHÁNY KONKRÉT KÖVETELMÉNY. Az igehirdetés prófétai jellegéből fakadó követelmény és következmény az, hogy az igehirdető Isten embere, a közvetlenség, a szó embere, ha kell, kemény kritika vagy szelíd vigasz embere. Tartalmilag ez arra utal, hogy az igehirdető mondanivalója mindig valóságos tapasztalaton alapuljon; történelmi távlata, valóságos íze-zamata legyen mindannak, amit hirdet. Személyes követelményként megemlíthető a valóságérzék, fogékonyság a történelem értelmezésében, érzék a jövő feladatai iránt, kritikai tudat és nagyon nagy közvetlenség. A prófétai igehirdetésben lényegi követelmény – éppen a prófétaság következményeként – a kinyilatkoztatással való közvetlen érintkezés. Különösen érvényes a prófétai igehirdetésre: *hierotheus doctus est non solum discens sed et patiens divina*. Vagyis: az igehirdetőnek is meg kell tanulnia, de főképpen el kell szenvednie az isteni dolgokkal való érintkezést és ez megéreződik közvetlenül szavain. Egyébként mi az a mag, amelyből kinő a prófétai igehirdetés? A kinyilatkoztatott igazságokkal való közvetlenebb érintkezés, annak szinte közvetlen érintése és közvetítése. Akit közvetlenül, személyesen is megérint az isteni üzenet, az személyes módon fejezi ki önmagát. Szellemi kincsét sajátosan összegzi, igazolja, láttatja. Nem csupán elméleti igazságot fejteget vagy valamilyen véleményt, hanem szemléleti igazságot fejez ki, azaz úgy beszél, mint aki szemléli, látja azt az igazságot, amely megragadja és kénytelen róla szólni. A prófétai lelkülettel megáldott igehirdető mondanivalóját megragadó meggyőződéssel adja elő, szinte egyéniségével azonosulva, önmagán átszűrve mondanivalóját tesz tanúságot, de úgy, hogy saját egyénisége átizzik az isteni üzenettől, és nem az üzenetet másítja, színezi egyénisége. Egyszerűen azt is mondhatjuk, hogy élményszerűen, hiteles élményszerűséggel közli az élményszerű igazságot. Az ilyen igehirdető gyakorlattá és léletté tudja tenni az igazságot hallgatói számára. Maga a szónok meglepetten érzi, hogy a valóságot, a szót, a mondanivalót készen felfedi, megtalálja lelkében, nem kell erőlködni, csak figyelni és engedelmessé válni. Aztán a szó és a valóság egyszerűen mintegy azonosává válnak beszédében. Ez természetesen a Szentlélek műve, ihletése. Aki átéli az igazságot és így közvetíti, az eleven tudatában van annak, hogy Isten nevében és Isten ügyéért szól, az felsőbb ihletés alapján szólal meg és bizonyosan a Szentlélek ösztönzi szólásra. Végeredményben az egyházban a prófétai igehirdetés a Szentlélek titokzatos működésének eredménye. Igen hálásnak kell lennünk a gondviselő Istennek, ha az egyházi igehirdetésben fölhangzanak, felcsendülnek prófétai hangok és szavak, ha valaki prófétai jelleggel hirdeti az Igét.

KISKÖZÖSSÉGEK A KÖZÉLETBEN

EGYHÁZ ÉS TÁRSADALMI KÜLDETÉS. Az egyház magáról vallott felfogásában az utóbbi évszázadban jelentős átalakulás tanúi lehettünk. Ennek a folyamatnak ma sincsen vége, sőt kritikus hangvételűbb teológusok az aggiornamento lelassulásáról, visszafordulásáról is beszélnek.¹ A korábbi *societas perfecta* gondolatát a II. Vatikáni zsinaton felváltja a *vándorló nép* képe, melynek „lumen gentiumnak” kell lennie. Jézus szavai szerint: „nem azt kérem tőled, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy óvd meg őket a gonosztól” (Jn 17, 15). A zsinat előtt az egyház úgy tekintett a világra, mint ellenséges nagyságra, mint kegyelemmel elárasztandó, kárhözatra szánt tömegre. A zsinat dokumentumaiban megjelenik a világgal (és vallásokkal) kapcsolatos tolerancia, megjelenik egy halvány reménysugár arra, hogy a „titokzatos test” a maga arcát a „népek szemében látja tükröződni”.

E fordulatot jelzi a *Pacem in Terris*ben megjelent, majd a zsinaton jelentős szerephez jutott fogalom: „idők jelei.”² Az egyház Istennel nem csak a szent forrásokban találkozhat, hanem a profán világ jelenségein át is szól az Úr: *vox temporis, vox Dei*. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az egyház „kegyelmi” felismerései bekövetkezhetnek a „közélet” változásai révén is. Ez a belátás, ill. ennek alkalmazása új keletű a teológiában. A kegyelem és a közélet világát hagyományosan szétválasztó elképzelést jól illusztrálja az a freskósor, melyet a szegedi dóm bal oldali mellékoltára fölötti üres helyre festettek néhány éve Szent Gellért életének epizódjaiból: Gellért kegyességi zarándoklaton a Szentföldre, Gellért a királyi udvarban, Gellért a Bakonyban remete-ként. Az utolsó képen Gellért az égre tekint. Mintha evilági küldetését befejezve most Istenhez, a kegyelem forrásához fordulna. A közéletből a kegyelem felé. Az embereket és (köz)ügyeket kutató tekintet immár az égre irányul.

A kegyelmi élet és a köz-élet ilyen feszültségének egyik legfőbb oka az, hogy az egyház meg akarja őrizni azonosságát (evilágban, de nem evilágból valóságát). A zsinat így ír erről: „Az egyház egyszerre látható gyülekezet és kegyelmi közösség; együtt menetel az egész emberiséggel, a földi sorsban osztozik a világgal és kovásza vagy éppen Leleke a társadalomnak, amely arra hivatott, hogy megújuljon Krisztusban és átalakuljon Isten családjává” (GS 40).³ 1980-ban pedig megjelent az a vatikáni dokumentum, mely megtiltja a papoknak, hogy politikai szervezetekbe tartozzanak hivatkozva arra, hogy csak megosztást szül az egyházban.⁴ Ennek a nyilatkozatnak egyházi jogi következményei lettek, pl. a nicaraguai miniszter-papok esetében.⁵ Ugyanakkor az egyházi tanítóhivatal rendre buzdítja a laikusokat, hogy vegyenek tevékenyen részt a társadalom, a közjó alakításában, vagyis politizáljanak.⁶ Az egyház tehát igyekszik megőrizni identitásának elengedhetetlen aspektusát: kegyelmi intézmény, ugyanakkor igyekszik a világ rendjére befolyással is lenni. Az egyház bár elismeri, hogy a világból érkező impulzusok nagyon is tartalmazhatják Isten üzenetét, mégis vonakodik magát kiszolgáltatni a világi eszközök és felismerések áhítat nélküli kategóriáinak és elemzéseinek.⁷

Ezen a ponton ma forrong az egész világegyház. Európától Latin-Amerikáig, Dél-Afrikától az USA-ig viták, egymásnak ellentmondó állásfoglalások jellemzik a légkört. A politika megosztja a lelkeket. E megosztási szellem eredete nem lokalizálható sem a klérusra (amely távol tartja magát a közvetlen politizálástól), sem a közéletben közvetlen aktív laikusokra.⁸ A találkozási készség, amely a zsinat óta kétségtelenül jellemzi az egész egyházat, megrázza magát az egyházat is. Komoly kérdéseket vet fel belső életére vonatkozóan is. A bizonytalansági érzés pedig kedvez a fundamentalizmusnak, amely ismét csak megnehezíti a kölcsönösen gazdagító párbeszéd lehetőségét.⁹ Az egyház és a világ újfajta találkozásából eredő önreflexiók az egyház belső megújulásának legfőbb törésvonalaira is ráirányítják a figyelmet (tévedhetetlenség, hivatal, szexualitás, missziók stb.).

Egy tanulmány, de akár egy könyv is kevés lenne annak a kérdésnek körüljárására, hogy az egyház ma milyen viszonyban áll a világgal, hogy erre a világra milyen

gondolatok és eszközök útján próbál hatni, vagyis miként kísérel meg betölteni prófétai küldetését. Ebben a tanulmányban arra szorítkozunk, hogy ezt a tág témát csak az egyház és a társadalom hajszálygőkereire, a kisközösségekre vonatkozóan körvonalazzuk. Vajon létükkel milyen értelemben és hogyan végeznek prófétai szolgálatot a világban és az egyházban? Általánosságban beszélünk a kisközösségekről. Nem adunk precíz definíciót.¹⁰ A magyar közösségek értékelésétől eltekintünk, miközben hangsúlyozzuk, hogy ezek elemzése és komoly értékelése elengedhetetlen feladata a magyar egyháznak.

KISKÖZÖSSÉGEK EGYHÁZI KÜLDETÉSE A TÁRSADALOMBAN. Az egyház Krisztus hármas küldetésében részesedik: papi, királyi, prófétai. Ahol bármelyik hiányzik, ott az egyház alapvetően torz Krisztus-arcot jelenít meg híveinek és a világnak. Ez a hármas küldetés az egész egyházra érvényes. Nem emelhető ki belőle a többi kárára egyetlen rész sem. Sem úgy, hogy a küldetés egyik elemét szembeállítjuk a másikkal, sem úgy, hogy a küldetés egyes elemeinek „végrehajtását” egyes egyházi csoportokra szorítjuk. A hármas küldetés mindenütt jelen van, csak megvalósult jellegzetességei eltérőek. A kisközösségek, amennyiben az egyházat jelenítik meg, szintén rendelkeznek e hármas küldetéssel. Isten dicsérete, a közösség rendezettség és az evangélium hirdetése alkotja létük hármas fundamentumát. Arról, hogy a kisközösségek egyházat jelentenek avagy csak egyházi jegyekkel rendelkeznek, a vélemények eltérőek.¹¹ A zsinat kaput nyitott a részegyházakban megjelenő teljes egyház gondolatának (vö. LG 26). Az ilyen kisközösségekben áttűnik az egész egyház, mint egy tenyérnyi vízben az egész forrás. A részegyház feltételei megjelenhetnek egy kisközösség szintjén is. Ha az egész egyház az egész világ számára teljesíti a hármas küldetését, akkor ennek mintájára a részegyház a világ egy részének, a kisközösségek pedig a társadalom kis közösségeinek. A hatások természetesen nem ennyire sematikusak. E párhuzammal csak azt szeretném egyértelműen kiemelni, hogy a kisközösségek prófétai küldetése az egyház egészének prófétai küldetését jeleníti meg a helyi társadalomban. A társadalom alapsejtjei a kisközösségekben szintén az egész egyházzal találkoznak, amikor testvéri közösségekben dicsőítik Istent, elmélyítik üzenetét és életüket legszentebb áldozatokként felajánlják Neki.¹²

PRÓFÉTAI ÉLETMINTA. Lássuk tehát, melyek azok a vonások a magyar kis-, ill. bázisközösségek életében, amelyekkel megvalósítják az egyház prófétai szerepét a helyi társadalomban. Természetesen más országokban másutt van a hangsúly, ha léteznek is lényeges közös vonások. A kisközösségek, szociológiai jellegzetességük-nél fogva, nem is tűrik a kontinentális általánosítást.¹³

1. A hiteles gyakorlat mint kritérium. Az egyházi kisközösségek vagy annak erejében jönnek létre, hogy egy aktív keresztény maga köré „népet” gyűjt vagy úgy, hogy egy megalakult kiscsoport keres magának olyasvalakit, akiben megbízik, akire figyelni akar. Mindkét esetben elmarad a társadalomra egyébként gyakran jellemző beültetett, felülről, oldalról behelyezett vezető lehetősége. Akire nem hallgatnak, az nem képes maga köré embereket verbuválni, vagy akire nem akarnak hallgatni, azt nem kéri-választják vezetőnek, „lelki”-atyának. A hierarchikusan, „felülről” szervezett katolikus egyházban az ún. bázison, a keresztény nép kiscsoportos szervezettségében, demokratikus¹⁴ alapvonásokra találunk. A meglévő „felszentelt” helyi vezető – a „rendszer embere” – akkor kerül konfliktusba a mintegy konkuráló, spontán csoportvezetővel, ha tekintélyét akár vallási, akár jogi alapon ki akarja terjeszteni arra a helyi közösségre, melyet nem ő gyűjtött, s amely őt nem választotta. Ha alkalmas a vezetésre, akkor vagy már választják, vagy képes olyan népet szerezni, amely partneri kapcsolatot létesít a meglévő spontán csoportokkal.

Az ilyen szerveződésben a hiteles gyakorlat a döntő kritérium. Ez nem csak azt akadályozza meg, hogy a csoporton csoportidegen érdekek és elemek legyenek úrrá, hanem azt is, hogy a csoport a maga azonosságát idegen érdekeknek történő megfelelésben legyen kénytelen kifejleszteni. A hiteles gyakorlat nem csak azt jelenti, hogy a vezető egyetlen feladat megoldásában cselekszik helyesen, hanem azt, hogy a közösség az ő egész életének gyakorlatát ítéli követésre méltónak.

A hiteles gyakorlat kritériuma szelektál: ha a vezető valamilyen oknál fogva eltér a közösség által vallott normáktól, akkor elveszíti népét. Minthogy a közösségben igen személyesek a kapcsolatok, a társaság képes különbséget tenni a krízis és a megalkuvás, a bűn és a hittagadás között. A vezető annak a keresésnek, kísérletnek elkötelezettje, amelynek alapján neki a közösségben éppen a vezetési feladat keletkezik. És fordítva: a csoport éppen abban a vállalkozásban választja vezetőjét, amely annak életében a leglényegesebb viszonyulásokat határozza meg. Ez az egység – mondhatjuk bátran: kölcsönös érdekesség – olyan soros köteléket jelent, mint az „ösközösségi nagycsaládban” a megélhetés és fajfenntartás érdeke.

A vezető nem rendelkezik hatalommal a közösség fölött, csak az érvelés és hitelesség hatékony eszközeivel. Semmit sem kényszeríthet a tagokra, s azok sem a vezetőre. A közösség vállalásai a valódi élethelyzet függvényében alakulnak. A tagok nem kényszerülnek olyan közösségi vállalásokra, melyek az addig tett vállalásaikat (család!) nullifikálnák. Amire azonban valós alapokon igent tudnak mondani, annak képviselésében az alapvetően meghatározó legalsóbb szinteken teljes az egység, s így nagy az átütőerő – család, baráti kör, helyi társadalmi közeg. Az a biztonság, amely az ilyen integrált (helyi) társadalmi létből fakad, többet jelent a tagoknak, mint a racionálisan indokolt fejlődés.

Ha etikai kategóriákkal akarjuk kifejezni ezt a szociológiai viszonyt, akkor azt mondhatjuk: a közösség a fennmaradás (élet) princípiumát tételezi a vállalások etikai kritériumának. Bűn az, ami sérti az életet. Erény az, ami szolgálja.

2. Szolidaritás az anyagiakban is. A kisközösségek helyi társadalmának mikrovilága nem független az anyagiaktól. A nagyegyházak egyházi adót szednek és esetenként adományokat gyűjtenek. Ez a gyakorlat az egyesületi tagok anyagi elkötelezettségéhez hasonlít. Az egyházi kisközösségek tagjai ha gyűjtenek, akkor olyanok javára, akiknek életszínvonala messze a világtól alatt van: nevezetesen indiai, afrikai, erdélyi éhezőknek, a világ peremén nyomorgóknak – függetlenül azok politikai vagy vallási hovatartozásától. Nem mintha nem találhatnának saját körükben is rászorulókat. Őket nem intézményesen, hanem saját kezdeményezésből próbálják támogatni. A távoli vidéken élők adományokkal való felkeresése: katolikosz – egyetemes. Ez az adakozás jól jellemzi az anyagi javakkal kapcsolatos kisközösségi magatartást, mely szívesen hivatkozik a hegyi beszéd mondására: „Boldogok a Lélek szerint szegények”. Lélek szerint, tehát teljes irányultsággal.

A kisközössésnek nincs köztulajdona. Vannak olyanok, melyek együtt élnek – mintegy „szeretet-telepen”. Magántulajdonukat bocsátják tetszés szerinti mértékben a közösségi tagok rendelkezésére. A többség ilyen formában nem él együtt, de a tagok számíthatnak egymásra. Szoros és személyes kapcsolatuk megengedi, hogy a közösség a valós szorult helyzetben lévő támogatassa. A személyes segítség nem taszít a lekötöttség megalázó helyzetébe. A tagok pénzüket, eszközeiket, ingatlanukat úgy tekintik, mint a nagy közösségi család lehetősége. Megtapasztalhatják a „százannyit”: vagyis azt az anyagiakban is megmutatózó összetartást, aminek erejében az ország számtalan városában, falujában átmenetileg otthont, meleg ételt, gyors kölcsönt nyújtanak egymásnak. Ez az alapmagatartás tompítja azokat az öröklött anyagi különbségeket, melyek egyéb esetben megmérgezhetik a mélyebb baráti kapcsolatokat is.¹⁵

Az anyagi javakkal való ilyen bánásmód alapvetően tér el a megszokottól. Nem csak baráti segítségnyújtásról van szó, hanem a javak sajátos értelmezéséről. Az általános tapasztalat azt mutatja, hogy az emberek annál távolabb kerülnek egymástól, minél többel rendelkeznek. A szegények között nagy az összetartozás. Az anyagi javak társadalmi szerepével kapcsolatban nem a magán-, ill. köztulajdon melletti döntés a kulcs, hanem az a szellemiség, ahogyan ezt vagy azt az elosztási módot alkalmazzuk. A kisközösségi közeg alkalmas annak elsajátítására és megmutatására, hogy a javak lehetnek áldásai egy kapcsolatnak, ha az ajándékozó szeretet szentségeivé válnak.

3. Metanoia. A kisközösségek tagjait nem jellemzi az információk világától való elfordulás – egyfajta „remetekivonulás”. Hazánk történetének elmúlt évtizedeiben azonban kialakult bennük is egyfajta érthető idegenkedés a közélettől. Ami hivatalos,

az nem isteni, mert a Hivatal sem isteni. Ezzel a szóval jellemezhető az a felfogás, ami az információkkal és eszmékkel való bánásmód technikáját kialakította.

A csoporttalálkozókra mindenki hozhat bármilyen hírt, gondolatot, meglátást, megérzést. Általában azonban nem ezek alkotják a találkozó gerincét. A főtéma mindig egy előre elhatározott, mindenkinek időben kézbeadott dolgozat vagy tanulmány. A téma feldolgozásának legfőbb szempontja a metanoia a magatartás formálásáért. Ezért a tagok állást foglalnak a megismertekről. Nem tudományos vita folyik, hanem sokszor szenvedélyes igazságkeresés. Nem sürget a szükség arra, hogy nyomban általános és kötelező érvényű vélemények alakuljanak ki a találkozó végére, hiszen mindenki tudja, hogy formálódási folyamatnak részese és művelője. Az egészséges kisközösség nem ismer ideológiai kényszert – megpróbál a meggyőzés erejével hatni. A téma átbeszélése után elcsendesedik a kiscsoport és elmélyíti a benyomásokat. Az objektív tartalmak kifejtése után mindenki saját magával néz szembe, új elszánásért, lendületért, hűségért könyörögve.

A belátások, a meggyőződés folytonos formálódása erejében a tagok felnőtté érnek abban, amit vallanak. Ez beton alapot nyújt az ún. civil vonakodás gyakorlatához. Ennek értelme az, hogy belső (egyéni vagy kiscsoportok) indítástól a tagok egyesével vagy közösen a felfogott igazságtartalom szerint olyasmit cselekszenek, amit a (szűkebb vagy tágabb) környezet nem tesz, vagy aminek ellenkezőjét parancsolja. Klasszikus értelmű prófétai tettekről van itt szó. Nem a társadalmi nyomás, nem az ideológiai kényszer és nem a kikényszerítő hatalom parancsára, hanem úgy mond a „lelkiismeret szavára” tenni vagy elhagyni valamit. Ez a „belső hang” szerinti élet a gondolatok és tettek sziporkázó sokféleségét festi a közös palettára. Az alternatív gyakorlat művelése és elfogadása annak erejében lehetséges, hogy polgári engedetlenség gyakorlata a közösség szolidaritása miatt nem teszi az úttörőket elkeseredetté vagy vagdalkozóvá, hiszen amennyi ellenállást, bántást kapnak a (társadalmi) „terepen”, annyi megerősítést a közösségtől. Erre a legjobb példa a lelkiismeret foglyai hozzátartozóinak közösségi támogatása.

Az elmondottakból kitűnik, hogy ezek a közösségek valóban előremutatnak létükkel és magatartásukkal. Törekvésük arra, hogy az evangélium szerint éljenek és a helyi társadalomba való beágyazottságuk mindig az aktuális társadalmi helyzet kihívására adja meg a választ vagy annak irányát. Reményt jelentenek a társadalmi és hasonló emberarcú és emberért élő közösségek szaporodnak el, illetve ezek életéhez az emberi élethez megteremthetők e feltételek. Hazánkban a társadalmi átalakulás felszabadulás utáni nagy fordulata következtében egy egész népet akart az új rendszer átalakítani: gazdasági, tudati és kapcsolati szinten egyaránt. Ez utóbbi elérése és önmaga biztosítására emberi újraelosztást végzett. A hagyományos közösségi és érdekkapcsolatok tudatos megsemmisítése útján kívántak új embert és új népet teremteni. Ennek sikertelensége ma már közhely, emléke azonban máig is a közösségteremtés és közösségi hatékonyság akadályozója. Mondhatni: az egyházi kisközössége, a maguk tántoríthatatlanságával, már pusztán létükkel is maradandó és ma hiányként megélt alapvető emberi életfeltétel hordozói: meglétük prófécia.¹⁶

Ugyanakkor a kisközösségek az egyház reményei is, amint azt VI. Pál óta a pápák szívesen hangsúlyozzák. Az egyháznak is szüksége van reményre eljegesedett, megmerevedett, sokszor a kor kihívását késve, félve felismerő és követő magatartásában. A meleg, otthonos, hívogató¹⁷ és támogató egyház reményét hordozzák és mutatják fel ezek a kisközösségek. Megrendszabályozásuk mindaddig hiábavaló és értetlenségbe ütköző kísérlet, amíg igazi mivoltuk, létük és igényeik tárgyzerű elbírálásában nem részesülnek.¹⁸ Bennük ugyanis mikro-közegben, mikro-jellegzetességekkel a nagy egyházak nehézségei és anomáliái tapasztalhatók meg inverz képként.

A KÖZVETLENSÉG FELÉRTÉKELÉSE. Úgy tűnik, az élettér, amelyben az igazán emberi hatás lehetséges, az a társadalom mikrovilága. Éppígy úgy tűnik, hogy az egyház megújulása, hivatásában való elmélyülése szintén a helyi egyházak, az egyházközösségek és a házi, ill. családi egyházak szintjén realizálható. Ugyanakkor mindkét irányból nagy a kísértés a totalitás csálóka igényére: mindenkinek mindent

akarni. Ez a hierarchikusságát túlzottan hangsúlyozó egyházi vezetésre is jellemző, nemkülönben a szocialista és távol-keleti országok monopolisztikus állami intézményrendszerére. Bármennyire is reményt és áldást jelentenek az élő közösségek az egyházban és a társadalomban egyaránt, nekik is szembe kell nézniük a múlt infantilizáló kísértésével, amelyre bőséges alapot ad az a nehézkes fejlődés, melyben az egyház és az ország vezetősége partnerként tekinti a polgárokat. Ennek a lassú és nem is mindig látható fejlődésnek a közösségi gondolkodásra is van negatív hatása. Ilyenek az intézményesség túlértékelése, a mindenképpen országos hatáskörre törekvés, valamint az agnosztikus ideológiai vákuum totális elméletekkel való megtöltésének igénye. Abban a mértékben, ahogyan az állami vezetés lemond monopóliumáról a társadalommal szemben és abban a mértékben, ahogyan az egyházi vezetés lemond az összes karizma integrálásának igényéről, úgy lesznek képesek a (kis)közösségek felértékelni a helyi társadalom szerepét és a maguk prófétai küldetését. Ezek a felismerések azt erősítik meg, hogy az egyházban is szükség van gondolati és szerkezeti átalakulásra, a kisközösségekben, vagyis (ellentétben a tömeggel) népben gondolkodó lelkipásztori program feltételeinek megteremtésére. Ezzel a konklúzióval nem léptük túl a kisközösségek prófétai küldetésének tárgyalását. Hiszen éppen az a prófétai küldetés egyik sajátossága, hogy a közeget alapjaiban érinti. Azok a kisközösségek, melyek prófétai küldetésüket egyfajta negédes egyházszerepet nevében nem engedik a gyökerekig hatolni, azok lehetnek ugyan az establishment hivatkozási alapjai, igazán azonban nem lehetnek sói, kovászai az egyháznak és a társadalomnak.

A próféták sorsa a Biblia és az egyháztörténelem tanulsága szerint sosem volt fényes. Ha ma hazánkban a kisközösségek prófétai küldetése nem is vált ki olyan egyetemleges tagadást, mint korábban, azt erősen tudniuk és tudatosítaniuk kell a mindenkor Szodoma királyával szemben, hogy erejük nem az evilági nyereségben van: ne mondhassad, hogy te tetted gazdaggá Abrahámot (Ter 5, 23).

Jegyzetek: 1. N. Greinacher – H. Küng (szerk.): Katholische Kirche – wohin? Piper, 1986; az ún. Kölner Erklärung, 1988. december, P. M. Zulehner: Wider die Resignation in der Kirche, Herder, 1989. – 2. UR 4, AA 14, GS 4, 11kk, PO 9; továbbá II. János Pál: Familiaris consortio 5–14, Dives in misericordia 10–12, Redemptor Hominis 15–17. – 3. Vö. GS 42kk és 76, ChD 19. – 4. C1C 285. kán. 3. p., 287. kán. 2. p. – 5. A szocialista országokban másképpen fogantatották ezt az intézkedést, aminek aligha teológiai oka van. – 6. II. János Pál: Christifideles laici 15, főképpen pedig 42; „a laikusok nem vonakodhatnak attól, hogy bekapcsolódjanak a politikába.” – 7. N. Meite – H. Steinkamp: Sozialwissenschaften und praktische Theologie, Patmos, 1983. – 8. Ezt az ambivalenciát sokféleképpen próbálják feloldani, eddig sikertelenül. Vö. G. Lohfink: Wie hat Jesus Gemeinde gewollt, Freiburg, 1982; H. Büchele: Christlicher Glaube und politische Vernunft, Patmos, 1987. – 9. J. Niewiadomski: Katholizismus – Synkretismus – Fundamentalismus, in: Eindeutige Antworten? 195–203. itt: 198–9. – 10. Az erre vonatkozó irodalom hiányos, ill. nagyrészt csak kéziratos formában található meg. – 11. L. Boff: Kirche im Werden, Grünewald, 1980. 23–28. – 12. Külön dolgozat tárgya, hogy a kisközösségek megítélésénél ezt a radikális, ill. lényegi egyháziságot a hármasküldetés mindegyik szejletében vizsgálni kell, valamint egyháziságukat csak ilyen eminenter egyházi szempontok szerint szabad mérlegre tenni. Ennek hazánkban ma is nagy súlya van. – 13. H. Frankemölle (szerk.): Kirche von unten (Alternative Gemeinden), Kaiser und Grünewald, 1981; C. Boff: Physiognomie der Basisgemeinschaften, Concilium 17, (1981), 4, 317–324. – 14. Ez a fogalom a jelenlegi egyházi vezetésben irritálóan hat, mert részben szentségtilag, részben egyházfegyelmi szempontból állítják szembe egymással a két nagyságot: vezetők és közösség. Egyik sem szükségképpen szembeállítás, amit az első keresztény évezred elmélete és gyakorlata igazolt is (vö. E. Schillebeeckx: Pleidooi voor mensen in der kerk. Baarn, 1985.). Mi csak a hatékonysági szempontot tartjuk szem előtt. – 15. Hazánk gazdasági helyzetében ez a vonatkozás a kisközösségeket még nagyobb kreativitásra kell ösztönözze. – 16. Vö. Hankiss E.: Közösségek válsága és hiánya. in: Társadalmi csapdák Diagnózisok 1. Magvető, 1983. 205–240. – 17. Vö. Szennay A.: Kirchenträume für Ungarn. Diakonia (18) 1987. 1. 62. – 18. F. Strazzari: A magyar egyház lelkipásztori problémái. Beszélgetés Szennay András pannonhalmi főapáttal. Egyházforum 2. (1989). 5–6, 122.

Számunk írói: *Baán István* főiskolai tanár, Nyíregyháza – *Bán Endre* plébános, Pécs – *Fila Béla*, a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia professzora, Budapest – *Jelenits István* SchP tartományfőnök, Budapest, – *Kamarás István* szociológus, Budapest – *Máté-Tóth András* szociológus, Szeged – *Miklós Antal* ny. plébános, Székesfehérvár – *Rózsa Huba*, a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia professzora, Budapest – *Tarnay Brúnó* OSB, a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia professzora, Pannonhalma

INHALT

ANDRÁS SZENNAY: Unsere prophetische Sendung und Aufgaben
HUBA RÓZSA: Prophetisches Charisma und Sendung im Alten Testament
ISTVÁN JELENITS: Die Propheten der Apostolischen Kirche – in den Briefen des Heiligen Paulus
ISTVÁN KAMARÁS: Damit das Salz seinen Geschmack haben kann...

UMSCHAU

BRÚNÓ TARNAY: Fundamentalismus und Katholizismus
ISTVÁN BAÁN: Durch den prophetischen Geist entstandene Konflikte im ersten Jahrtausend
ANTAL MIKLÓS: Ottokár Prohászka, der Prophet Lehrer und Apostel

THEOLOGISCHE-SEELSORGLICHE FRAGEN

ENDRE BÁN: Prophetismus und Seelsorge in der durch den Menschen geschaffenen Welt
BÉLA FILA: Der prophetische Charakter und die Forderungen unserer Verkündigung
ANDRÁS MÁTÉ-TÓTH: Kleingemeinden im öffentlichen Leben

SOMMAIRE

ANDRÁS SZENNAY: Notre mission et nos tâches de prophète
HUBA RÓZSA: Charisme et vocation prophétiques dans l'Ancien Testament
ISTVÁN JELENITS: Les prophètes de l'Eglise des apôtres dans les épîtres de Saint Paul
ISTVÁN KAMARÁS: Pour que le sel ait sa saveur...

TOUR D'HORIZON

BRÚNÓ TARNAY: Fondamentalisme et catholicisme
ISTVÁN BAÁN: Les conflits suscités par le profétisme dans le premier millénaire
ANTAL MIKLÓS: Ottokár Prohászka, le prophète, la maître et l'apôtre

QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

ENDRE BÁN: Ministère prophétique et ministère pastoral exercés dans le monde créé par l'homme
BÉLA FILA: Pour être prophétique, la proclamation de la Parole a ses exigences
ANDRÁS MÁTÉ-TÓTH: Petites communautés dans la vie publique

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik február, május, augusztus és november közepén. — Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Einöksége. — Szerkesztőség: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4—8. III. lép. II. em. 9. (a kéziratokat kizárólag ide kell küldeni), kiadóhivatal: 1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. I. em. 1. — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András. — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc. — Felelős kiadó: Magyar Ferenc. — Egyházi jóváhagyással. — Előfizetési díj 1 évre 160 Ft. Egyes szám ára: 40 Ft. Előfizetés és egyházi terjesztés a kiadóhivatalban. Utcai árusítás a Posta Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál. — Csekk számla száma: 324-VII-1. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján (P. O. B. 149. — Budapest, 1389). Külföldi előfizetési díj: 1 évre 10,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54.) a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta. — Minden jog fenntartva. —

Készült: 89 91243 Pannon Nyomda, Veszprém — Felelős vezető: Danóczy Balázs

Index szám
25 821

HU-ISSN 0133-1779